

BOSNA I HERCEGOVINA
Agencija za predškolsko, osnovno i
srednje obrazovanje

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
Агенција за предшколско, основно и
средње образовање

IZVJEŠĆE

O ISTRAŽIVANJU KVALITETA U USTANOVAMA ZA PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

**OBOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA
Agencija za predškolsko, osnovno
i srednje obrazovanje**

**БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
САВЈЕТ МИНИСТАРА
Агенција за предшколско, основно
и средње образовање**

IZVJEŠĆE

O ISTRAŽIVANJU KVALITETA U USTANOVAMA ZA PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Autor:

Hašima Ćurak, stručna savjetnica za predškolski odgoj i obrazovanje

Sarajevo, 2021. godine

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

373.2.014(497.6)(047)

ĆURAK, Hašima

Izvešće o istraživanju kvaliteta u ustanovama za predškolski odgoj i obrazovanje [Elektronski izvor] / Hašima Ćurak. - El. knjiga. - Sarajevo : Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, 2022

Način pristupa (URL): <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/IZVJESTAJ-predskolstvo-HRV.pdf>. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 30. 3. 2022. - Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-572-16-6

COBISS.BH-ID 48688646

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO,
OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Nakladnik:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za nakladnika:

Maja Stojkić, ravnateljica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Autorica:

Hašima Ćurak, stručna savjetnica za predškolski odgoj i obrazovanje

Suradnica na izradi metodologije istraživanja:

Anela Hasanagić

Lektura:

Danica Vasilj

DTP:

Branka Zvečevac, specijalist za grafički dizajn

Odbor Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje usvojio je dokument „Izveštaj o istraživanju kvaliteta u ustanovama za predškolski odgoj i obrazovanje“ 29. novembra 2021. godine.

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu odnose se jednako na ženski i muški rod.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	5
2. SAŽETAK.....	8
3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	10
3.1. Deset izjava o kvaliteti ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja	10
3.2. Instrumentarij za provedbu ankete.....	12
3.3. Uzorak za provedbu ankete.....	13
3.4. Protokol za provedbu intervjua, izradu studije slučaja.....	14
3.5. Uzorak ispitanika.....	14
4. REZULTATI I RASPRAVA ISTRAŽIVANJA.....	15
4.1. Dostupnost predškolskog odgoja i obrazovanja, percepcija sudionika ispitivanja	16
4.1.1. Glavni rezultati ispitivanja u dimenziji kvalitete Dostupnost	18
4.1.1.1. Provedba ankete.....	18
4.1.1.2. Studije slučaja.....	20
4.1.2. Zaključna razmatranja u dimenziji kvalitete Dostupnost.....	33
4.2. Osoblje, percepcija sudionika ispitivanja.....	34
4.2.1. Glavni rezultati ispitivanja/istraživanja u dimenziji kvalitete Osoblje.....	36
4.2.1.1. Provedba ankete....	37
4.2.1.2. Studije slučaja.....	39
4.2.2. Zaključna razmatranja o dimenziji kvalitete Osoblje	47
4.3. Kurikul, percepcija sudionika ispitivanja....	48
4.3.1. Glavni rezultati ispitivanja/istraživanja na razini kvalitete Kurikul.....	51
4.3.1.1. Provedba ankete.....	52
4.3.1.2. Studije slučaja.....	53
4.3.2. Zaključna razmatranja ispitivanja o dimenziji kvalitete Kurikul.....	59
4.4. Praćenje i vrjednovanje, percepcija anketiranih.....	60
4.4.1. Glavni rezultati ispitivanja u dimenziji kvalitete Praćenje i vrjednovanje	61
4.4.1.1. Provedba ankete.....	62
4.4.1.2. Studije slučaja.....	63
4.4.2. Zaključna razmatranja o dimenziji kvalitete Praćenje i vrjednovanje	68
4.5. Upravljanje i financiranje, percepcija sudionika ispitivanja/istraživanja.....	69
4.5.1. Glavni rezultati ispitivanja u dimenziji kvalitete Upravljanje i financiranje.....	70
4.5.1.1. Provedba ankete.....	71
4.5.1.2. Studije slučaja.....	72
4.5.2. Zaključna razmatranja o dimenziji kvalitete Upravljanje i financiranje.....	76
5. LITERATURA.....	78
6. PRILOZI.....	80

Izvješće

o istraživanju kvalitete u predškolskim ustanovam

1. UVOD

Sudjelovanje djeteta u visokokvalitetnom predškolskome odgoju i obrazovanju predstavlja temelj uspješnoga cjeloživotnog učenja, socijalne integracije, osobnoga razvoja i kasnijeg zapošljavanja odraslih. Poboljšanje kvalitete i učinkovitosti sustava predškolskoga odgoja i obrazovanja u Europi od presudne je važnosti za osiguranje pametnog, održivog i inkluzivnoga gospodarskog rasta. Sukladno tomu, ministri obrazovanja iz svih zemalja Europske unije usvojili su preporuku Vijeća¹ u svibnju 2019. godine kojom se poziva sve države članice da „rade na osiguranju da usluge odgoja, obrazovanja i skrbi u ranome djetinjstvu budu dostupne, pristupačne i inkluzivne“. Države članice se pozivaju na postizanje ovoga cilja sukladno pet načela i deset izjava o kvaliteti utvrđenih Okvirom EU kvalitete za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

Ustavom Bosne i Hercegovine (1994.), koji je potaknut Općom deklaracijom o ljudskim pravima i međunarodnim sporazumima o građanskim i političkim pravima osigurano je i pravo na zaštitu obitelji i djece te pravo na obrazovanje i socijalnu skrb. Temeljne odredbe Ustava Bosne i Hercegovine našle su svoju primjenu u entitetskim i kantonalnim ustavima kao polazni pravni temelj razvoja predškolskoga odgoja i obrazovanja na svim razinama.

Nadležnost obrazovanja u Bosni i Hercegovini (BiH) pripada entitetu Republike Srpske, kantonima/županijama u Federaciji BiH i Brčko distriktu BiH (u nastavku teksta RS, kantoni/županije u FBiH i BD BIH). U oblasti obrazovanja djeluju još i Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (Agencija/APOSO), Federalno ministarstvo obrazovanja i znanosti i deset prosvjetno - pedagoških zavoda. Nažalost, u realizaciji prava na odgoj i obrazovanje postoji još uvijek veliki broj neprovođenja zakona i prepreka u pristupu predškolskome odgoju i obrazovanju, unatoč brojnim znanstvenim dokazima i preporukama utemeljenima na najnovijim podacima rezultatima istraživanja o prednostima pohađanja organiziranoga predškolskog odgoja i obrazovanja, kako za dobrobit pojedinca tako i za dobrobit društva u cjelini.

Agencija je, unutar svojih aktivnosti u oblastima predškolskoga odgoja i obrazovanja, odnosno uspostavi standarda kvalitete i ocjenjivanju rezultata u predškolskome odgoju i obrazovanju, pokrenula aktivnosti pod nazivom „Okvir za uspostavljanje vrjednovanja/samovrjednovanja kvalitete rada ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje“ u cilju podrške razvoju kvalitete organiziranoga predškolskog odgoja i obrazovanja.

---

¹ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605(01)&from=EN)

Tablica 1: Prednosti pohađanja organiziranoga predškolskog odgoja i obrazovanja (Vonta, 2009.)

Prednosti pohađanja organiziranoga predškolskog odgoja i obrazovanja	Obrazovanje	Zdravlje	Socijalni kapital	Jednakost
Za djecu (odmah)	Bolje praktično rezoniranje, bolja koordinacija oko -ruka, bolji sluh i govor, bolja priprema za čitanje i pisanje, manje ponavljanja i napuštanja škole, duže školovanje.	Manje pobolijevanja, niža stopa smrtnosti, manje neuhranjenosti, manje nasilja nad djecom, bolja higijena i njega.	Bolje mišljenje o sebi, bolje socijalno prilagođavanje, manje agresivnosti, više suradnje, bolje ponašanje u skupinama, bolje prihvaćanje institucija.	Smanjuje deficite uzrokovane siromaštvom, poboljšava ishranu, kognitivni, socijalni razvoj i zdravlje.
Za djecu (dugoročni učinci, učinkovitost)	Visoka produktivnost, intenziviranje kognitivnog razvoja, veći učinak (bolji poslovi, veći prihodi), veća skrb za djecu i zdravlje obitelji, bolja gospodarska situacija, visoka produktivnost.	Poboljšani omjer visine i težine, manje infekcija i kroničnih bolesti.	Veće samopouzdanje, bolja socijalna kompetentnost, motivacija, prihvaćanje normi i vrijednosti, manje kriminala i kriminalnog ponašanja.	Izjednačavanje mogućnosti u obrazovanju, zdravlju i prihodima.
Za društvo u cjelini	Veća socijalna kohezija, manje siromaštva i kriminala, povećano usvajanje novih tehnologija, jačanje demokratskih procesa, sve veći gospodarski razvoj.	Veća produktivnost, manje odsustvo s posla, veći prihodi.	Poboljšana upotreba socijalnoga kapitala, isticanje i podizanje socijalne vrijednosti.	Smanjena stopa siromaštva i kriminala, bolje socijalno zdravlje, poboljšanje socijalne pravde, veći i održivi gospodarski rast.

Unaprjeđenje kvalitete i učinkovitosti sustava predškolskoga odgoja i obrazovanja u Europskoj uniji pomaže u održivom, pravičnom i inkluzivnome gospodarskom rastu. Visoka kvaliteta i pristupačnost predškolskoga odgoja i obrazovanja podjednako su važni za podršku svakom pojedincu u samoostvarenju i ostvarenju uspješnoga života. Izrada Okvira kvalitete dopunjuje prethodne europske inicijative koje su fokusirane na dostupnost organiziranog predškolskog odgoja i obrazovanja i povećanje kapaciteta.

Europski Okvir za kvalitetu u predškolskome odgoju i obrazovanju (2014.) zasnovan je na pet dimenzija kvalitete: **dostupnost, osoblje (radna snaga), kurikulum, praćenje i vrjednovanje, upravljanje i financiranje.**

Slika 1. Okvir za kvalitetu ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja

Europski Okvir za kvalitetu u ranom i predškolskome odgoju i obrazovanju utemeljen je na sljedećim načelima:

- Jasna slika i glas djeteta. Usluge ranog i predškolskoga odgoja i obrazovanja trebaju podržavati i promicati sliku djeteta kao kompetentne i samopouzdanog osobe i suradnika u vlastitome učenju i razvoju, usmjerene na djecu, uvažavajući gledišta djeteta i aktivno uključujući djecu u svakodnevno donošenje odluka koje se odnose na njih u predškolskome odgoju i obrazovanju. U predškolskome odgoju i obrazovanju treba omogućiti poticajnu sredinu za odgoj djece i osigurati socijalni, kulturni i fizički prostor s mogućnostima za razvoj trenutačnoga, kao i budućeg potencijala djece.
- Odgoj, skrb, zaštita i obrazovanje nerazdvojno su povezani koncepti. Iz ovog načela proizlazi potreba za primjenom holističkoga pristupa u predškolskome odgoju i obrazovanju utemeljenome na konceptu jedinstva nerazvojnih procesa u životu djece.
- Partnerstvo s roditeljima i obiteljima. Roditelji su prvi i najvažniji odgojitelji i učitelji u životu svoga djeteta. Organizirani predškolski odgoj i obrazovanje osigurava, sukladno propisima poštivanje obitelji djece i roditelje kao partnere te poticanje i olakšavanje njihovog sudjelovanja u svim vidovima odgoja i obrazovanja djeteta te u radu predškolske ustanove. Socijalna, socio-ekonomska, kulturna i vjerska raznolikost obitelji trebala bi se poštivati kao temeljni element europskoga društva.
- Suglasnost o važnosti visokokvalitetne usluge u predškolskome odgoju i obrazovanju u cilju osiguranja stimulirajućega iskustva u ranome djetinjstvu i od neizmjerne važnosti su u promicanju dječjega razvoja i učenja, omogućuje bolju pripremu za osnovno obrazovanje, a dugoročno poboljšavaju obrazovne mogućnosti za svako dijete.

U europskom stupu socijalnih prava navodi se da sva djeca imaju pravo na pristupačan i kvalitetan rani i predškolski odgoj i obrazovanje i pravo na zaštitu od siromaštva. Djeca iz ugroženih sredina imaju pravo na posebne poticajne mjere za ostvarivanje jednakih mogućnosti.² To je sukladno s poveljom Europske unije o temeljnim pravima u kojoj se obrazovanje priznaje kao pravo, a Konvencijom Ujedinjenih naroda o pravima djeteta i u cilju održivoga razvoja 4.2. Ujedinjenih naroda, kojom se predviđa da bi do 2030. godine sve djevojčice i dječaci trebali imati pristup kvalitetnom ranom razvoju, brizi i predškolskom odgoju i obrazovanju.³

2. SAŽETAK

Dokument je izvješće o rezultatima kvantitativnoga i kvalitativnog istraživanja o kvaliteti u predškolskome odgoju i obrazovanju provedenoga tijekom 2021. godine. Istraživanje daje uvid u gledišta i stavove sudionika o dimenzijama kvalitete pomoću istraživačkoga instrumentarija oblikovanog na temelju Europskog okvira kvalitete u predškolskome odgoju i obrazovanju. Okvir za kvalitetu je upravljački alat namijenjen pružanju smjernica za razvoj i održavanje sustava predškolskoga odgoja i obrazovanja, a njegov glavni cilj jeste opisati sustav koji ima mogućnost pružiti visokokvalitetan odgoj i obrazovanje za svu djecu, te njihov razvoj.

U kvalitativnome istraživanju izrađeno je pet studija slučaja kojima su uključene predškolske ustanove iz pet različitih odgojno-obrazovnih sustava u BiH i pet različitih vrsta osnivača, a kvantitativno istraživanje obuhvatilo je širu ciljnu skupinu profesionalaca koji rade u dvadeset akreditiranih⁴ predškolskih ustanova. U obadva slučaja, istraživanje je usmjereno na pet dimenzija kvalitete, deset izjava o kvaliteti i pripadajuće pokazatelje koji su determinirani kao ključni za praćenje i vrjednovanje kvalitete u institucionalnome predškolskom odgoju i obrazovanju.

Tijekom istraživanja, provedbom dubinskog intervjua, obuhvaćeno je pet rukovoditelja predškolskih ustanova, a provedbom upitnika 108 sudionika istraživanja iz reda odgojitelja, stručnih suradnika ili ravnatelja predškolskih ustanova. Dokument sadržava navode iz intervjua i primjere sudionika istraživanja koji, promatrani integrativno, predstavljaju dragocjen uvid u autentičan kontekst i kulturu predškolske ustanove, razmišljanja i stavove o dostupnosti, kvaliteti osoblja i kurikula, procesima i vrstama praćenja i vrjednovanja predškolskoga odgoja i obrazovanja, te o upravljanju, rukovođenju, financiranju i partnerstvima. U cijelosti, podatci se dopunjavaju i velikim dijelom su podudarni s glavnim nalazima kvantitativnoga i kvalitativnog istraživanja.

---

² <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8a0eec11-dfce-11e7-9749-01aa75ed71a1/language-hr/format-PDF/1A>.

³ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605(01)&from=EN)

⁴ Akreditacija je postupak procjene koju provode ministarstva obrazovanja kojim se utvrđuje ispunjavaju li ustanove, koje se žele baviti organiziranim predškolskim odgojem i obrazovanjem uvjete i propise koji su na snazi, minimalne standarde, određene specifične kriterije i pravila kojima je obično obuhvaćeno ispunjavanje uvjeta koji se odnose na zdravlje i sigurnost, prostore i opremu unutra i vani, omjer djece i odraslih, kvalificiranost osoblja itd. Slijedi postupak registriranja, ukoliko je procjena pozitivna.

Glavni nalazi

Rezultati istraživanja zbirno su prikazani u četvrtome poglavlju izvješća, u kojem su prikazani nalazi za svaku od pet ispitivanih dimenzija kvalitete: dostupnost, osoblje, kurikulum, praćenje i vrjednovanje i upravljanje, rukovođenje, financiranje i partnerstva. Osoblje je najviše rangirani stup kvalitete u odnosu na druge, čime se prepoznalo da su ljudski resursi kao čimbenik kvalitete rada najvrjedniji dio organizacije, tj. ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje. Kvaliteta osoblja tijesno je povezana s kvalitetom svih ostalih područja kvalitete rada i života u ustanovi, a predškolska ustanova se razvija i raste kada je osoblje dobro kvalificirano, motivirano povoljnim radnim uvjetima, ima ga u dovoljnom broju i kontinuirano se usavršava.

Kvaliteta ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje čini sveukupnost utjecaja neophodnih za djetetov cjeloviti razvoj, zaštitu, odgoj i učenje. Upravo zbog toga ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje teže ka „preuzimanju odgovornosti za ostvarenu kvalitetu života i rada u njoj, što dodatno ističe važnost samovrjednovanja pojedinaca koji su nositelji svih temeljnih radnji“⁵. Ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje obuhvaćene ovim istraživanjem izvješćuju o provedbi vanjskih i unutarnjih oblika sustavnoga praćenja i vrjednovanja u cilju procjene i planiranja razvoja kvalitete i uspješnosti rada. Prema navodima i procjeni ispitanika, evaluaciji su podložni i strukturalni i procesni pokazatelji kvalitete kroz praćenje rada predškolske ustanove, ocjenjivanje rada ravnatelja ustanove i osoblja, ispitivanje zadovoljstva korisnika (roditelja i zaposlenika) i sl. Ulažu se veliki naponi u unaprjeđenje procesa praćenja i vrjednovanja, posebice samovrjednovanja s naglaskom kako sustavna podrška ovim procesima izostaje. Sukladno navodima, rad ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje je transparentan, a informacije su većinom službeno dostupne eksternim i internim korisnicima, zajednici i široj javnosti. Neophodno je ažurirati već postojeće alate za samoevaluaciju, ali i izraditi smjernice za prikupljanje podataka, za samovrjednovanje ustanova i poboljšanje procesa praćenja i vrjednovanja, jer na razinama sustava takve smjernice trenutačno ne postoje, a od neizmjerne su važnosti.

Predškolske ustanove u BiH provode službene cjelovite razvojne programe za predškolski odgoj i obrazovanje (namijenjene za djecu uzrasta od 6 mjeseci do polaska u školu) koja su propisala nadležna ministarstva obrazovanja, kao i druge programe navedene u zakonima o predškolskome odgoju i obrazovanju. Sukladno navodima ispitanika, cjeloviti razvojni programi su većinom zasnovani na Zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa za predškolski odgoj i obrazovanje u BiH koja je kurikularanoga karaktera ili je težnja usmjerena ka usklađivanju sa ZJCRP. Odgojno-obrazovni rad se gradi na općim i specifičnim ciljevima odgoja i obrazovanja i znanstvenim dokazima o osobinama i zakonitostima razvoja i učenja djeteta predškolskoga uzrasta. Odgojitelji rade timski, kreirajući sigurno, fleksibilno, inkluzivno i poticajno socijalno i fizičko okruženje služeći se strategijama prilagođenim različitim interesima, potrebama i potencijalima djece te autentičnim uvjetima i zahtjevima.

Jedan od temeljnih preduvjeta za osnivanje i funkcioniranje ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje su redoviti izvori financiranja, što podrazumijeva sredstva koja treba osigurati osnivač, kao i sredstva korisnika usluge. Kada su u pitanju financiranje, djelotvornost, učinkovitost, kvaliteta i koordinirano postupanje unutar odgojno-obrazovnog sustava BiH, ovlasti na državnoj razini su vrlo ograničene. Fragmentiranost obrazovnog sustava izražena je posebice u podsustavu predškolskoga odgoja i obrazovanja, gdje su, u većini ispitanih slučajeva, lokalne zajednice osnivači javnih predškolskih ustanova. Podatci prikupljeni za

---

⁵ Antulić, 2012.

potrebe istraživanja pokazuju širok raspon procjena od velikoga zadovoljstva do izraženoga nezadovoljstva predstavnica ustanova zakonodavnim praksama, suradnjom s društvenom zajednicom, roditeljima i drugima akterima u smislu podrške i participacije u radu ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje.

Stup kvalitete koji se odnosi na dostupnost i cjenovnu pristupačnost predškolskog odgoja i obrazovanja procijenjen je najniže u odnosu na druge stupove kvalitete koji su ispitivani. Činjenica da segment dostupnost i cjenovna pristupačnost predškolskoga odgoja i obrazovanja i u kvantitativnom i kvalitativnome dijelu istraživanja ima najnižu procjenu, zahtijevale su posebnu analizu radi identificiranja mogućih uzroka i odgovora na specifična pitanja u ovoj domeni. Izvješće sadržava podatke i niz konkretnih primjera koji su navedeni kao ilustracija ovoj procjeni. Podatak da su liste čekanja za upis djece u organizirani predškolski odgoj i obrazovanje, nažalost, konstatirane u svim predškolskim ustanovama koje su bile obuhvaćene studijama slučaja, slikovit je dokaz najnižoj procjeni ove razine kvalitete u okviru istraživanja.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj analize kvalitete u ustanovama za predškolski odgoj i obrazovanje na temelju prikupljenih podataka jeste uvid u trenutačno stanje kvalitete rada predškolskih ustanova u BiH u odnosu na 5 stupova kvalitete iz Europskog okvira za kvalitetu ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja i zasniva se na podacima dobivenim istraživanjem. Empirijsko istraživanje je usmjereno na prikupljanje, obradu i analizu kvantitativnih i kvalitativnih podataka o predškolskome odgoju i obrazovanju i praksama koje dominiraju u predškolskim ustanovama u lokalnim zajednicama. Metodološki pristup koji ima obilježja mješovite metode istraživanja (engl. mixed method research) korišten je u istraživanju poradi potrebe premašivanja ograničenja, tj. jednodimenzionalnosti svake od dvije korištene dominantne istraživačke metode te naglašava prednosti njihovoga udruženoga korištenja. Upitnikom je obuhvaćeno 108 ispitanika (odgojitelji, stručni suradnici i ravnatelji) iz 20 predškolskih ustanova u BiH i proveden je intervju s ravnateljicama pet predškolskih ustanova obuhvaćenih izradom studija slučaja. Sinteza rezultata istraživanja izrađena je kombinacijom podataka nastalih korištenjem kvantitativnih i kvalitativnih tehnika, metoda i pristupa istraživanja.

3.1. Deset izjava o kvaliteti ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja

Europski okvir za kvalitetu u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju u narativu uključuje 10 izjava kojima se pozivaju države članice da ojačaju kvalitetu usluga u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. Na ovih 10 izjava o kvaliteti smo koncipirali kvalitativni dio istraživanja.

Tablica 2: Pet stupova kvalitete i 10 izjava o kvaliteti predškolskoga odgoja i obrazovanja

Okvir kvalitete EU za odgoj, obrazovanje i njegu u ranome i predškolskom odgoju i obrazovanju	
DIMENZIJA/STUP KVALITETE	IZJAVA O KVALITETI
<p>DOSTUPNOST</p> <p>Pristup kvalitetnome odgoju i obrazovanju, njezi i zaštiti svakoga djeteta ponaosob u ranom i predškolskome uzrastu djece pridonosi njihovome zdravom razvoju i uspjehu u obrazovanju, pomaže u smanjenju socijalnih nejednakosti i smanjuje jaz u kompetencijama između djece različitoga socio-ekonomskoga podrijetla.</p> <p>Pravičan pristup prijeko je potreban, također kako bi se osigurala roditeljima, posebice majkama/starateljicama fleksibilnost za (re)integraciju na tržištu rada.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Usluge su dostupne i cjenovno pristupačne svim obiteljima i djeci. 2. Usluge se pružaju na način koji potiče sudjelovanje, potiče socijalnu uključenost i prihvaća različitost.
<p>OSOBLJE</p> <p>Stručno osoblje je najvažniji čimbenik dječje dobrobiti, učenja i razvojnih ishoda. Stoga se radni uvjeti i profesionalni razvoj osoblja smatraju ključnim komponentama kvalitete.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 3. Osoblje je kvalificirano, osposobljeno i kontinuirano se stručno usavršava, što im daje mogućnost da ispune svoju profesionalnu ulogu. 4. U podržavajućim radnim uvjetima, uz stručno vodstvo, pruža im se mogućnost za promatranjem, promišljanjem, planiranjem, timskim radom i suradnjom s roditeljima.
<p>KURIKUL</p> <p>Kurikul je moćan alat za poboljšanje dobrobiti, razvoja i učenja djece. Široki pedagoški okvir postavlja principe za održavanje dječjeg razvoja i učenja kroz odgojno-obrazovne i brižne prakse koje udovoljavaju dječjim interesima, potrebama i potencijalima.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 5. Kurikul je zasnovan na pedagoškim ciljevima, vrijednostima i pristupima koji omogućuju djeci da u potpunosti ostvare svoj puni potencijal u cilju ostvarenja društvenoga, emocionalnog, kognitivnog i tjelesnoga razvoja i dobrobiti. 6. Kurikulom se zahtijeva od stručnoga osoblja suradnja s djecom, kolegama i roditeljima i promišljanje o osobnoj praksi.
<p>PRAĆENJE I VRJEDNOVANJE</p> <p>Praćenje i vrjednovanje održavaju kvalitetu. Ukazujući na snage i slabosti, njegovi procesi mogu biti važne komponente poboljšanja kvalitete u obrazovnim sustavima ranoga djetinjstva. Imaju mogućnost pružiti podršku zainteresiranim i kreatorima politike u poduzimanju inicijativa koje odgovaraju potrebama djece, roditelja i lokalnih zajednica.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 7. Praćenjem i vrjednovanjem prikupljaju se informacije na relevantnoj lokalnoj, regionalnoj i/ili državnoj razini kako bi se podržalo stalno poboljšanje kvalitete politika i praksi. 8. Praćenje i vrjednovanje su u najboljem interesu djeteta.
<p>UPRAVLJANJE I FINANCIRANJE</p> <p>Upravljanje, rukovođenje i financiranje su presudni kako bi omogućili da obrazovanje i skrb u ranom djetinjstvu igraju svoju ulogu u osobnome razvoju i učenju djece i smanjenju prepreka u postignućima i jačanju socijalne kohezije. Kvaliteta proizlazi iz sveobuhvatnih i koherentnih javnih politika koje povezuju odgoj, obrazovanje, njegu i zaštitu u ranome djetinjstvu s drugim uslugama koje se odnose na dobrobit djece predškolskoga uzrasta i njihovih obitelji.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 9. Sudionici, zainteresirani u sustavu ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja dijele jasno razumijevanje o svojoj ulozi i odgovornosti i znaju da se od njih očekuje suradnja s partnerskim organizacijama. 10. Zakonodavstvom, propisima i financiranjem podržava se napredak sukladno općem pravu na rani i predškolski odgoj i obrazovanje koje se subvencionira ili financira javnim sredstvima, a svi akteri redovito izvješćuju o napretku.

Na temelju ovih deset izjava o kvaliteti, stručnjaci EU su kao dopunski alat razvili preporuke i pokazatelje za mjerenje kvalitete predškolskoga odgoja i obrazovanja (Praćenje kvalitete ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja, Dopuna prijedloga Okvira za kvalitetu u području ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja s indikatorima, 2018.). Identificirana su 22 pokazatelja za kvalitetan predškolski odgoj i obrazovanje od kojih je deset istaknuto kao veoma važno, a odnose se na one izjave koje imaju potencijal da posluže nadležnim obrazovnim vlastima kao alat koji podržava evaluaciju, samorefleksiju i poboljšanje kvalitete sustava predškolskoga odgoja i obrazovanja. Svih 10 preporučenih pokazatelja s glavnim i popratnim pitanjima korišteni su kao temelj u istraživanju, kako u Upitniku za ravnatelje, odgojitelje i stručne suradnike, tako i u pitanjima za polustrukturirani intervju za potrebe izrade studija slučaja. Rezultati će se interpretirati sumativno kao i zasebno za svaku od pet razina kvalitete na temelju podataka prikupljenih pomoću upitnika, kao i u procesu izrade studija slučaja.

3.2. Instrumentarij za provedbu ankete –

Upitnik za odgojitelje, stručne suradnike i ravnatelje predškolskih ustanova

U provedbi ankete o kvaliteti rada ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje podatci su prikupljeni korištenjem upitnika za odgojitelje, stručne suradnike i ravnatelje predškolskih ustanova. Upitnik je izrađen pomoću Likertove skale za mjerenje stavova ispitanika o postavljenoj tvrdnji koja se sastoji od 5 stupnjeva koje omogućuju izražavanje opredijeljenosti za pozitivan ili negativna stav spram tvrdnje. Upitnik je dizajniran i podatci su prikupljeni pomoću Google Drive alata u obrascu online upitnika (Google Forms). Za potrebe istraživanja upitnik je konstruiran iz pet dijelova. Ispitivanjem se nastojala utvrditi percepcija dostupnosti i cjenovne prihvatljivosti predškolskog odgoja i obrazovanja, percepcija kurikula odgojno-obrazovanog rada s djecom predškolske dobi, percepcija o kvalifikacijama osoblja, praćenju i vrjednovanju u predškolskom odgoju i obrazovanju te rukovođenju, upravljanju i financiranju. U prvom dijelu upitnika ispitanici su pozvani da kroz 11 tvrdnji procijene dostupnost predškolskoga odgoja i obrazovanja svim obiteljima i djeci predškolskoga odgoja i obrazovanja; drugi dio upitnika je 11 tvrdnji koje se odnose na kvalificirano osoblje predškolske ustanove, treći dio je procjena službenoga holističkog kurikula kroz 8 tvrdnji; četvrti dio predstavlja 8 tvrdnji koje se odnose na praćenje i vrjednovanje u predškolskome odgoju i obrazovanju, a peti dio upitnika je procjena 11 tvrdnji o upravljanju, rukovođenju, financiranju i partnerstvima u sustavu predškolskoga odgoja i obrazovanja.

Planirano je da se terensko istraživanje provede na reprezentativnome uzorku zaposlenika u 30 predškolskih ustanova. Sukladno važećoj epidemiološkoj situaciji u BiH i preporukama o načinu rada institucija (veljača, ožujak i travanj 2021. godine), istraživanje je provedeno elektronski.

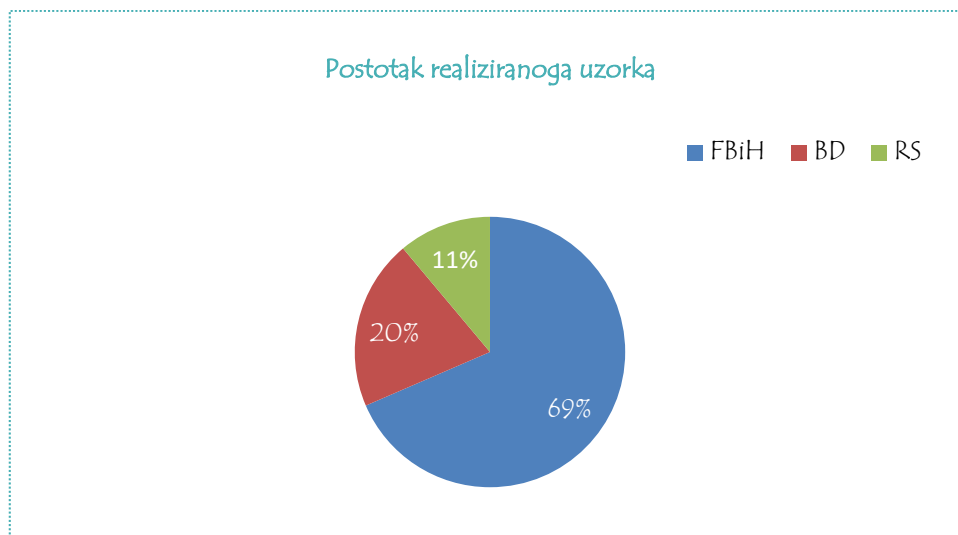
Upitnik je, uz popratno pismo i molbu za sudjelovanje u istraživanju, dostavljen na e-mail adrese 30 predškolskih ustanova iz 10 kantona u FBiH, RS i BD BiH, a povratne informacije su nam dostavljene iz 20 predškolskih ustanova u BiH, i to iz 17 (sedamnaest) javnih predškolskih ustanova i 3 (tri) ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje u privatnome vlasništvu. Realizirani uzorak je 108 popunjenih upitnika iz 20 predškolskih ustanova u BiH.

U zbirnoj prezentaciji dobivenih rezultata prvo ćemo prikazati rezultate anketnog ispitivanja a potom rezultate prikupljene u studijama slučaja.

3.3. Uzorak za provedbu ankete

Od 108 ispitanika za koje su podatci prikupljeni putem upitnika, njih 69% je iz kantona FBiH, 20% je iz BD BiH i 11% ispitanika je iz entiteta RS. U **Tablici 1.** dan je pregled postotka odgovora po administrativnim jurisdikcijama u BiH, od čega su 2/3 odgovora iz FBiH, oko 1/5 iz BD BiH i 1/10 iz RS (**Slika 2.**)

Slika 2: Postotak realiziranoga uzorka u BiH

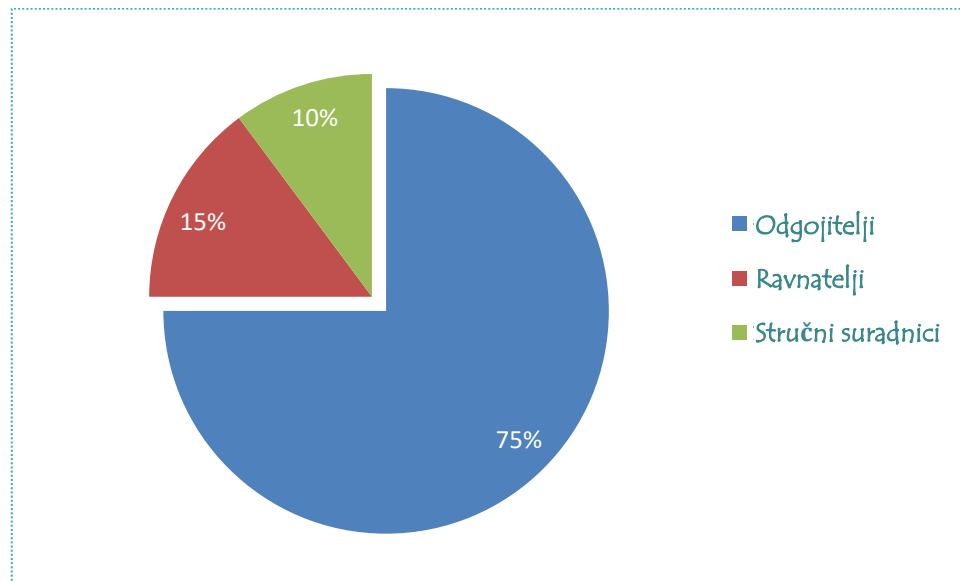
Iz **Tablice 3.** može se vidjeti kako u realizaciji postoje određena odstupanja od planiranoga uzorka. Predškolske ustanove iz tri kantona/županije u FBiH nisu se odazvale pozivu za sudjelovanje u istraživanju (N=0). Međutim, postotak realiziranoga uzorka može se smatrati reprezentativnim za područje FBiH (N=74).

Tablica 3: Postotak odgovora po administrativnim jedinicama u BiH

Bosna i Hercegovina	Broj ispitanika	Postotak od ukupnoga broja ispitanika
Republika Srpska	12	11,00
Brčko distrikt BiH	22	20,00
Zeničko-dobojski kanton	16	15,00
Kanton Sarajevo	7	7,00
Hercegovačko-neretvanska županija	14	13,00
Kanton Središnja Bosna	8	7,00
Unsko-sanski kanton	12	11,00
Bosansko-podrinjski kanton - Goražde	16	15,00
Tuzlanski kanton	0	0,0
Posavska županija	0	0,00
Hercegbosanska županija	0	0,00
Županija Zapadnohercegovačka	1	1,00
UKUPNO	108	100%

Slika 3. prikazuje strukturu ispitanika po funkciji/ulozi u predškolskoj ustanovi. Tri četvrtine ispitanika su odgojitelji (N=81), a rukovoditelji predškolskih ustanova i stručni suradnici sveukupno predstavljaju jednu četvrtinu ispitanika, i to u sljedećem omjeru: ravnatelji predškolskih ustanova 15% (N=16) i stručni suradnici 10% (N=11) od sveukupnoga broja ispitanika.

Slika 3: Struktura ispitanika

3.4. Protokol za provedbu intervjua, izradu studije slučaja

U namjeri da se dodatno rasvijetli svaka od 5 razina kvalitete, inicirali smo istraživanje u cilju izrade studija slučaja pet predškolskih ustanova u BiH, s naročitim fokusom pojedine ustanove na jedan od pet stupova kvalitete. Intervjui su provedeni s rukovoditeljima, ravnateljima predškolskih ustanova. Koristili smo se protokolom za polustrukturirani intervju s pitanjima koncipiranim na način koji ostavlja široke mogućnosti kreiranja specifičnih odgovora ispitanika koji uključuju i kvalitativne i kvantitativne podatke. Kvalitativnim pristupom nastoji se doći do podataka kroz izravan kontakt s ispitanicima što čini odgovore sadržajnijim, što uključuje i saznanja o elementima konteksta u kome se odvija odgojno-obrazovna praksa te se pruža uvid u ispitanikov način interpretacije i konstrukcije određenih značenja i tumačenja fenomena. Rezultate istraživanja ćemo ovdje predstaviti u sklopu sintetičkog izvješća istraživanja.

3.5. Uzorak za studije slučaja

Za potrebe kvalitativnog istraživanja uzorak sudionika je bio prigodni. Odabrano je 5 registriranih predškolskih ustanova s obzirom na to da se organiziranim predškolskim odgojem i obrazovanjem, a prema odredbama zakonodavstva kojim se uređuje ova oblast, mogu baviti samo ustanove koje su zadovoljile zakonske uvjete i koje su registrirane za obavljanje navedene djelatnosti. Ustanove su iz različitih dijelova BIH i različite prirode osnivačkog vlasništva (4 javne ustanove i jedna u privatnom vlasništvu). Različita je i dužina egzistiranja predškolskih ustanova, raspona djelovanja još od 1949. godine do najmlađe predškolske ustanove utemeljene 2017. godine. Uzorkom se nastojalo obuhvatiti one ustanove iz lokalnih

zajednica koje po svojim specifičnostima mogu biti reprezentivi organiziranog odgojno-obrazovnog rada s djecom predškolske dobi i primjeri specifične organizacije i pozicije unutar sustava odgoja i obrazovanja i brige društvene zajednice za najmlađu populaciju.

4. REZULTATI I RASPRAVA ISTRAŽIVANJA

Sinteza rezultata istraživanja je urađena za svaku od pet dimenzija kvalitete i 10 bazičnih izjava o kvaliteti kroz kratak teorijski narativ, interpretaciju rezultata dobivenih upitnikom i studijama slučaja, uz odabrane ilustrativne navode, primjere i preporuke.

Tablica 4: Deskriptivna statistika po stupovima kvalitete u upitniku (N=108)

Stup kvaliteta	N	Min	Max	M	SD
Dostupnost	109	1,18	5,00	3,17	0,94
Kurikul	109	2,00	5,00	3,67	0,68
Upravljanje i financiranje	109	1,36	5,00	3,53	0,78
Praćenje i vrjednovanje	108	1,38	5,00	4,10	0,87
Osoblje	108	2,45	5,00	4,38	0,53
Valid N (listwise)	108				

broj odgovora (N), aritmetička sredina (M), standardna devijacija (SD), najmanja pojedinačna procjena (Min), najveća pojedinačna procjena (Max)

Rezultati ispitivanja pomoću upitnika prikazani su u **Tablici 4.**, iz koje je vidljiv raspon vrijednosti procjene za svaku od pet istraživanih dimenzija kvalitete, koja se kreće od M=4,38 do M=3,17. Stup kvalitete *Osoblje* je procijenjen najvišom procjenom (M=4,38; SD=0,53), tj. ljudski resursi su procijenjeni najvišim vrijednostima u odnosu na sve druge dimenzije i druge ispitivane resurse. *Praćenje i vrjednovanje*, također je procijenjeno relativno visokom procjenom (M=4,10; SD=0,87) čija visina na određen način ne korespondira s izraženim potrebama ispitanika u studijama slučaja za snažnijim angažmanom i sustavnom podrškom u ovoj oblasti. Dimenzije *Kurikul* i/ili programi odgojno-obrazovnog rada (M=3,67; SD=0,68) i dimenzija *Upravljanje i financiranje* (M=3,53; SD=0,78) su područja s relativno visokim ocjenama u ovom ispitivanju. U odnosu na ostale dimenzije *Dostupnost* je dimenzija kvalitete koja je procijenjena s najmanjom pojedinačnom procjenom (M=3,17; SD=0,94). Izvješće o istraživanju u poglavlju 4. sadržava pojedinačne deskriptivne statistike, podatke i analize za svaki od ovih pet stupova kvalitete ponaosob.

4.1. Dostupnost predškolskoga odgoja i obrazovanja, percepcija sudionika ispitivanja

Obveza nadležnih obrazovnih vlasti u BiH jeste osigurati ostvarivanje prava na obrazovanje osiguranjem pristupa svim razinama odgoja i obrazovanja na temelju jednakosti i nediskriminacije. Osiguranje načela najboljega interesa djeteta u ovome kontekstu zahtijeva: dostupnost svim razinama odgoja i obrazovanja svakom djetetu; obuhvaćenost svakog djeteta odgojem i obrazovanjem, posebice djece iz ugroženih skupina; poduzimanje svih potrebitih mjera za povećanje sveobuhvata djece na svim razinama odgoja i obrazovanja, a posebice na razini predškolskoga odgoja i obrazovanja; otklanjanje komunikacijsko - informacijskih i fizičkih prepreka, smanjenje psihosocijalnih prepreka; osiguranje mjera za poštivanje kulturnih, vjerskih i jezičnih različitosti; osiguranje slobode mišljenja i izražavanja; osiguranje ravnopravnosti spolova; osiguranje besplatnoga obveznog odgoja i obrazovanja; opremljenost i kapacitiranost ustanova za odgoj i obrazovanje i sl.

Osiguranje inkluzivnosti u odgoju i obrazovanju je povezano s modelom ljudskih prava kojima se prepoznaje da svaka osoba ima urođena prava koja joj pripadaju na temelju njenoga rođenja, bez obzira na njezina obilježja. Inkluzivni odgoj i obrazovanje je kvalitetan odgoj i obrazovanje koji se zasniva na ostvarenju prava svih u ovoj oblasti i pristupačnosti odgojno-obrazovanome sustavu diskriminacije, a uz osiguranje primjerene podrške za svako dijete.

Upravo aspekt ljudskih prava treba predstavljati jedan od temelja u formiranju obrazovnih pristupa, za razliku od aspekta potreba koji uglavnom prevladava po pitanju ranoga djetinjstva i predškolskoga odgoja i obrazovanja kod nas. Između ova dva pristupa postoji velika razlika koja se ogleda u ispunjavanju obveza društva spram djece. Razumijevanje ranoga djetinjstva iz perspektive prava znači kako se postupa sukladno s tim da se pravo odnosi na svako dijete, tj. univerzalno je, dijete se razumije i odnosi se spram njega kao aktivnoga korisnika prava, a pravo mora biti zadovoljeno podrškom. Prava se odnose na obveze i dužnosti, za razliku od razumijevanja ranoga djetinjstva iz perspektive potreba, gdje potrebe nužno ne uključuju dužnosti, većinom su povezane s obećanjima, dobročinstvom, variraju od različite političke volje, kulture i okružja itd., a na dijete se gleda kao na pasivnoga korisnika prava.

Načelo najboljega interesa djeteta⁶

U Konvenciji o pravima djeteta najbolji interes djeteta je postavljen kao jedan od temeljnih načela:

„U svim aktivnostima koje se odnose na djecu, neovisno provode li ih javne ili privatne predškolske ustanove, mora se prvenstveno voditi računa o najboljem interesu djeteta“ (članak 3. stav 1.). Ovaj stav o najboljem interesu djeteta preuzet je u brojnim dokumentima koji se odnose na dijete, između ostaloga i u Okvirnome zakonu o predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH i Platformi za razvoj predškolskoga odgoja i obrazovanja u BiH za razdoblje 2017. - 2022. godina. Institut najboljega interesa djeteta glavni je standard čija je svrha osiguranje potpunoga i stvarnog, učinkovitog ostvarivanja svih prava priznatih Konvencijom o pravima djeteta (Komentar br. 14, t. 4. i 82.). Sukladno tomu, pri primjeni ovoga standarda, donositelji odluka moraju se pridržavati i ostala tri načela:

⁶ Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, Vodič za profesionalce (2018.). Sarajevo, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice

- načelo nediskriminacije djeteta, njegovih roditelja i zakonskih staratelja na temelju njihove rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkoga ili drugog uvjerenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog podrijetla, imovine, teškoća u razvoju, obiteljskoga porijekla ili neke druge okolnosti;
- prava na život i osiguranja u najvećoj mogućoj mjeri opstanka i razvoja djeteta;
- slobodnoga formiranja i iznošenja mišljenja djeteta o svemu što se odnosi na njega i poštivanje njegovoga mišljenja⁷.

Kada je u pitanju kvaliteta odgoja i obrazovanja, Konvencijom se daje naglasak da obrazovanje treba usmjeriti prema punom razvoju osobnosti, nadarenosti, psihičkih i tjelesnih sposobnosti, promociji ljudskih prava i temeljnih sloboda, poštivanju djetetove obitelji, njegova kulturnoga identiteta, jezika i vrijednosti, kao i civilizacije koja je različita od njegove.

Nadležne obrazovne vlasti u BiH, ustanove nadležne za organiziranje odgojno - obrazovnoga sustava u BD BiH, RS, kantonima/županijama u FBiH, sukladno Ustavu BiH i ustavima entiteta i kantona/županija, odnosno ustanove koje su sukladno važećim zakonima u BiH registrirane za pružanje usluga u oblasti predškolskoga odgoja i obrazovanja, obvezni su primjenjivati i poštivati načela i norme utvrđene Okvirnim zakonom o predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH i osigurati odgoj i obrazovanje pod jednakim uvjetima za svu djecu. Cilj predškolskoga odgoja i obrazovanja jeste: osiguranje uvjeta za optimalan razvoj svakoga djeteta, pomoć roditeljima u brizi za njegu, zaštitu, razvoj, odgoj i opće blagostanje djeteta, dopunjavanje obiteljskoga odgoja i ulaganje društva u blagostanje i napredak. Predškolski odgoj i obrazovanje predstavlja jedinstvo odgoja, obrazovanja, skrbi i zaštite i prvi je, poseban i specifičan stupanj odgojno-obrazovnoga sustava koji se bavi odgojem djece predškolskoga uzrasta, a koji se realizira u javnim i privatnim predškolskim ustanovama, pri čemu javne ustanove uspostavljaju nadležne obrazovne vlasti, a privatne predškolske ustanove mogu osnovati domaća i strana fizička i pravna lica. Osnivači javnih i privatnih predškolskih ustanova osnivaju predškolske ustanove sukladno načelima, normama i standardima utvrđenim Okvirnim zakonom i drugim uvjetima i kriterijima utvrđenim propisima u oblasti odgoja i obrazovanja.

Platforma za razvoj predškolskoga odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2017. - 2022. godine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 2/18; u nastavku teksta Platforma) jeste dokument strateškoga tipa koji nadležnim obrazovnim vlastima u BiH predstavlja okvir za djelovanje u usklađivanju politika razvoja predškolskoga odgoja i obrazovanja sukladno ciljevima Europske unije i Ujedinjenih naroda. Načela razvoja predškolskoga odgoja i obrazovanja u BiH usklađeni su u ovome dokumentu s pet načela⁸ Europskoga okvira za kvalitetu koji je 2014. godine izradila Radna skupina za odgoj i obrazovanje u ranome djetinjstvu Generalnoga direktorata Europske komisije za obrazovanje i kulturu.

Vijeće ministara BiH, trinaest godina nakon usvajanja Okvirnoga zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH koji u sebi sadržava i obećanje o obveznome predškolskom odgoju i obrazovanju u trajanju od najmanje jedne godine za svu djecu u BiH, donosi zaključke kako nadležne obrazovne vlasti nisu izvršile u potpunosti niti u predviđenome roku obvezu

⁷ Strategija Vijeća Europe za prava djeteta 2016. - 2021. „Djeca imaju pravo izraziti svoje mišljenje i sudjelovati u odlukama koje se na njih odnose, kao pojedinci i kao skupina. Djeci se jamči pravo da slobodno izražavaju svoje mišljenje o svim pitanjima koja se na njih odnose i da se njihova mišljenja uvažavaju u skladu s njihovom dobi i zrelošću.“

⁸ Načela: dostupnost, radna snaga, kurikulum, monitoring i evaluacija i financiranje i upravljanje.

usuglašavanja i implementacije ovoga Zakona⁹, te zadužuje Ministarstvo civilnih poslova BiH da u ime Vijeća ministara apelira na obrazovne i druge nadležne vlasti da što prije osiguraju uvjete za provedbu programa obveznoga predškolskog odgoja i obrazovanja, u godini pred polazak u školu. Također, Vijeće ministara BiH zadužuje Ministarstvo civilnih poslova BiH da pozovu nadležne obrazovne vlasti Hercegovačko-neretvanske županije i Županije Zapadnohercegovačke da u što kraćem roku donesu vlastite zakone o predškolskome odgoju i obrazovanju, kao i nadležno ministarstvo obrazovanja i Vladu Unsko-sanskoga kantona da bez odgađanja stvore uvjete za stupanje na snagu Zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju i započnu realizaciju obveza propisanih navedenim Zakonom (koji je usvojen 2010. godine, ali još nije stupio na snagu)¹⁰.

4.1.1. Glavni rezultati ispitivanja u dimenziji kvalitete Dostupnost i cjenovna pristupačnost predškolskoga odgoja i obrazovanja

Glavne analize u ovoj dimenziji kvalitete provedene su anketiranjem odgojitelja, stručnih suradnika i ravnatelja predškolskih ustanova i pomoću studija slučaja, a na temelju percepcije i procjene ispitanika o dostupnosti potrebnih resursa, uvjeta, cjenovne prihvatljivosti i javnih subvencioniranja obitelji djece i potrebe uključivanja svakoga djeteta ranog i predškolskoga uzrasta u organizirani predškolski odgoj i obrazovanje. Činjenica da je segment *Dostupnost i cjenovna pristupačnost predškolskoga odgoja i obrazovanja* najniže procijenjena dimenzija kvalitete i u kvantitativnome i kvalitativnom segmentu istraživanja, zahtijevao je iscrpnu analizu i interpretaciju podataka kako bi se identificirali mogući uzroci i odgovori na specifična pitanja unutar ove dimenzije.

4.1.1.1. Provedba ankete

Prosječne procjene kvalitete u dimenziji dostupnosti u upitniku na skali od 5 stupnjeva kreću se od najmanje koja iznosi $M=2,17$ do najveće $M=4,12$. Najveće prosječne procjene u ovoj dimenziji se odnose na tvrdnje po kojima su usluge predškolske ustanove dostupne i cjenovno pristupačne svim obiteljima i njihovoj djeci u lokalnoj zajednici ($M=4,12$; $SD=1,15$) i da ustanova ima sve potrebne resurse za nesmetano djelovanje ($M=4,09$; $SD=0,96$). Nešto manje, ali i dalje visoke procjene su za tvrdnju o usklađenosti radnoga vremena predškolske ustanove radnom vremenu roditelja ($M=4,08$; $SD=1,06$).

⁹ Usvojenu Informaciju za 2019. godinu o provedbi Okvirnoga zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini i Platforme za razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2017. - 2022., sa zaključcima Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine dostavilo je svim nadležnim obrazovnim vlastima u BiH i Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Parlamentu Federacije BiH, Narodnoj skupštini Republike Srpske, Skupštini Unsko-sanskoga kantona, Skupštini Posavske županije, Skupštini Tuzlanskog kantona, Skupštini Zeničko-dobojskog kantona, Skupštini Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, Skupštini Kantona Središnja Bosna, Skupštini Hercegovačko-neretvanske županije, Skupštini Županije Zapadnohercegovačke, Skupštini Kantona Sarajevo, Skupštini Hercegbosanske županije i Skupštini Brčko Distrikta BiH (16. 7. 2020.)

¹⁰ Informacija o izvršenju Okvirnog zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini za 2020.godinu „Zakon će stupiti na snagu kada se uradi nova raspodjela prihoda za predškolsko i osnovno obrazovanje u korist općina Unsko-sanskog kantona i stupanjem na snagu Zakona o javnoj samoupravi“

Tablica 5: Dostupnost predškolskoga odgoja i obrazovanja. Deskriptivne vrijednosti najviših i najnižih procjena pokazatelja kvalitete (N=109)

TVRDNJE	N	Min	Max	M	SD
Naša predškolska ustanova ima sve potrebite resurse za nesmetano djelovanje	109	1	5	4,09	0,96
Usluge predškolske ustanove su dostupne i cjenovno pristupačne svim obiteljima i njihovoj djeci u lokalnoj zajednici	109	1	5	4,12	1,15
Svaka obitelj ima pravo na javno sufinanciranje, odnosno subvenciju kako bi im dijete bilo u predškolskoj ustanovi	109	1	5	3,41	1,59
Imamo dovoljno javnih subvencija, kako bi rani i predškolski odgoj i obrazovanje bio pristupačan svim obiteljima koje žele koristiti uslugu predškolske ustanove	109	1	5	2,63	1,44
Ako obitelj djeteta nema zakonsko pravo na subvenciju, postoje mjere kako bi se to premašilo, a djetetu omogućilo pohađanje ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja	106	1	5	2,63	1,49
Subvencije su omogućene djeci mlađoj od 3 godine	102	1	5	2,55	1,57
Subvencije su jednako dostupne djeci iz urbanih i ruralnih sredina	108	1	5	2,86	1,61
Djeca iz marginaliziranih skupina imaju pravo na subvencije i pohađanje društveno organiziranih predškolskih programa	108	1	5	3,29	1,59
Pravo na subvenciju je „jače“, učestalije, kad su u pitanju djeca starijeg uzrasta	108	1	5	2,17	1,38
Radno vrijeme naše predškolske ustanove prilagođeno je roditeljima koji započinju s radom u ranim jutarnjim satima ujutro i kasnije popodne	108	1	5	4,08	1,07
Liste čekanja na upis u našu predškolsku ustanovu premašili smo otvaranjem i proširivanjem kapaciteta	109	1	5	2,94	1,51
DOSTUPNOST	109	1,18	5,00	3,17	0,93

broj odgovora (N), aritmetička sredina (M), standardna devijacija (SD), najmanja pojedinačna procjena (Min), najveća pojedinačna procjena (Max)

Znatno niže je ocijenjen set tvrdnji koje se odnose na pitanja subvencioniranja obitelji djece, koje se kreću u omjeru od $M=2,17$; $SD=1,38$ (pravo na subvencioniranje je učestalije za djecu starijega uzrasta) do $M=3,41$; $SD=1,59$ koliko je prosječna procjena za tvrdnju da svaka obitelj ima pravo na javno subvencioniranje kako bi uključili svoje dijete u predškolsku ustanovu. Pravo na subvencije je općenito procijenjeno kao nisko za: subvencioniranje djece starijega predškolskoga uzrasta ($M=2,17$; $SD=1,38$), djece ranog uzrasta do tri godine starosti ($M=2,55$; $SD=1,57$), djece iz marginaliziranih skupina ($M=3,29$; $SD=1,38$) i jednakost u dostupnosti subvencije djeci iz urbanih i ruralnih sredina ($M=2,86$; $SD=1,61$). Set tvrdnji o postojanju mogućih mjera za prevazilaženje izazova pristupačnosti također su niže ocijenjene: proširivanje kapaciteta u cilju prevazilaženje lista čekanja na upis u predškolsku ustanovu ($M=2,94$; $SD=1,51$), dovoljno javnih subvencija kako bi rani i predškolski odgoj i obrazovanje bio pristupačan svim obiteljima koje žele koristiti usluge predškolske ustanove ($M=2,63$; $SD=1,49$) i, ako obitelj djeteta nema zakonsko pravo na subvenciju, postoje mjere kako bi se to riješilo, a djetetu pružila mogućnost za pohađanje ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja ($M=2,63$; $SD=1,49$).

Ispitanici u najvećem broju procjenjuju kako su usluge koje konkretno njihova predškolska ustanova pruža dostupne i cjenovno pristupačne svim obiteljima u lokalnoj zajednici te su fleksibilne i imaju dovoljno potrebnih resursa za nesmetano funkcioniranje, ali prevladava niska procjena javnih subvencija koje društvo izdvaja za širi obuhvat djece iz različitih kategorija društva i materijalnih i drugih poticaja za proširenje kapaciteta predškolskih ustanova kako bi se taj obuhvat i realizirao. Potvrdu ovakve procjene je moguće pronaći i u kvalitativnom istraživanju u studijama slučaja.

4.1.1.2. Studije slučaja

Protokol za polustrukturirani intervju u dimenziji kvalitete *Dostupnost* je utemeljen na premisi da pravičan pristup kvalitetnome odgoju i obrazovanju, skrbi i zaštiti svakoga djeteta u ranom i predškolskome uzrastu doprinosi njihovom zdravom razvoju i uspjehu u obrazovanju, pomaže u smanjenju socijalnih nejednačnosti i utječe na smanjenje razlike u kompetencijama između djece različitoga socio-ekonomskog podrijetla. Pravičan pristup je, također prijeko potreban kako bi se osiguranjem uvjeta za neometan pristup svakome djetetu u organiziranome predškolskom odgoju i obrazovanju uklonile prepreke pri zapošljavanju i stekle pretpostavke da roditelji, posebice žene, imaju mogućnost i fleksibilnost za (re)integraciju na tržište rada i uspostavu ravnoteže između poslovnoga i privatnog života. U fokusu ovoga dijela istraživanja su dvije izjave o kvaliteti: 1. Usluge ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje dostupne su i cjenovno pristupačne svim obiteljima i njihovoj djeci i 2. Usluge se pružaju na način koji potiče sudjelovanje, promiče socijalnu uključenost i prihvaća različitost.

Nadležne obrazovne vlasti u BiH obvezne su osigurati kontrolne mehanizme stručnoga nadzora pedagoškog praćenja i unaprjeđenja rada u javnim i privatnim predškolskim ustanovama kako bi se osiguralo da sve predškolske ustanove rade sukladno standardima i normativima za ovu djelatnost utvrđenih zakonima i podzakonskim aktima.

Institucionalni predškolski odgoj i obrazovanje, osim obveznoga programa u godini prije polaska u osnovnu školu, nije besplatan, i u javnome sektoru u BiH se, sukladno Okvirnome zakonu, financira na različite načine: većinom su osnivači općine i općinska vijeća gdje se predškolske ustanove financiraju iz proračuna općine, no u nekim sredinama je to grad

(Mostar, Banja Luka...) ili vlade i skupštine (Brčko distrikt BiH, Kanton Sarajevo i USK kroz grant). Sukladno lokalnome zakonodavstvu, postoje različiti kriteriji za javno subvencioniranje djelatnosti predškolskoga odgoja i obrazovanja i subvencioniranja obitelji s olakšicama i kriterijima za umanjeње mjesecne cijene boravka djeteta u predškolskoj ustanovi. Posljedica ovoga često ima nejednaku dostupnost predškolskoga odgoja i obrazovanja jer općine koje su u lošijem ekonomskom položaju većinom ne izdvajaju dovoljna sredstava za potrebe organizacije predškolskoga odgoja i obrazovanja za svu djecu. Prepreke za povećanje obuhvata djece i razvoj kvalitete predškolskoga odgoja su većinom nedostatak besplatnih programa i usluga, nedovoljan poticaj predškolskim ustanovama, ali i nedovoljno poticaja za roditelje u obliku subvencija i olakšica za upis i boravak djece u ustanovama za predškolski odgoj i obrazovanje. Niža stopa izdvajanja novčanih sredstava lokalne zajednice za sufinansiranje predškolskih ustanova rezultira višom cijenom koju plaćaju roditelji i ograničenjima kapaciteta koje predškolska ustanova može ponuditi. Ove prepreke, također, imaju znatan utjecaj i na uvjete rada, materijalni status zaposlenika u predškolskim ustanovama i funkcioniranje predškolske ustanove u cjelini. Ne postoji diferencirana stopa subvencioniranja obitelji djece. S posebnim izazovima i teškoćama suočavaju se privatne predškolske ustanove koje se financiraju isključivo iz vlastitih sredstava i uplata roditelja. Siromaštvo i visoka stopa nezaposlenosti roditelja djece u cijeloj BiH (posebice žena) odražavaju se u velikoj mjeri na višestruku uskraćenost u ostvarivanju ljudskih i dječjih prava.

Izjava o kvaliteti 1:

Usluge predškolskoga odgoja i obrazovanja dostupne su i cjenovno pristupačne svim obiteljima i djeci.

Opće zakonsko pravo na usluge ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja pruža čvrste temelje za uključivanje sve djece u predškolski odgoj i obrazovanje. Podatci o stanovništvu i ankete među roditeljima o potražnji za mjestima u sustavu ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja mogu poslužiti kao temelj za procjenu budućih potreba i prilagođavanju kapaciteta.

Među mogućim mjerama je prilagođavanje naknade koja se naplaćuje za usluge ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja kako bi bile dostupne i obiteljima s niskim primanjima. Dokazano je kako fleksibilnost radnoga vremena te druga prilagođavanja predškolskih ustanova mogu doprinijeti sudjelovanju djece, posebice zaposlenih majki, djece samohranih roditelja i djece iz manjinskih skupina ili skupina u nepovoljnome položaju. Prilagodбом usluga mogu biti uklonjene prepreke koje možda sprječavaju obitelji i djecu u njihovome sudjelovanju.

Ravnomjernim pružanjem usluga u urbanim i ruralnim područjima te u različitim naseljima i regijama može se proširiti pristup tim uslugama za društvene skupine u nepovoljnome položaju. Dostupnost i cjenovna prihvatljivost visokokvalitetnih usluga u naseljima u kojima stanuju siromašne obitelji, obitelji koje pripadaju manjinama ili migrantske ili izbjegličke obitelji, sukladno dostupnim podacima elementi su kojima se najučinkovitije podupiru jednakost i socijalna uključenost.

U organizacijskome smislu, po Okvirnom zakonu, predškolske ustanove u BiH mogu organizirati rad s djecom uzrasta od šest mjeseci do tri godine uzrasta (jaslice) i od 3 godine uzrasta do pred polazak u osnovnu školu, uključujući i organizaciju u javnim predškolskim ustanovama obveznoga oblika predškolskoga odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u

školu za djecu koja ne pohađaju cjelovite predškolske programe. Podatci za predškolske ustanove, koje su sudjelovale u ovome istraživanju, govore kako većina predškolskih ustanova, ne sve, imaju zastupljena obadva oblika organizacije s tim da se u većini predškolskih ustanova djeca uzrasta od jedne godine pa naviše prvi put uključuju u predškolsku ustanovu, a ne uzrasta djece od šest mjeseci. Sukladno tvrdnjama ispitanika, organizirani predškolski odgoj i obrazovanje u javnome sektoru subvencioniran je javnim novcem koji upotpunjava razliku između cijene koju plaćaju obitelji i ekonomske cijene¹¹. Organizirani predškolski odgoj i obrazovanje u BiH nije besplatan za obitelji (osim obveznoga/preporučenog, koji se financira iz javnih proračuna), a na temelju procjene ispitanika pristupačan je cjenovno i dostupan za ograničeni broj korisnika unutar postojećih kapaciteta, uz činjenicu da za svaku intervjuiranu predškolsku ustanovu postoje liste čekanja za upis djece. Ispitanici su svjesni činjenice i naglašavaju kako velikoj većini djece u BiH, posebice djeci nepovoljnijega položaja (djeci iz ruralnih područja, djeci nezaposlenih roditelja, djeci romske populacije, djeci s poteškoćama u razvoju, djeci iz obitelji slabijega socio-ekonomskog položaja i sl.) nije dostupan predškolski odgoj i obrazovanje. Predškolske ustanove ovise o osnivaču, ali ulažu i dodatne napore unutar svoje zakonske autonomije kako bi omogućile djeci iz ranjivih kategorija društva pristup predškolskome odgoju i obrazovanju. Neke od mjera su umanjenje mjesečne naknade za obitelji koje predškolske ustanove formiraju u određenome postotku na temelju višega broja djece unutar jedne obitelji koja borave u predškolskoj ustanovi i kroz različita partnerstva s vladinim i nevladinim sektorom i međunarodnim organizacijama. Predškolske ustanove, sukladno svojim zakonskim ingerencijama, imaju mogućnost da potpisuju protokole o suradnji s drugim ustanovama, institucijama, nevladinim udrugama, međunarodnim organizacijama i gospodarstvenicima na razini zajednice, kako bi ostvarile svoju ulogu, unaprijedile svoj rad, poboljšale uvjete za djecu i zaposlenike i unaprijedile kvalitetu odgojno-obrazovnoga rada.

Primjer 1.: Studija slučaja I

Boravak je cjenovno pristupačan obiteljima djece naše ustanove, ali nije pristupačan cjelokupnoj lokalnoj zajednici. Po zakonima, u našem kantonu predškolsku ustanovu financira osnivač, u našem slučaju osnivač je općina tj. općinsko vijeće. Sam kanton ne sudjeluje u financiranju predškolskih ustanova, za javne ustanove sve je svedeno na općinu. Cijena cjelodnevnog boravka koju plaćaju roditelji u našoj ustanovi je kreirana tako da pomaže osnivaču u financiranju ustanove. Naša općina podržava rad vrtića, sve naše aktivnosti i vrlo je naklonjena djeci predškolskoga uzrasta u našoj zajednici. Jedina smo ustanova za organizirani predškolski odgoj i obrazovanje u općini. U našoj ustanovi borave djeca od godinu dana starosti do polaska u školu. Boravak djece je organiziran u jednoj jasličkoj i dvije vrtičke skupine.

Djeca koja su u nepovoljnom socijalno-ekonomskom položaju, nije posvećena posebna pozornost. Omogućena su umanjenja naknade za obitelji s više djece, ali ne po bilo kojoj drugoj osnovi. Ne postoji smanjenje troškova niti besplatna ponuda predškolskoga programa za djecu iz ugroženih i marginaliziranih obitelji. Javne subvencije (op.a. za dio naknade koji se očekuje od roditelja) ne postoje, stoga nije omogućena situacija u kojoj je predškolski odgoj pristupačan svim obiteljima koje žele takvu vrstu usluge. Otežavajuće okolnosti za navedeno su trenutačno ograničeni prostorni kapacitet gdje ne bismo ni mogli primiti svu djecu koja imaju potrebu za vrtićem. Ustanova je trenutačno u zakupljenom prostoru dok se ne završi nova zgrada vrtića puno većih kapaciteta. Po podacima predškolske ustanove, trenutačno u ustanovi nema djece koja potiču iz ugroženih i marginaliziranih obitelji, a ni djece samohranih roditelja koji pohađaju predškolsku ustanovu.

¹¹ Ekonomski troškovi predstavljaju pune troškove uključujući plaće i materijalne troškove neovisno o tomu tko plaća ovaj dio troškova (vlada, kanton, općina, poslodavac, roditelji).

Primjer 2.: Studija slučaja II

Ustanova je pristupačna i cjenovno prihvatljiva ali samo za ograničen broj korisnika jer trenutačno u ustanovi može boraviti samo 83 djece, za koju imamo suglasnost vlade. Cijena usluga je veoma pristupačna, jedini problem je ograničen broj upisane djece zbog nepriznavanja osnivača naše potrebe zapošljavanja novih zaposlenika čime bi se stekli uvjeti za prijem dodatnoga broja djece u našu predškolsku ustanovu. Naša općina ne izdvaja sredstva za predškolsku ustanovu. Ustanova pripada osnivaču, vladi kantona i ministarstvu obrazovanja, znanosti, kulture i sporta, a koji izdvajaju sredstva za stalno zaposlene djelatnike za plaće i tople obroke iz sredstava granta koji se svake godine određuje za javne predškolske ustanove.

Primjer 3.: Studija slučaja III

Boravak djeteta u predškolskoj ustanovi u našoj općini je cjenovno dostupan i pristupačan većini roditelja. Izuzetak su socijalno ugrožene i marginalizirane obitelji. Općina kao osnivač predškolske ustanove posvećuje posebnu pažnju djeci predškolske dobi, a u prilog tome idu i sljedeće činjenice: Osnivač je u potpunosti financirao izgradnju i opremanje novog suvremenog objekta. Cjelokupna izgradnja objekta kao i njeno opremanje financirano je od strane općine kao osnivača ustanove. Osnivač također pruža maksimalnu podršku u realizaciji svih projekata, sufinancira realizaciju programa za djecu u godini pred polazak u školu, subvencionira boravak djece iz obitelji koje pripadaju različitim kategorijama stanovništava i redovno izvršava sve obveze prema predškolskoj ustanovi.

Pristup predškolskom odgoju i obrazovanju je u ustanovi osiguran djeci dobi od godinu dana do polaska u školu. Ustanova u suradnji s osnivačem realizira besplatan predškolski program za djecu iz ruralnih područjima u dvije mjesne zajednice u trajanju od 120 sati, a nekada i više. Proširenjem kapaciteta većina obitelji, koje imaju pravo na javno financiranje za subvencioniranje predškolskog odgoja i obrazovanja, može naći mjesto u ustanovi. Količina javnih subvencija u našoj lokalnoj zajednici je značajna, ali ne i dovoljna. Uvijek može i bolje. U sastavu naše ustanove od 2013. godine je i Centar za rani rast i razvoj unutar koga se organizira rad s djecom koja imaju poteškoće u razvoju ili kašnjenja u razvoju.

Primjer 4.: Studija slučaja IV

Svaka obitelj, čije dijete pohađa našu predškolsku ustanovu, ostvaruje pravo na javnu subvenciju. Zakonski temelj za subvenciju su važeći zakoni u kojima je točno navedeno koje su obveze osnivača, a koje troškove snose roditelji. Dodatni problem, koji naša ustanova trenutačno ima, jesu ograničeni smještajni kapaciteti jer veliki broj djece ostaje na listama čekanja. Boravak djeci u našoj predškolskoj ustanovi je cjenovno pristupačan. Osnivač (općinsko vijeće) obraća pozornost na djecu predškolskoga uzrasta, kako u našoj javnoj ustanovi, tako i u privatnoj ustanovi na području naše općine.

Kroz projekte nevladinoga sektora i humanitarnih organizacija, osnivač nastoji omogućiti boravak djeci iz marginaliziranih obitelji. Za dvanaestero djece ustanova je uz potporu osnivača osigurala smještaj bez naknade i bez plaćanja, kroz projekt PEACH koji se realizira uz pomoć Caritasa Švicarske i Asocijacije za razvoj Leda.

Onog trenutka kada osnivač ispuni sve svoje obveze sukladno članku 40. Okvirnoga zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju BiH¹², roditeljima ostaje znatno manji iznos za platiti nego je to dosadašnja praksa. Iz ovoga se može zaključiti kako osnivači u cijelosti ne ispunjavaju svoje obveze na način kako je to spomenuti Zakon propisao. Predškolski odgoj bi bio dostupan svim obiteljima kada bi zakon bio ispoštovan u cijelosti.

¹² Članak 40. glasi: (1) Osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva potrebna za osnivanje, rad i provedbu programa predškolskoga odgoja i obrazovanja sukladno pedagoškim standardima i normativima za predškolski odgoj i obrazovanje. (2) Osnivač osigurava: a) plaće zaposlenika (bruto), topli obrok, regres, b) materijalne troškove, c) nabavu osnovne opreme i pomagala za odgojno – obrazovni rad, d) potrošni materijal za odgojno-obrazovni rad, e) amortizaciju i redovito investicijsko održavanje objekata i f) dio radno-igrovnoga materijala (igračke i drugi osnovni didaktički materijal).

Primjer 5.: Studija slučaja V

Na području našeg kantona pristup predškolskim ustanovama ima samo mali broj djece čiji roditelji svojoj djeci imaju mogućnost priuštiti ovaj „luksuz“. S obzirom na to da je uključanje djece u predškolske ustanove u izravnoj svezi s financijskim mogućnostima njihovih roditelja/obitelji, posebice su diskriminirana ona djeca kojoj je to najpotrebnije, a nemaju nikakve šanse za uključivanje u vrtiće. Opće siromaštvo i visoka stopa nezaposlenosti utječe na vrlo mali broj djece koja su obuhvaćena predškolskim odgojem i obrazovanjem. Predškolske ustanove su definitivno nedostupne za većinu djece. Na mali broj djece koja su obuhvaćena predškolskim odgojem i obrazovanjem utječe i nedovoljan broj predškolskih ustanova, posebice u ruralnim sredinama. U gradskome području postoji velika potražnja za upisom djece u javne i privatne predškolske ustanove, tako da postoje velike „liste čekanja“ na upis. Ova činjenica zasigurno bi trebala zabrinuti lokalne vlasti, a najbolji pokazatelj odnosa lokalne vlasti prema djeci je činjenica da u našem kantonu još uvijek nije usvojen Zakon o predškolskom obrazovanju koji je sukladan Okvirnome zakonu o predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH iz 2007. godine (rok za donošenje entitetskog i kantonalnih zakona i njihovo usklađivanje s Okvirnim zakonom bio je 6 mjeseci - dakle do 5. mjeseca 2008. godine). Okvirni zakon, između ostalog, propisuje i obvezu pohađanja predškolske ustanove za svu djecu u godini pred polazak u školu. Međutim, neusklađenost s Okvirnim zakonom onemogućuje realizaciju ovoga programa. Samo ova činjenica ukazuje na uskraćivanje jednakih mogućnosti svoj djeci predškolskoga uzrasta.

Osnivač našeg multietničkog inkluzivnoga vrtića od samog osnivanja, od 2002. godine, pokušava kontinuirano pridonijeti povećanju broja uključene djece iz marginaliziranih skupina, prvenstveno socio-ekonomski ugroženim obiteljima. Svake godine naš vrtić besplatno pohađa 7 (sedmero) djece. Ovo su djeca iz Dječjeg doma ili djeca koja dolaze na preporuku Centra za socijalni rad i Obiteljskoga centra SOS Dječja sela BiH. Od osnivanja do danas smo bili u mogućnosti ponuditi besplatan smještaj u vrtiću za više od 130 djece. Uz sve napore i nastojanja da se stanje u oblasti inkluzivnoga predškolskog odgoja i obrazovanja unaprijedi, naša predškolska ustanova, unatoč dugogodišnjim pokušajima pregovora s gradskim vlastima, nije uspjela dobiti podršku u smislu rješavanja pitanja primjerenoga prostora za rad. Predškolska ustanova će, od početka pedagoške 2021./2022. godine, preseliti u novi prostor, privatnu kuću za koju će vlastitim sredstvima morati plaćati najamninu.

Kada je u pitanju mjesečna cijena cjelodnevnoga boravka za jedno dijete u predškolskoj ustanovi, prikupljeni podatci govore kako je cijena očekivano neujednačena te postoje razlike od općine do općine, kao što postoje razlike i kriterija za javno financiranje djelatnosti i subvencioniranje obitelji. U ustanovama koje su sudjelovale u studiji slučaja, cjenovni raspon za mjesečni cjelodnevni boravak djeteta u predškolskoj ustanovi, koju plaćaju roditelji/staratelji, kreće se od 50,00 KM u općini u kojoj lokalna vlada snažno podržava obitelji djece i institucionalnu djelatnost predškolskoga odgoja i obrazovanja do cijene od 195,00 KM, kolika je cijena koju roditelji/staratelji trebaju izdvojiti za cjelodnevni boravak djeteta u privatnoj predškolskoj ustanovi, koji nije potpomognut javnim novcem iz proračuna. Ovi podatci odnose se samo na predškolske ustanove koje su sudjelovale u istraživanju, a raspon cijena mjesečnoga boravka djeteta u predškolskim ustanovama daleko je veći kada bi radili komparaciju podataka za svaku registriranu predškolsku ustanovu u BiH.

Primjer 6.: Studija slučaja I

Cijena cjelodnevnoga boravka u našoj predškolskoj ustanovi je u iznosu od 160,00 KM, a cijena poludnevnoga boravka 120,00 KM. Navedena cijena je cijena koju plaćaju obitelji čija djeca pohađaju predškolsku ustanovu, a ekonomska cijena boravka je znatno veća. Umanjenja novčane naknade moguća su samo po broju upisane djece iz iste obitelji, i to 10% niža cijena za dvoje upisane djece i 20% umanjenje za troje upisane djece. Specijalizirani programi, program njemačkoga jezika i program engleskog jezika, realiziraju se sa svom djecom predškolskih skupina i oni se ne naplaćuju. Predškolska ustanova nema druge, kraće programe.

Primjer 7.: Studija slučaja II

Naša predškolska ustanova ima jedinstvenu cijenu od 125,00 KM za cjelodnevni boravak djeteta u predškolskoj ustanovi za koje jedino roditelji imaju interes. Troškove održavanja, hrane, režije, grijanja, materijala i opravke i sl. ustanova osigurava iz uplata svojih korisnika koji plaćaju usluge mjesečno za cjelodnevni boravak djeteta. Predškolska ustanova nema druge kraće ili specijalizirane programe.

Primjer 8.: Studija slučaja III

Ekonomska cijena cjelodnevnoga boravka djeteta predškolskoj ustanovi za 2021. godinu iznosi 321,00 KM. Cijena koju roditelji plaćaju iznosi 140,00 KM za cjelodnevni, a 95,00 KM za poludnevni boravak. Za specijalizirani program engleskoga jezika roditelji plaćaju 10,00 KM na mjesečnoj razini, dok je program u godini pred polazak u školu besplatan, kao i svi kraći programi. Za djecu s poteškoćama u razvoju koja imaju rješenje prvostupanjske komisije kao i za djecu bez roditeljskog staranja boravak je besplatan, tj. financiran je iz Fonda dječje zaštite. Visina participacije boravka djeteta u predškolskoj ustanovi koje plaćaju roditelji djece sa subvencijama su različiti i ovise o tipu boravka djeteta (poludnevni ili cjelodnevni): samohrani roditelji, roditelji s četvero i više djece ostvaruju 50 % popusta od cijene boravka; ako u ustanovi istodobno boravi dvoje djece iz iste obitelji, roditelji ostvaruju 10% popusta; ako u ustanovi istodobno boravi troje djece iz iste obitelji - prvo dijete plaća puni iznos, drugo dijete ima popust 10% od cijene, a za treće dijete boravak je u potpunosti besplatan.

Primjer 9.: Studija slučaja IV

Svaka obitelj čije dijete pohađa našu ustanovu ostvaruje pravo na javnu subvenciju. Ekonomska cijena vrtića u našoj ustanovi je 350,00 KM. Cijena koju plaćaju roditelji djeteta je jedinstvena, iznosi 50,00 KM. Cijena poludnevnog boravka je također 50,00 KM. Ostatak sredstava potrebnih za nesmetano funkcioniranje ustanove ostvaruje se iz proračuna općine. Osnivač (općinsko vijeće) posvećuje pozornost djeci predškolskoga uzrasta, kako javnoj ustanovi, tako i privatnoj ustanovi na području naše općine.

Primjer 10.: Studija slučaja V

Cjelodnevni boravak je 195,00 KM, Poludnevni boravak iznosi 155,00 KM, za drugo dijete iz iste obitelji odobravamo 20% popusta, a za treće i svako sljedeće dijete 50% popusta. Sedmero djece svake godine našu predškolsku ustanovu pohađa besplatno.

Zapažanja i narativne procjene poticanja sudjelovanja, socijalne uključenosti i prihvaćanja različitosti u praksi predškolskih ustanova donosimo u primjerima i prikazima druge Izjave o kvaliteti.

Izjava o kvaliteti 2:

Usluge se pružaju poticanjem sudjelovanja, pospješivanjem socijalne uključenosti i prihvaćanjem različitosti.

U okružju predškolskoga odgoja i obrazovanja sudjelovanje može biti aktivno potaknuto uključivanjem roditelja i drugih zainteresiranih u procese donošenja odluka (npr. u vijeća roditelja). Unutar ciljanih inicijativa usmjerenih na obitelji, a posebice na obitelji samohranih roditelja, obitelji nepovoljnijega položaja te manjinske i migrantske obitelji, daje se mogućnost roditeljima/starateljima da izraze svoje potrebe koje pružatelji usluga mogu uzeti u obzir tijekom prilagođavanja usluga potrebama lokalnih zajednica.

Može se poticati zapošljavanje osoblja predškolske ustanove iz marginaliziranih, migrantskih ili manjinskih skupina jer se pokazalo kako sastav osoblja u okružju predškolskoga odgoja i obrazovanja, koji odražava raznolikost zajednice, donosi određene prednosti. Stvaranjem atmosfere, u kojoj su sve obitelji i djeca dobrodošla i u kojoj se cijene njihovi jezici, kultura i podrijetlo, pridonosi se razvoju njihovog osjećaja pripadnosti. Primjerenim trajnim stručnim usavršavanjem osoblje se priprema na pružanje dobrodošlice i podrške dvojezičnoj djeci. U okružjima institucionalnoga predškolskog odgoja i obrazovanja mogu se razviti dobre prakse za obitelji u cilju neometanoga prelaska iz obiteljskoga u okružje predškolske ustanove te se može poticati visoka razina roditeljskoga sudjelovanja organiziranjem posebnih inicijativa.

Okvirnim zakonom o predškolskome odgoju i obrazovanju definirana je norma koje obveze su dužni osigurati nadležne obrazovne vlasti, nadležna tijela socijalne zaštite i nadležna ministarstva zdravstva i/ili institucije sukladno relevantnim zakonima entiteta, kantona/županija i BD BiH. Nadležne obrazovne vlasti dužne su osigurati: sredstva za nabavu dijela didaktičkoga materijala, profesionalno usavršavanje kadrova u odgoju i obrazovanju, razvoja predškolskih programa rada, evaluaciju predškolskih programa rada, dio sredstava za provedbu specijaliziranih programa rada, izdavačku djelatnost predškolske ustanove, utvrđuju uvjete i donose rješenje o početku rada predškolske ustanove. Osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva potrebna za uspostavu, rad i provedbu programa predškolskoga odgoja i obrazovanja sukladno pedagoškim standardima i normativima za predškolski odgoj i obrazovanje: plaće zaposlenika (bruto), topli obrok, regres, materijalni troškovi, nabava osnovne opreme i pomagala, potrošni materijal za odgojno-obrazovni rad, amortizaciju i redovite investicije za održavanje objekata i dio didaktičko - metodičkoga materijala (igračke i drugi osnovni didaktički materijal). Također, iz proračuna osnivača, osiguravaju se sredstva za razvoj djelatnosti predškolskoga odgoja i obrazovanja, financiranje odjela predškolskih ustanova u bolnicama, odjeli za djecu s poteškoćama pri odgovarajućim zavodima, za djecu nacionalnih manjina, posebice djecu romske populacije, kao i subvencije za cijenu grijanja, komunalne troškove, troškove vode, električne energije, PTT usluga i RTV pristojbe koje su svrstane u kategoriju kućanstva. Smještaj djece u predškolske ustanove za djecu iz udomiteljskih obitelji financiran je pod istim uvjetima.

Obveze nadležnoga tijela za socijalnu zaštitu sukladno odgovarajućim zakonima RS, kantona/županija u FBiH i BD BiH osiguravaju sufinansiranje dijela troškova za: djecu bez roditeljskoga staranja, djecu s poteškoćama, djecu invalida, djecu civilnih žrtava rata, djecu nezaposlenih roditelja, djecu korisnika socijalnih primanja i djecu redovitih studenata. Na temelju Okvirnoga zakona u BiH, nadležna ministarstva za zdravlje i/ili institucije zdravstvene

zaštite, sukladno odgovarajućim zakonima entiteta, kantona/županija i BD BiH osiguravaju: financiranje preventivnih programa i programa zaštite i unaprjeđenja zdravlja djece, plaće liječnika, specijalnih pedagoga, stomatologa, medicinskih sestara, dio potrošnoga materijala za jaslice, profesionalno usavršavanje zdravstvenih djelatnika i specijalnih pedagoga, sanitarne preglede svih zaposlenika i preglede djece pred upis u predškolsku ustanovu. U praksi, veliki problem predstavljaju općinske uredbe, tj. kriteriji o subvencioniranju troškova boravka djece u predškolskim ustanovama po kojima radno sposobni nezaposleni roditelji ne mogu ostvariti pravo na ovu socijalnu subvenciju.

Liste čekanja za upis u predškolsku ustanovu

Osigurati dostupnost mjesta u organiziranome predškolskom odgoju i obrazovanju znači da ponuda treba odgovarati potražnji. Iako predškolski odgoj i obrazovanje nije obvezan u većini zemalja EU, pa tako nije ni u BiH (osim obveznoga programa u godini pred polazak u školu), obveza je društva da djeca čiji roditelji zatraže mjesto u predškolskoj ustanovi, isto trebaju naći bez neprimjerenoga čekanja i unutar razumne udaljenosti od njihova doma. Na potražnju ne utječe samo kvaliteta predškolskoga odgoja i obrazovanja i troškovi usluga, nego su važna i kulturološka shvaćanja vezana uz odgoj i roditeljstvo, kao i socijalna politika i politika rada.¹³ Istraživanjem smo došli do podataka da kod većine predškolskih ustanova, koje su sudjelovale u istraživanju, postoje liste čekanja na upis u programe predškolskoga odgoja i obrazovanja, ali i da postoje inicijative i ograničen napredak prevazilaženja ovoga problema otvaranjem novih i proširivanjem postojećih kapaciteta, uz brojne prepreke. U primjerima koji slijede moguće je pronaći pozitivne primjere poticanja socijalne uključenosti, opis razloga za postojanje liste čekanja na upis i strategija koje predškolske ustanove, u suradnji s donositeljima odluka, poduzimaju kako bi se ovi problemi premostili.

Primjer 11.: Studija slučaja I

Ekonomska cijena boravka djeteta u predškolskoj ustanovi je mnogo viša od cijene koju plaćaju roditelji. U našoj ustanovi nema djece kojima je osiguran pristup predškolskome odgoju i obrazovanju kroz (dodatno) subvencioniranje. Umanjenja naknade do sada su bila moguća jedino na temelju broja djece iz iste obitelji upisane u predškolsku ustanovu. Opcije subvencioniranja boravka djeteta u vrtiću svakako je nešto na što se u bliskoj budućnosti mora obratiti pozornost u našoj predškolskoj ustanovi. Postoje liste čekanja za upis djece u našu predškolsku ustanovu. Prednost pri upisu imaju: djeca zaposlenika donatora predškolske ustanove, djeca ratnih vojnih invalida, djeca iz nepotpunih obitelji (bez jednog ili oba roditelja), djeca koja svoja prava ostvaruju na temelju socijalne zaštite.

U cilju unaprjeđenja, ustanova bi trebala razmotriti mogućnosti subvencioniranja boravka prema određenim kriterijima. Planira se razmjena iskustava s drugim predškolskim ustanovama s područja kantona kako bismo razmijenili ideje i načine za provedbu ove mjere.

¹³ Eurydiceov sažetak politike Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014.

Primjer 12.: Studija slučaja II

U našoj predškolskoj ustanovi, koja je jedina ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje u našoj općini, ne nalazi se niti jedno dijete kojemu je osiguran boravak uz olakšice. Obitelji djece predškolskoga uzrasta iz ugroženih i marginaliziranih skupina nemaju besplatnu uslugu niti smanjene troškove već su prisiljeni čekati na javne pozive i apliciranje naše ustanove na iste. Postojeće liste čekanja za prijem djece u predškolsku ustanovu koje postoje- govore u prilog činjenici da pristupačnost predškolskome odgoju i obrazovanju u našoj javnoj ustanovi nije omogućena, a obitelji i djeca ne mogu koristiti naše usluge proizvoljno. Jedini povećan obuhvat djece predškolskim odgojem i obrazovanjem je ustanova realizirala javljanjem na javne pozive Federalnog ministarstva obrazovanja i znanosti ili osobnim organiziranjem radionica.

Primjer 13.: Studija slučaja III

Postotak djece za koju je podržan i osiguran pristup predškolskome odgoju i obrazovanju javnim financiranjem i subvencioniranjem iznosi oko 37 % populacije djece. Oko 18% djece u predškolskoj ustanovi koristi dodatne subvencije. Od rujna 2020. godine Fond dječje zaštite subvencionira boravak djece s poteškoćama u razvoju koja imaju nalaz i mišljenje prvostupanjske komisije, kao i djecu bez roditeljskoga staranja. U predškolskoj ustanovi postoji lista čekanja na kojoj se, zbog proširenja kapaciteta, nalazi manje djece u odnosu na prošlu kalendarsku godinu. Kriteriji za prednost upisa s liste čekanja nisu u potpunosti definirani, ali prednost imaju djeca koja su prva u evidenciji na listi čekanja.

Primjer 14.: Studija slučaja IV

Od 2017. godine, zahvaljujući razumijevanju tadašnjega općinskog načelnika, a potom Općinskog vijeća, cijena boravka za svako dijete u predškolskoj ustanovi koju plaćaju roditelji mjesečno jeste u iznosu od 50,00 KM. Upravni odbor predškolske ustanove predložio je gore navedenu cijenu, koja se odnosi na mjesečne troškove ishrane dok dijete boravi u predškolskoj ustanovi, a Općinsko vijeće je dalo suglasnost i izvršene su velike promjene u proračunu Općine, što je rezultiralo rebalansom proračuna. Također, u posljednje tri godine, iako to nismo očekivali imajući na umu sve promjene koje su se dogodile u načinu financiranja, uradili smo povišicu u dva navrata uz suglasnost općinskoga vijeća i povećavali ukupna mjesečna primanja zaposlenicima u predškolskoj ustanovi po 10%. Način na koji smo došli do jedinstvene cijene za boravak u predškolskoj ustanovi bio je veoma težak. Radna skupina radila je na izradi podzakonskoga akta 7 mjeseci, uz ogromnu podršku načelnika općine kako bi posao iznijeli do kraja i kako bi bio donesen u najboljem interesu djece i cjelokupne lokalne zajednice. Upravni odbor je usvojio Pravilnik nakon široke javne rasprave s brojnim sudionicima jer je sama informacija o uvođenju izmjena u način plaćanja usluga izazvala veliko interesiranje javnosti u lokalnoj zajednici. Pravilnik je dobio suglasnost Općinskog vijeća, čime je na sebe preuzelo obvezu za sve materijalne troškove ustanove, plaće, topli obrok, nabavke stalnih sredstava i opreme, i sl. Kroz projekte nevladinog sektora i humanitarnih organizacija osnivač radi na omogućenju boravka djeci iz marginaliziranih obitelji. Za dvanaestero djece ustanova je uz podršku osnivača osigurala smještaj bez naknade i plaćanja, kroz projekt PEACH, Predškolsko obrazovanje za svu djecu, koji se realizira uz pomoć Caritasa Švicarske i Asocijacije za razvoj Leda.

Postoje liste čekanja za upis djece u našu ustanovu. U pedagoškoj 2020./2021. godini 90 djece je na listama čekanja, a najduža lista čekanja je u skupinama djece u dobi od 1 do 3 godine. Prilikom upisa djece putem javnog oglasa, primjenjuju se Kriteriji za upis i utvrđivanje prioriteta prilikom upisa, gdje se prednost daje obiteljima gdje su oba roditelja zaposlenici, samohranim roditeljima, prednost se daje djeci za koju se priloži medicinska dokumentaciju (zavisno od teškoće), obiteljima demobiliziranih boraca...

Najveća poteškoća, trenutačno, su veoma limitirani prostorni kapaciteti naše ustanove. Veliki broj djece, poslije konkursa za upis djece u srpnju, ostaje na listama čekanja. Prethodne pedagoške godine (2019./2020.) na listi čekanja smo imali 120 djece, dok smo ove godine imali 90 djece na listi čekanja. Smanjen broj djece na listama čekanja nije rezultat rješavanja problema, nego rezultat neraspisivanja konkursa za pojedine odgojno-obrazovne skupine, pa se veliki broj obitelji djece nije ni prijavljivao na ovogodišnji konkurs.

Primjer 15.: Studija slučaja V

Osnivač javnih predškolskih ustanova u našoj lokalnoj zajednici je grad i jedino javne predškolske ustanove dobivaju materijalne subvencije za smještaj djece u vrtić. Privatne predškolske ustanove nepravedno su izostavljene u smislu financijske podrške. Nepostojanje adekvatnih zakonskih i podzakonskih akata uvelike otežava normalan rad predškolskih ustanova. Nepostojanje Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju koji je usklađen s Okvirnim zakonom na razini BiH stvorilo nam je prepreku i prilikom upisivanja vrtića u Registar predškolskih ustanova na području našeg kantona.

Naš vrtić dobiva djelomičnu podršku Grada, što pokriva samo oko 8% naših ukupnih troškova. Osnivačka organizacija „Diakoniewerk“, između ostalog, svake godine snosi troškove za besplatan boravak sedmero djece iz socio-ekonomski ugroženih obitelji, specijalističku podršku kao i besplatan prijevoz za određene kategorije djece, kako bi se što većem broju djece omogućio pristup predškolskoj ustanovi. Zbog velikog interesa roditelja za upis, a zbog ograničenog kapaciteta vrtića, svake godine postoji lista čekanja na upis. U slučaju ograničenog broja slobodnih mjesta, u našoj ustanovi prednost prilikom upisa daje se: djeci s poteškoćama u razvoju (4 - 6 djece, ovisno o trenutačnim mogućnostima i vrsti poteškoće); djeci iz socio-ekonomski ugroženih obitelji (maksimalno 7 djece) koja dolaze uz pisanu preporuku Centra za socijalni rad ili SOS Porodičnog centra; djeci različitih etničkih skupina - vrtić osigurava proporcionalnu zastupljenost svih konstitutivnih naroda i ostalih, pa temeljem toga djeca iz određene etničke skupine mogu biti primljena kako bi se ispunio uvjet proporcionalne zastupljenosti; djeci samohranih roditelja; braći ili sestrama djece koja trenutačno pohađaju vrtić i koja će nastaviti pohađati vrtić u narednoj pedagoškoj godini.

Kao što možemo vidjeti u priloženim primjerima sve predškolske ustanove imaju liste za čekanje na upis djece u predškolsku ustanovu neovisno radi li se o javnoj ili privatnoj ustanovi ili je u pitanju demografski brojnija ili gospodarski razvijenija lokalna zajednica ili obrnuto. Razlozi tomu su uglavnom nedostatak dodatnih prostornih, kadrovskih i materijalnih kapaciteta predškolskih ustanova za prijem djece zainteresiranih obitelji u odnosu na postojeće, popunjene kapacitete. Pozitivan primjer nedavnoga proširenja prostornoga kapaciteta izgradnjom namjenskog objekta za potrebe organizacije predškolskog odgoja i obrazovanja u lokalnoj zajednici zabilježen je samo u jednom ispitanom slučaju, dok dvije predškolske ustanove, od sveukupno pet, imaju u planu proširenje prostornih kapaciteta u skoroj budućnosti (privatna predškolska ustanova od svojih sredstava zakupljuje novi prostor, dok je druga, javna ustanova, trenutačno u zakupljenome prostoru dok se ne završi izgradnja nove zgrade predškolske ustanove puno većih kapaciteta). U znatno nepovoljnoj situaciji nalazi se i predškolska ustanova koja trenutačno raspolaže prostornim kapacitetima za sveobuhvat dodatnoga broja djece, čime bi se riješio i problem prijema djece s postojećih listi čekanja, ali nemaju suglasnost osnivača za takvu aktivnost, dok lokalna, općinska vlast, po navodima rukovoditelja ustanove, nema znatnijega utjecaja na postojeće stanje. Snažna podrška lokalne zajednice poticanju sudjelovanja i socijalne uključenosti u organizirani predškolski odgoj i obrazovanje vidljiva je iz nekoliko primjera iz studija slučaja, prikazana kao primjer dobre prakse u primjeru broj 14. ovoga izvješća.

U cilju preglednosti i predstavljanja dimenzije kvalitete, koja se odnosi na dostupnost predškolskoga odgoja i obrazovanja, donosimo u **Tablici 6.** objedinjen prikaz strukturalnih pokazatelja unutar studije slučaja o kapacitetima predškolskih ustanova, vrstama i cijenama programa koji se provode u ovim predškolskim ustanovama, postotku subvencioniranih obitelji i djece i sl.

Tablica 6.: Zbirni prikaz strukturalnih pokazatelja iz 5 studija slučaja kao uvid u dostupnost predškolskoga odgoja i obrazovanja

Statistički podaci iz studije slučaja pet predškolskih ustanova na razini dostupnosti					
Pokazatelji	Studija slučaja I	Studija slučaja II	Studija slučaja III	Studija slučaja IV	Studija slučaja V
Osnivač predškolske ustanove:	Općinsko vijeće	Vlada kantona/ županija	Općina	Općinsko vijeće	Projekt strane socijalne neprofitne organizacije
Vrste programa:	- cjelodnevni - poludnevni - specijalizirani - Programi jačanja roditeljskih kompetencija - obvezni, kada ministarstvo zatraži i podrži.	- cjelodnevni - produženi boravak za djecu školskoga uzrasta (do pojave pandemije).	- cjelodnevni primarni - poludnevni - specijalizirani - besplatni 180-satni program u ruralnim sredinama za djecu u godini pred polazak u OŠ, u prosjeku 70 djece. Veći dio sredstava za ove potrebe osiguravaju ministarstvo, općina i ustanova.	- cjelodnevni - poludnevni - specijalizirani - obvezni program za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu.	- cjelodnevni program - program ranog učenja engleskog jezika – fakultativni program (2 x tjedno po 30 min. Ostale specijalističke i druge usluge koje pruža predškolska ustanova. ¹⁴
Cijena cjelodnevnoga boravka koju plaćaju roditelji	160,00 KM Ekonomska cijena je mnogo viša.	125,00 KM Jedinstvena cijena.	140,00 KM Ekonomska cijena je 321,00 KM.	50,00 KM (mjesečni troškovi ishrane djeteta) Ekonomska cijena je 350,00 KM mjesečno.	195,00 KM 9,5 sati boravka (07:00-16:30).
Cijena poludnevna boravka	120,00 KM		95,00 KM	50,00 KM	155,00 KM
Uzrast djece obuhvaćene predškolskim programima u predškolskoj ustanovi	Djeca uzrasta od 6 mjeseci do polaska u osnovnu školu.	Djeca u dobi od 1 godine do polaska u osnovnu školu.	Djeca u dobi od 1 godine do polaska u osnovnu školu.	Djeca u dobi od 1 godine do polaska u školu.	Djeca u dobi od tri godine do polaska u školu.

¹⁴ logopedski tretmani, tretmani s radnim terapeutom, tretmani s edukatorom rehabilitatorom, tretmani programa LifeTool, (kompjuterski) potpomognuta komunikacija, besplatan boravak u predškolskoj ustanovi za djecu iz 7 socio-ekonomski ugroženih obitelji, besplatan prijevoz organiziranim prijevoznim sredstvom u predškolsku ustanovu i povratak kućama (za određeni broj djece)

<p>Prostorni (i kadrovski) kapacitet predškolske ustanove</p>	<p>50 djece, koliko je i upisano.</p> <p>Zakupljen prostor, popunjeni kapaciteti. Osnivač ima u planu izgradnju namjenskoga objekta.</p>	<p>Prostorni kapacitet ustanove je mjesto za 150 djece, a odobren je upis samo 83 djece. Objekt u kome su do travnja 1992. godine radili s djecom uzrasta do tri godine dodijeljen je općinskom centru za socijalni rad.</p>	<p>250 djece.</p> <p>Novi, namjenski, suvremen objekt, popunjenost s 220 djece. U sastavu ustanove je i Centar za rani rast i razvoj unutar kojega se organizira rad s djecom koja imaju poteškoće u razvoju ili kašnjenja u razvoju. (Ustanova od prosinca 2020. godine funkcionira u novom objektu koji je koštao 3,2 milijuna KM, kapaciteta 250 djece, što je za oko 100 djece više u odnosu na kapacitet starog objekta u kome smo radili.</p>	<p>194 djece</p> <p>Dva objekta, popunjeni kapaciteti</p> <p>Od upisanih 194 djece, dvije skupine djece su djeca uzrasta od 1 do 3 godine. U jednoj skupini su djeca uzrasta od 1 do 2, a u drugoj skupini djeca uzrasta od 2 do 3 godine.</p>	<p>42 djece</p> <p>Zakupljeni prostor</p> <p>Popunjeni kapaciteti. Trenutačno se vode aktivnosti na pripremi novoga zakupljenog prostora za rad u 2021./2022. pedagoškoj godini i dalje.</p>
<p>Sveukupan postotak populacije djece uzrasta od 1 godine do polaska u školu obuhvaćene predškolskim odgojem i obrazovanjem u općini</p>	<p>50% djece uzrasta u godini pred polazak u osnovnu školu je u predškolskoj ustanovi, po podacima kojima raspolažemo.</p>	<p>Ne raspolažu podacima.</p>	<p>37% djece populacije od 1 godine do polaska u osnovnu školu.</p>	<p>Ne raspolažu podacima.</p>	<p>Ne raspolažu podacima.</p>

Broj upisane djece: djevojčice i dječaci	50 (27 djevojčica i 23 dječaka), 16 mlađe od tri godine	83	220 (107 dječaka i 113 djevojčica)	194	Oko 40
Postotak djece u vašoj općini za koju je podržan i osiguran pristup predškolskom odgoju i obrazovanju putem javnog financiranja i subvencioniranja	Bez dodanih javnih subvencija.	Bez dodanih javnih subvencija	37%	100% Svaka obitelj čije dijete pohađa našu ustanovu ostvaruje pravo na javnu subvenciju.	Vrtić dobiva djelomičnu potporu Grada (što pokriva samo oko 8% ukupnih troškova). Za drugo dijete iz iste obitelji odobravamo 20% popusta, a za treće i svako sljedeće dijete 50% popusta.
Dodatne specifične informacije	43 djece je iz ruralnih sredina od ukupno upisanih (50), 7 djece su iz urbane sredine.		Broj djece koja su trenutačno obuhvaćena predškolskim odgojem i obrazovanjem mlađe od tri godine je 65, djece samohranih roditelja je 2, 12 djece je koja žive u ruralnim područjima dok su sva ostala djeca iz urbanih sredina. Broj djece koja potiču iz ugroženih i marginaliziranih obitelji je 8.	5 djece su 100% invalidi, prve kategorije Veliki broj djece ima blaže teškoće u razvoju. Također, jedna odgojna skupina egzistira u suradnji s Caritasom Švicarske u BiH i Asocijacijom za razvoj Leda i uključuje 12 djece iz marginaliziranih skupina (4 romske djece i 8 djece iz teških socijalno-ekonomskih uvjeta) za koje ove godine ustanova osigurava smještaj.	Osnivačka organizacija „Diakoniewerk“, između ostalog, svake godine snosi troškove za besplatan vrtić za djecu iz socio-ekonomski ugroženih obitelji (maksimalno 7 djece) koja dolaze uz pisanu preporuku Centra za socijalni rad ili SOS Porodičnog centra, specijalističku podršku (logoped, edukator-rehabilitator, radni terapeut) kao i besplatan prijevoz za određene kategorije djece.

Liste čekanja, uzrok	Da. Limitirani kapaciteti, ustanova je utemeljena prije nekoliko godina, u razvoju.	Da, liste postoje od 2014. godine. Čeka se na odobrenje osnivača za prijem djece i osoblja. Trenutačno, 50 djece čeka na upis (najviše je djece u dobi od 1 do 3 godine).	Da.	Da. Najveća poteškoća, trenutačno, su veoma limitirani prostorni kapaciteti ustanove.	Da. Zbog velikog interesa roditelja za upis, a zbog ograničenog kapaciteta vrtića, svake godine postoji „lista čekanja“ na upis.
----------------------	---	--	-----	--	---

4.1.2. Zaključna razmatranja o dimenziji kvalitete Dostupnost

Imajući u vidu kako je dimenzija Dostupnost najniže procijenjena dimenzija kvalitete od svih pet istraženih dimenzija ($M=3,17$; $SD=0,94$), a poradi osiguranja dostupnih, cjenovno pristupačnih i inkluzivnih usluga ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja, potrebno je razmotriti sljedeće:

- analizirati ponudu i potražnju između obitelji kako bi se ponuda usluga predškolskoga odgoja i obrazovanja bolje prilagodila njihovim potrebama, uz poštivanje prava roditeljskoga izbora;
- analizirati i ukloniti prepreke s kojima bi se obitelji mogle susresti, kao što su troškovi, prepreke povezane sa siromaštvom, mjestom stanovanja, nefleksibilnim radnim vremenom, kulturnim i jezičnim preprekama, diskriminacijom i nedostatkom informacija i sl.;
- uspostaviti kontakte s obiteljima, posebno s obiteljima u nepovoljnom položaju, kako bi ih se informiralo o koristima sudjelovanja u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju te izgradilo povjerenje u usluge;
- osigurati pristup cjenovno pristupačnom kvalitetnom predškolskom odgoju i obrazovanju za svu djecu, zalaganjem na odgovarajućoj razini upravljanja. U postojećim sustavima financiranja predškolskog odgoja i obrazovanja postoje ozbiljni nedostaci.
- pružiti inkluzivne usluge predškolskog odgoja i obrazovanja za svu djecu uključujući djecu različitog porijekla, različitog mjesta stanovanja te djecu s poteškoćama u razvoju uz izbjegavanje segregacije i poticanje njihova sudjelovanja, neovisno o statusu njihovih roditelja ili staratelja na tržištu rada (neovisno o tome da li su zaposlenici ili ne);
- osigurati više institucionalnih kapaciteta za djecu najranije dobi, do tri godine života, radi velike potražnje.

4.2. Osoblje, percepcija sudionika ispitivanja

Svih pet istraživanih dimenzija kvalitete predškolskoga odgoja i obrazovanja i njihovo jedinstvo je od iznimne važnosti za visokokvalitetne usluge u predškolskome odgoju i obrazovanju. Međutim, brojna istraživanja¹⁵ potvrdila su kako je kvaliteta rada predškolske ustanove u najvećoj mjeri uvjetovana kvalitetom njezinoga kadra i kvalitetom rada stručnoga osoblja. Kvaliteta osoblja je tijesno povezana uz kvalitetu svih područja kvalitete rada i života u predškolskoj ustanovi s posebnim naglaskom na vezu s kvalitetom odgojno-obrazovnoga procesa, kvalitetom kurikula, sigurnim i poticajnim okruženjem, praćenjem i vrjednovanjem, građenjem partnerstva s obiteljima i lokalnom zajednicom, organizacijskim vođenjem ustanove i sl. Kvaliteta rada predškolske ustanove razvija se i raste kada je osoblje dobro kvalificirano, imaju dobre uvjete za rad, ima ga u dovoljnome broju, motivirano je i kontinuirano se usavršava. Obrazovanost, stručna osposobljenost, kompetencije i osobnost odgojitelja imaju snažan utjecaj na kvalitetu u predškolskome odgoju i obrazovanju i dugoročan učinak na živote djece. Izraz osoblje korišten u ovoj analizi odnosi se na sve članove predškolske ustanove koji rade s djecom u institucionalnome profesionalnom angažmanu i koji pružaju njegu, zaštitu odgoj i obrazovanje djece od rođenja do polaska u osnovnu školu. Ljudski potencijali uključuju i rukovoditelje predškolske ustanove, menadžere i druge profesionalce koji rade u ustanovama za organizirani predškolski odgoj i obrazovanje.

U BiH zanimanje odgojitelja zahtijeva i uživa visok profil kvalifikacija i profesionalnosti dok ga materijalni i društveni status profesije ne prati (drugim riječima- podcijenjen je). Kako bi mogli obavljati veoma složenu društvenu ulogu podrške djeci i njihovim obiteljima, odgojitelji trebaju steći i raspolagati složenim specifičnim stručnim znanjima, vještinama i sposobnostima, posjedovati profesionalne i lične kompetencije u razumijevanju djetinjstva i djeteta. Okvirnim zakonom (2007.) utvrđeno je da stupanjem na snagu ovoga zakona odgojitelji, koji rade s djecom u odgojno-obrazovnom procesu, moraju imati visoku stručnu spremu u oblasti predškolskoga odgoja, dok je za odgojitelje koji imaju više od 20 godina staža s višom i srednjom školskom spremom propisano da mogu ostati u odgojno-obrazovnome procesu do odlaska u mirovinu. Zakonom je utvrđen i prijelazno razdoblje za uspostavljanje stručnih standarda, a koji se odnose na osoblje koje radi u predškolskim ustanovama. Normirano je da se prijelazno razdoblje za zaposlenike s neodgovarajućom stručnom spremom (srednja ili viša škola) regulira zakonom koji utvrđuju nadležne obrazovne vlasti. Prema tomu, zahtjevi za ulazak u nastavničku, odgojiteljsku profesiju u BiH su visoki i, generalno, sukladni europskim standardima gdje je preduvjet pristupanju profesiji završen prvi ciklus visokoga obrazovanja od 180 ili 240 ECTS bodova.

Normiranjem profila stručnjaka koji mogu raditi s djecom u predškolskome odgoju i obrazovanju propisano je da se izravni odgojno-obrazovni proces u predškolskome odgoju i obrazovanju u javnome i privatnom sektoru odvija pod vodstvom odgojitelja i specijaliziranih stručnjaka različitih profila: pedagoga, specijaliziranih pedagoga, logopeda, psihologa, ljekara, socijalnih radnika s visokom stručnom spremom, dok njegu i brigu o zaštiti i unaprjeđenju zdravlja djece uzrasta od šest mjeseci do polaska u školu realiziraju medicinski radnici sa završenim fakultetom, visokom ili srednjom medicinskom školom. Istim zakonom predviđeno je da realizacijom programa odgojno-obrazovnoga rada mogu sudjelovati i osobe s visokom,

---

¹⁵ Vidjeti u OECD (2012.) *Starting Strong III*; kao i u: Jan Peeters (VBJK, Ghent), Claire Cameron (Thomas Coram Research Unit, Institute of Education, University of London), Arianna Lazzari and Brecht Peleman (VBJK, Ghent), Irma Budginaite (PPMI, Vilnius), Hanan Hauari (Thomas Coram Research Unit) and Hanna Siarova (PPMI, Vilnius). Eurofound (2015.), *Working conditions, training of early childhood care workers and quality of services – A systematic review*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

višom i srednjom stručnom spremom odgojno-obrazovnog i medicinskog smjera u svojstvu asistenta i volontera. Odgojitelji, stručni suradnici i suradnici koji prvi put zasnivaju radni odnos u predškolskoj ustanovi imaju obvezu, nakon jedne godine, a prije isteka druge godine izravnoga odgojno-obrazovnog rada, položiti stručni ispit.

Stručna tijela koja imaju stručnu ulogu u predškolskim ustanovama su stručno vijeće i stručni aktivisti. Stručno vijeće je stručno tijelo predškolske ustanove koje se sastoji od svih stručnih djelatnika u predškolskoj ustanovi. Nadležnosti stručnoga vijeća su: praćenje i analiza organizacije i provedbe programa odgojno-obrazovnog rada, utvrđivanje programa stručnoga usavršavanja odgojitelja i praćenje njegove provedbe, razmatranje i utvrđivanje prijedloga godišnjega programa rada, formiranje, praćenje i analiza rada stručnih tijela, te razmatra i daje primjedbe na njihova izvješća o radu, kandidira predstavnika upravnoga odbora i predlaže i prati provedbu suradnje s roditeljima i lokalnom zajednicom. Stručnim vijećem rukovodi ravnatelj predškolske ustanove. Stručni aktivisti formirani su od stručnih djelatnika po dobnim skupinama u kojima se realizira odgojno-obrazovni proces. Stručni aktivisti brinu o usklađivanju rada odgojnih skupina po uzrastu, poduzima mjere za uspješnu provedbu programa u svome aktivu i prati sveukupan razvoj i aktivnost djece te predlaže mjere za njihovu uspješnost. Stručnim aktivom rukovodi predsjednik aktiva, izabran od članova aktiva.

Ravnatelj predškolske ustanove odgovoran je za rukovođenje predškolskom ustanovom i za realizaciju aktivnosti programa predškolske ustanove, a imenuje ga upravni odbor po postupku koji je određen zakonima ili propisima RS, kantona/županija u FBiH i BD BiH te općim aktima predškolske ustanove, dok ravnatelja privatne predškolske ustanove imenuje osnivač. Okvirnim zakonom propisano je da ravnatelj predškolske ustanove mora imati visoku stručnu spremu iz oblasti predškolskoga odgoja, pedagogije, specijalne pedagogije ili psihologije. Zakonom je predviđen i izuzetak da za ravnatelja predškolske ustanove može biti imenovan istaknuti, u praksi dokazani nastavnik predškolskog odgoja i obrazovanja.

Sukladno važećim zakonima, ravnatelji predškolskih ustanova imaju i upravno administrativnu i pedagošku funkciju. Po pitanju zaduženja (ili uloge) ravnatelja predškolske ustanove, primjetan je trend i prijeko potrebno je osigurati ravnotežu između rukovođenja i snažnoga pedagoškog vodstva. Sve više se očekuje da će lideri biti sposobni za organizaciju i rukovođenje pedagoškom ustanovom ali i u pružanju profesionalnoga vodstva kao podrške razvoju i učenju djece.

Uz sve navedeno, kako bi odgovorili na veliki broj izazova rukovođenja ustanovom, ravnatelji imaju dužnost baviti se zakonodavstvom u odgoju i obrazovanju, velikim brojem pitanja o rukovođenju, upravljanju i financiranju, promovirati razmjenu iskustava i dobrih praksi u odgoju i obrazovanju, podijeliti teorijska znanja znanstvenika i drugih stručnjaka sa zaposlenima, ojačati veze s ministarstvom obrazovanja, javnim institucijama, partnerima i zainteresiranima, a procjenjuje se i podatci govore da su sustavne obuke za ravnatelje usputne i nedostatan ih je broj općenito za sva područja djelovanja rukovoditelja, lidera predškolske ustanove.

U kontekstu ovoga izvješća i procjene kvalitete dimenzije Osoblje u predškolskim ustanovama, potrebno je podsjetiti kako BiH ima standarde kvalitete rada odgojitelja, stručnih suradnika i ravnatelja kojima se podržava razvoj visokokvalitetne prakse u predškolskome odgoju i obrazovanju, kao i Standardi zanimanja odgojitelja kojim su definirani ključni poslovi odgojitelja i neophodne kompetencije koje se trebaju steći tijekom inicijalnoga obrazovanja za odgojiteljsku profesiju i razvijati tijekom ulaska u profesiju. Razvoj profesionalnih kompetencija mora biti sastavni dio dodiplomske obuke ali i profesionalnoga razvoja

odgojitelja, a sve navedene kompetencije trebaju biti jasno definirane kroz standarde kvalitete odgojitelja, kao okvira i instrumenta za samoevaluaciju i postavljanje ciljeva razvoja.

Standardi kvalitete rada i pokazatelji pružaju odgojiteljima, stručnim suradnicima i ravnateljima glavne smjernice i okvir za praćenje osobnoga rada. Nastali su prvenstveno u cilju da pomognu profesionalcima u razmatranju vlastite prakse, omoguće učinkovitije kontinuirano praćenje kvalitete rada, te postavljanje ciljeva u pogledu njihovoga daljnjeg stručnoga usavršavanja i cjeloživotnog učenja. Oni otvaraju prostor za kreiranje profesionalne kulture, profesionalni dijalog, mentorski rad, međusobnu podršku i učenje, kao dio procesa stvaranja zajednice koja uči.

Primjena postojećih standarda kvalitete rada i standarda zanimanja, tj. zajedničkoga okvira kompetencija profesionalaca, može usmjeriti i unaprijediti inicijalno obrazovanje i programe kontinuiranog profesionalnog razvoja i pomoći u upravljanju očekivanjima od profesionalaca i kreiranju aktivnosti na poboljšanju kompetencija pojedinaca i timova.

Po ocjeni brojnih dosadašnjih međunarodnih istraživanja iz ove oblasti ističe se kako su kvalifikacije, radni uvjeti, plaće, beneficije i profesionalni razvoj osoblja elementi koji su čvrsto povezani s dječjim kognitivnim i socio-emocionalnim razvojem i razvojem govora. Za razvoj i unaprjeđenje kompetencija osoblja predškolske ustanove, stalno stručno usavršavanje može biti od jednake važnosti, kao i inicijalno obrazovanje. Većina istraživanja potvrđuje tezu kako su bolje obrazovani odgojitelji učinkovitiji u pružanju stimulativnih interakcija osoblja i djece, razvoj govora djece veća je sposobnost odgovora na dječje potrebe. Međunarodne meta-analize pokazuju odnos između strukturnih karakteristika predškolskoga odgoja i obrazovanja (npr. kvalifikacije, plaće osoblja, omjer osoblje/dijete i sl.) i kvalitete procesa (npr. kvalitete interakcije odrasli/dijete i razvojnih aktivnosti) te veze s razvojem i učenjem djece. Dakle, analizom razvoja radne snage i radnih uvjeta ustanovljeno je kako su više inicijalne kvalifikacije povezane s kvalitetnijom interakcijom. Niske plaće i nizak društveni status profesije može biti uzrok opreza kvalificiranih i posvećenih pojedinaca kako bi uopće razmatrali svoj angažman i rad u djelatnosti predškolskoga odgoja i obrazovanja. Dakle, strukturni aspekti i pokazatelji kvalitete (kao što su razina kvalifikacije, plaće, omjer osoblje/dijete, omjer broja zaposlenika i djece i veličina odgojne skupine) najčešće su korišteni alati za poboljšanje kvalitete, a kvaliteta procesa je primarni pokretač postignuća u razvoju djece.¹⁶

4.1.2. Glavni rezultati ispitivanja u dimenziji Osoblje

Anketni upitnik u dijelu koja se odnosi na dimenzije kvalitete Osoblje predškolske ustanove popunilo je 108 ispitanika iz 20 predškolskih ustanova, stručnih djelatnika iz reda odgojitelja, stručnih suradnika i ravnatelja predškolskih ustanova. Uopćeno, u ovoj dimenziji kvalitete koja se odnosi na 11 postavljenih tvrdnji u upitniku za osoblje, prevladava najveći rang procjene ($M=4,38$; $SD=0,53$) i povjerenje u odnosu na sve druge stupove kvalitete (dostupnost, kurikulum, praćenje i vrjednovanje i rukovođenje, financiranje i partnerstva). Dodatnim kvalitativnim i kvantitativnim podacima do kojih smo došli iz pet studija slučaja bit će prikazani objektivnost i dokumentirana pozitivna percepcija ispitanika o kvaliteti osoblja, njihovome statusu i učinku na kvalitetu rada predškolske ustanove u cjelini.

---

¹⁶ EC: Improving quality in early childhood education and care, in Commission Staff Working Document

4.2.1.1. Provedba ankete

Jedan od temeljnih uvjeta za registraciju predškolske ustanove za obavljanje djelatnosti predškolskoga odgoja i obrazovanja u BiH pri ministarstvima obrazovanja jeste ispunjen zahtjev nadležnih obrazovnih vlasti koje akreditiraju predškolsku ustanovu da ustanova raspolaže s visokoobrazovnim stručnim kadrom koji ispunjava zakonske pretpostavke u svezi s propisanim i neophodnim kvalifikacijama za rad s djecom predškolskoga uzrasta. Inicijalno obrazovanje kadrova predstavlja jedan od strukturalnih pokazatelja kvalitete koji se procjenjuje i zahtijeva pri registraciji predškolske ustanove. Stupanjem na snagu Okvirnoga zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH, odgojitelji koji rade s djecom u odgojno-obrazovnome procesu moraju imati visoku stručnu spremu u oblasti predškolskoga odgoja, a prijelazno razdoblje za zaposlenike s neodgovarajućom stručnom spremom regulira se zakonom koji utvrde nadležne obrazovne vlasti.

Visoka procjena tvrdnji ispitanika da formalno obrazovanje odgojitelja i drugih zaposlenih zadovoljava zakonom propisane norme za kvalifikacije i profesionalne standarde ($M=4,82$; $SD=0,55$) i da u njihovoj predškolskoj ustanovi većina odgojitelja ima zvanje profesora predškolskoga odgoja ($M=4,59$; $SD=0,84$) ide u prilog činjenici kako ispitanici procjenjuju da se zakonske norme i standardi poštuju u praksi. Podatci govore i o percepciji da se poštiva obveza predškolskih ustanova i nadležnih obrazovnih vlasti da zaposlenome stručnom osoblju osigura podršku tijekom pripravničkoga staža i omogućiti polaganje stručnoga ispita za samostalan rad nakon obavljenog pripravničkog staža. Ispitanici se, u najvećem dijelu, slažu s tvrdnjom kako je velika većina odgojitelja njihove ustanove položila stručni ispit po završetku pripravničkoga staža ($M=4,89$; $SD=0,37$) uz formalnu stručnu, mentorsku podršku u prvih šest mjeseci rada ($M=4,73$; $SD=0,65$). Procjenjuje se kako je većina odgojitelja, koji rade s djecom, uključena u programe kontinuiranoga stručnog usavršavanja ($M=4,53$; $SD=0,74$), a da rukovoditelji ustanove imaju odgovarajuće kvalifikacije potrebne za rukovođenje predškolskom ustanovom ($M=4,46$; $SD=1,14$).

Tablica 7.: Osoblje predškolskih ustanova
 Deskriptivne vrijednosti najmanjih i najvećih procjena pokazatelja kvalitete (N=108)

TVRDNJE	N	Min	Max	M	SD
Formalno obrazovanje naših odgojitelja i drugih zaposlenika zadovoljava zakonsku normu potrebnih kvalifikacija i profesionalne standarde za poslove koji obavljaju	107	2	5	4,82	0,55
Većina odgojitelja u našoj predškolskoj ustanovi su profesori predškolskoga odgoja	108	1	5	4,59	0,84
Većina odgojitelja u našoj predškolskoj ustanovi, koje rade s djecom, su završile pripravnički staž i položile stručni ispit	108	3	5	4,89	0,37
Većina odgojitelja, koje izravno rade s djecom u našoj predškolskoj ustanovi, su u kontinuiranim programima stručnoga usavršavanja	108	1	5	4,53	0,74
Odgojitelji koji tek započinju s radom, najmanje u prvih 6 mjeseci dobivaju formalnu stručnu podršku	108	2	5	4,73	0,65
Rukovoditelji predškolske ustanove su završili relevantnu kvalifikaciju za rukovoditelja	108	1	5	4,46	1,14
Osoblje naše ustanove, posebno oni koji izravno rade s djecom, ostvare prosječnu zaradu kao nastavnik u osnovnoj školi u našoj zajednici	106	1	5	3,69	1,63
Odgojitelji imaju dovoljno vremena za rad s roditeljima	108	1	5	4,07	1,18
Imamo odgovarajući i pravedan omjer odgojitelja i broja djece	108	1	5	3,81	1,42
Odgojitelji imaju dovoljno vremena za pripremu, ali i druge aktivnosti kada nisu izravno u odgojnoj skupini s djecom	108	1	5	4,27	0,91
Iskustvo i postignuća odgojitelja se iznimno cijene u našoj predškolskoj ustanovi	105	1	5	4,29	1,00
OSOBLJE	108	2,45	5,00	4,38	0,53

broj odgovora (N), aritmetička sredina (M), standardna devijacija (SD), najmanja pojedinačna procjena (Min), najveća pojedinačna procjena (Max)

Ispitanici visoko procjenjuju tvrdnju kako se iskustvo i postignuća odgojitelja iznimno cijene u njihovoj predškolskoj ustanovi ($M=4,29$; $SD=1,00$), odgojitelji imaju dovoljno vremena za pripremu, ali i druge aktivnosti kada nisu izravnome radu u odgojnoj skupini s djecom ($M=4,27$; $SD=0,91$) a nešto manje, ali i dalje visoko procjenjuju da odgojitelji imaju dovoljno vremena za rad s roditeljima ($M=4,07$; $SD=1,18$). U ovom setu od 11 tvrdnji najmanje prosječne procjene ispitanika se odnose na tvrdnje koje se odnose na pravedan omjer plaće odgojitelja u predškolskoj ustanovi u odnosu na plaću nastavnika u osnovnoj školi ($M=3,69$; $SD=1,63$) i odgovarajući i pravedan omjer odgojitelja i broja djece ($M=3,81$; $SD=1,41$).

Socijalno okružje, u kojemu se odvija odgojno-obrazovni rad, ogleda se snažno i u podacima o omjeru broja djece na broj odgojitelja. Sukladno važećim zakonskim i podzakonskim aktima, u predškolskim ustanovama potrebno je formirati homogenu skupinu sukladno uzrastu kada postoji mogućnost, a ako nema mogućnosti, primjerene su i heterogene skupine (u praksi se često nazivaju „mješovite“ skupine). Podatci za ovaj pokazatelj iz istoga upitnika govore nam kako je prosjek broja djece u odgojnoj skupini 21,8 uzrasta od 3 do 6 godina (uzrast djece u 4. godini života, uzrast djece u 5. godini, uzrast djece u 6. godini života i/ili mješovite odgojne skupine). Dokumentiran je raspon od najmanje 14 do najviše 30 djece u jednoj odgojnoj skupini. Odgojnu skupinu vode dva odgojitelja koji rade u smjenama. Uzevši u obzir strukturu i broj sati izravnoga odgojno-obrazovnog radnog dana odgojitelja i dužinu dnevnoga rada predškolske ustanove i cjelodnevnoga programa, ukazuje nam na činjenicu kako je najveći dio radnoga dana u smjeni jedan odgojitelj koji provedi sam s cijelom skupinom djece što bi moglo biti razlogom najmanje prosječne procjene tvrdnje kako je omjer broja djece i odgojitelja u predškolskoj ustanovi pravičan.

4.2.1.2. Studije slučaja

U dimenziji kvalitete *Osoblje* koristili smo dvije izjave o kvaliteti koje su izdvojene kao ključne za pokazatelje kvalitete rada profesionalaca.

Izjava o kvaliteti 3:

Osoblje je kvalificirano, osposobljeno i stručno se usavršava kontinuirano, što im omogućuje da ispune svoju profesionalnu ulogu.

U učinkovitim sustavima predškolskoga odgoja i obrazovanja razmatra se unaprjeđenje profesionalnoga statusa zaposlenika koji je općenito prepoznat kao jedan od ključnih čimbenika kvalitete, i to podizanjem razina kvalifikacija te ponudom fleksibilnih mogućnosti za napredovanje i alternativnih mogućnosti za asistente. To se može potkrijepiti nastojanjem da se okupi pedagoško osoblje sastavljeno od visokokvalificiranih stručnjaka s cjelovitim profesionalnim kvalifikacijama, specijaliziranih za rano i predškolsko obrazovanje, i od asistenata.

Najnapredniji programi inicijalnoga obrazovanja koncipiraju se u suradnji sa zaposlenicima u sektoru i odlikuju se uravnoteženošću teorije i prakse. Prednost je i ako obrazovni programi pripreme osoblje za zajednički rad i jačanje refleksivnih kompetencija. Za takve programe može biti korisno ako se osoblje osposobi za rad s jezično i kulturno raznolikim skupinama te pojedincima iz manjinskih i migrantskih obitelji i obitelji s niskim приходima.

Osoblje, osposobljeno za praćenje razvojnih potreba, interesa i potencijala male djece te sposobno uočiti moguće poteškoće u razvoju i učenju, može aktivnije podržati razvoj i učenje djece. Mogućnosti za kontinuiranim stručnim usavršavanjem, prilagođene potrebama profesionalaca, koriste svim članovima osoblja predškolske ustanove, uključujući i asistente i pomoćno osoblje.

Kad je riječ o neophodnim elementima iz područja razvoja djece i dječje psihologije, kompetencije osoblja trebale bi, sukladno različitim strukturama osposobljavanja u državama članicama, uključivati znanje o sustavima za zaštitu djece te, općenito o pravima djeteta.

Kada govorimo o kvalifikacijama osoblja u predškolskome odgoju i obrazovanju, odgovarajuća razina i vrsta obrazovanja utvrđena je sukladno zakonima države BiH i zakonima i podzakonskim aktima 12 obrazovnih jurisdikcija u državi. Dakle, kvalifikacije ukazuju na priznatu razinu i vrste znanja, vještine i kompetencije koje je osoblje usvojilo formalnim obrazovanjem. Profesionalni razvoj pruža mogućnost osoblju predškolske ustanove, već zaposlenome u sektoru predškolskoga odgoja i obrazovanja da ažuriraju ili poboljšaju svoju praksu i često se naziva usavršavanjem na radnome mjestu, kontinuiranim obrazovanjem ili stručnim usavršavanjem (engl. „in-service training“, „continuous education“, „professional training“).

Kao što je već naglašeno, po OZ u BiH, obveza nadležnih obrazovnih vlasti je, između ostalog, profesionalno usavršavanje kadrova u odgoju i obrazovanju, a obveza nadležnih ministarstava za zdravlje je, između ostalih, i profesionalno usavršavanje zdravstvenih djelatnika i specijalnih pedagoga koji rade u predškolski ustanovama.

Prema navodima ENTEP-a¹⁷, kompetentan edukator 21. stoljeća trebao bi posjedovati sve karakteristike tradicionalno shvaćenog „dobrog“ edukatora, ali i steći niz novih kompetencija koje će mu omogućiti sudjelovanje u „cjeloživotnom učenju u društvu znanja, da razvije europsku dimenziju obrazovanja, podigne status svoje profesije u javnosti i povjerenje u kvalifikacije, te promovira mobilnost edukatora u Europi.“ Osim kompetencija vezanih za izravan rad s djecom i obiteljima, odgojitelj bi trebao biti osposobljen nositi se s profesionalnim obvezama i etičkim dilemama, raditi u timu, sudjelovati u razvoju kurikula i cijele institucije i upravljati vlastitim profesionalnim razvojem (Perrenoud, 1994.). Profesionalizacija odgojiteljskog poziva zahtijeva razvoj refleksivnog praktičara, osposobljenog da se sustavno usavršava tijekom cijele karijere i bude fleksibilan i otvoren za nove izazove. Poboljšano planiranje profesionalnog razvoja, uključivanje odgojitelja, bolja evaluacija i diseminacija, osnažit će koncept profesionalnog razvoja, koji mora biti viđen kao proces koji počinje s dodiplomskim obrazovanjem i traje tijekom čitave karijere. Profesionalni razvoj nije prosti „dodatak“ ili „brzi popravak“ koji treba primijeniti kada se problem dogodi. (OECD, 1998., str. 56.). Sustav stručnog usavršavanja, kao sastavni dio odgojno-obrazovnog sustava, pod snažnim je utjecajem konteksta u kojem se odvija kao i cjelokupne obrazovne politike koja određuje smjernice i definira ciljeve i principe predškolskog odgoja i obrazovanja, donosi zakonske i podzakonske akte i definira ulogu odgojitelja unutar tog sustava. Osim zakona, ova oblast je regulirana različitim pravilnicima o stručnom usavršavanju, ocjenjivanju i napredovanju, ali se cijeli proces suočava s nizom izazova i prepreka. Iako se zahtjevi koje društvo postavlja pred odgojitelja, konstantno povećavaju, sustavna podrška odgojiteljima i njihovom profesionalnom razvoju je izuzetno zanemarena. Rezultati istraživanja pokazuju da je ulaganje u proces podizanja kvalitete više nego nedostatno, a ni postojeća organizacija sustava stručnog usavršavanja nije uređena tako da odgovori na potrebe praktičara, institucija i sustava u cjelini.

---

¹⁷ (European Network on Teacher Education Policies),

Primjer 16.: Studija slučaja I

Stručno osoblje naše ustanove ima odgovarajuće stručne kvalifikacije iz područja predškolskog odgoja i obrazovanja. U jasličkoj skupini (djeca do tri godine) rade: 1 odgojiteljica i 1 njegovateljica, kako je to za jaslice i predviđeno zakonom o predškolskome odgoju i obrazovanju. Jedna odgojiteljica je završila trogodišnji studij (VSS) sa zvanjem *odgojitelj u predškolskoj ustanovi* (završila u RS), dok njegovateljica ima srednju stručnu spremu sa zvanjem medicinskoga tehničara. Njegovateljica je po zahtjevu predškolske ustanove položila i pedagošku skupinu predmeta.

U vrtićkim skupinama rade: 1 master predškolskoga odgoja i obrazovanja, 1 bachelor predškolskoga i ranog odgoja i obrazovanja i 1 odgojitelj (VŠS, RS). Odgojiteljica s VŠS planira nastavak studija. Pripravnički staž traje godinu dana. Stručno osoblje ima položen stručni ispit, svi osim jedne odgojiteljice koja trenutačno obavlja pripravnički staž.

Prema trenutačnoj situaciji postoji ravnoteža u edukaciji odgojitelja između teorije i prakse, no tijekom samoga početka rada praktični dio je bio u zaostatku zbog manjka praktičnoga rada na fakultetima u području svake metodike zasebno. Kontinuirani profesionalni razvoj obveza je svih zaposlenika. Obvezne edukacije, kao i većinu edukacija atraktivnih ili neophodnih za stručni kadar financira sama predškolska ustanova. Samo doškolovanje po potrebi plaćaju zaposlenici, ali ustanova pruža podršku u organizacijskome smislu, stimulacijom i sl.

Rukovoditelj ustanove je ravnateljica. Kvalifikacije ravnateljice su: profesorica predškolskoga odgoja, bachelor pedagogije i magistra odgojnih znanosti. Ravnateljica ima 15 godina iskustva u rukovođenju predškolske ustanove. Smjer završenoga magisterija bio je „*Pedagoške osnove organiziranja, upravljanja i evaluacije rada u institucijama odgoja i obrazovanja*“, što pored studija pedagogije govori o obuci ravnateljice u pedagoškom i organizacijskom vođenju ustanove. U financijskom vođenju se nije posebno educirala, ali je surađivala s općinskim službama i knjigovodstvenim servisima po svim pitanjima financija u ustanovi. Nije bilo posebnih obuka za ravnatelje, a čija bi organizacija trebala biti obveza pedagoškoga zavoda ili nadležnog ministarstva. Ravnateljica pohađa obuke kroz organizirane webinare, seminare i sl., usavršava se kroz djelovanje u aktivnu ravnatelja predškolskih ustanova kantona i trenutačno je na doktorskome studiju.

Svi odgojno-obrazovni djelatnici imaju priliku stručno se usavršavati i profesionalno razvijati. Edukacije se odvijaju na razini ustanove kroz individualna stručna usavršavanja, predavanja i radionice za djelatnike i roditelje. Također, pruža se podrška pripravničkom stažu i polaganju stručnoga ispita, kao i svim vrstama doškolovanja. Svi odgojno-obrazovni djelatnici potiču se na usavršavanje u svakom pogledu, sudjelovanje na seminarima, stručnim radionicama, webinarima i sl.. Po pitanju stručnoga usavršavanja predškolska ustanova usko surađuje s Pedagoškim zavodom, Ministarstvom za obrazovanje, znanost, kulturu i sport, Agencijom za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (eTwinning i sl.) i Udrugom Društvo odgojno-obrazovnih zaposlenika predškolskih ustanova FBiH.

Predškolska ustanova je vrlo mlada, s mladim kadrom ali se nastoji sve više usmjeriti na razvoj reflektivnih kompetencija i izgradnju kapaciteta za planiranje odgojno-obrazovnoga rada.

Od velike je važnosti voditi se saznanjem kako na dijete utječemo čitavom svojom osobom, tj. ne samo onim što znamo, nego i onim što jesmo. Odgojitelji imaju različita psihološka i pedagoška znanja, različite preferencije, osobnost i životni stil, a sve se to odražava i na njihov pristup djeci. Svjetonazori, temperament, stavovi i vrijednosti koje odgojitelj inače cijeni, utječu na to kakvo će okruženje u vrtiću organizirati, na koji način će s djecom komunicirati, kako će se odnositi prema kreativnosti djece i uvažavati njihovu inicijativu i sl. Naša ustanova podržava svaki oblik profesionalnoga usavršavanja, ali isto tako podržava i osobnost svakog zaposlenika, njeguje njihove vrline i nastoji na njima graditi kvalitetnu praksu rada. Profesionalno iskustvo je veoma važno kako bi se razvile kvalifikacije u prepoznavanju kompetencija odgojno-obrazovnoga osoblja, no uz njega su neophodna obilježja dobro potkovanoga stručnjaka u teorijskome smislu. Pripravnici dobivaju mentorsku podršku tijekom cijele godine pripravničkoga staža, ali u različitim oblicima: od rada uz mentora, opservacije mentora do samostalnoga rada uz praćenje mentora.

Primjer 17.: Studija slučaja III

Svo stručno osoblje ima odgovarajuće stručne kvalifikacije. Osobe koje rade s djecom uzrasta od 0 do tri godine su diplomirani odgojitelji i medicinske sestre, a s djecom od 3 godine do polaska u školu isključivo diplomirani odgojitelji. Pripravnički staž traje godinu dana.

Rukovoditelj nije posebno osposobljen za pedagoško, financijsko i organizacijsko vođenje ustanove. Po pitanju pedagoškoga vođenja ustanove dobar temelj predstavlja inicijalno obrazovanje rukovoditelja. Svi odgojno-obrazovni djelatnici imaju mogućnost za stručnim usavršavanjem i profesionalnim razvojem samo što je takvih mogućnosti veoma mali broj.

Kako bi bili sposobni dati odgovore na sve izazove potrebno je ojačati kompetencije kadra za holistički i multidisciplinarni pristup, timski rad i partnerstvo s roditeljima i primjenu suvremenih pristupa radu. Inicijalno obrazovanje i kontinuiran profesionalni razvoj, temelj su za kvalitetan rad odgojitelja. Inicijalno obrazovanje ne priprema u potpunosti odgojitelja za budući rad i zato je kontinuirani profesionalni razvoj od velike važnosti. U našoj predškolskoj ustanovi veliku pozornost poklanjamo stručnome usavršavanju na razini ustanove, kao i izvan ustanove. Kada je u pitanju stručno usavršavanje, na razini predškolske ustanove postoji plan edukacije koji se tijekom radne godine u potpunosti realizira. Kada je u pitanju stručno usavršavanje izvan predškolske ustanove, moramo priznati kako se odgojiteljima nudi veoma mali broj organiziranih edukacija, posebice u organizaciji nadležnih ministarstva obrazovanja i pedagoškog zavoda. Predškolska ustanova ulaže velike napore po pitanju stručnoga usavršavanja izvan ustanove, te tako zahvaljujući suradnji s različitim nevladinim organizacijama, vanjskim suradnicima i predškolskim ustanovama iz okružja nastoji omogućiti odgojiteljima pristup edukacijama koje su u njihovoj organizaciji. Troškove edukacija uglavnom snosi predškolska ustanova. Obaviješteni smo od nadležnoga ministarstva obrazovanja kako je u tijeku izrada pravilnika o stručnome usavršavanju odgojitelja što nas doista raduje.

Profesionalno iskustvo je važno koliko i kvalifikacije u prepoznavanju kompetencija odgojno-obrazovnoga odgoja. Mišljenja smo kako su i neformalni oblici profesionalnoga razvoja kao što su iskustvo, praksa i nesebična i kontinuirana pomoć starijih kolega, a posebice timski rad najkorisniji u razvoju kompetencija odgojitelja. Timski duh naše predškolske ustanove bio je od ključne važnosti za realizaciju velikoga broja aktivnosti i projekata. Pripravnici se angažiraju na različite načine i svi oni godinu dana imaju mentorsku podršku.

Primjer 18.: Studija slučaja V

Svo stručno osoblje u našoj predškolskoj ustanovi ima odgovarajuće stručne kvalifikacije. Sve zaposlenice zaposlene na radnom mjestu odgojitelja u skupinama djece uzrasta od 3 godine do polaska u školu imaju zvanje profesor predškolskoga odgoja i položen stručni ispit. Pripravnički staž je u trajanju od 12 mjeseci. Svi odgojno-obrazovni djelatnici imaju priliku redovito sudjelovati na stručnome usavršavanju i profesionalno se razvijati. Kontinuirani profesionalni razvoj je obveza svakog zaposlenika. Financira se poglavito iz sredstava predškolske ustanove, a manjim dijelom osobnim sredstvima zaposlenika. Aktivnosti profesionalnoga usavršavanja se, zbog prirode posla i izravnoga rada s djecom, odvijaju mimo radnoga vremena.

Voditeljica predškolske ustanove je, također profesor predškolskoga odgoja s položenim stručnim ispitom te ima praktično iskustvo u izravnome radu s djecom. Uz ovo obrazovanje sudjelovala je na nekoliko seminara vezanih uz unaprjeđenje rukovoditeljskih vještina. Nije bilo posebne obuke o organizacijskome i financijskom poslovanju.

Po uzoru na inkluzivne predškolske ustanove u Austriji, 2002. godine otvoren je i naš, prva inkluzivna predškolska ustanova u BiH. U suradnji s osnivačkom organizacijom, sve odgojiteljice prošle su u više navrata praktičnu obuku u inkluzivnim predškolskim ustanovama u Austriji. Naša osnivačka organizacija je socijalna neprofitna organizacija s velikim resursima. Organizacija ima preko 140 godina iskustva u radu s djecom s poteškoćama u razvoju, odraslim osobama s intelektualnim poteškoćama, kao i radom sa starijim i dementnim osobama, ovisnim o pomoći drugih. Ova organizacija ima više od 4.000 zaposlenih i u cijeloj Austriji organizira servise podrške u inkluzivnim školama, predškolskim ustanovama, bolnicama, radionicama i kućama za osobe s intelektualnim poteškoćama, kao i domovima za stare i dementne osobe. Suradnja s ovom organizacijom može biti vrlo korisna u smislu prenošenja znanja i iskustva u radu s ovom populacijom. Naša predškolska ustanova je dio „Diakoniewerk“-a i ima gotovo 20 godina iskustva u provedbi inkluzivnoga programa, tako da bismo ljudske resurse i iskusan i obučeni kadar izdvojili kao resurs koji bi se dodatno mogao upotrijebiti. Ustanova od samog osnivanja nastoji promovirati inkluzivni koncept rada predškolskih ustanova u lokalnoj zajednici, a i šire. Primjer dobre prakse kontinuirano promoviramo u javnosti, kao i među kolegama i stručnim suradnicima iz našega okružja. U više navrata bili smo organizatori stručnih skupova, od čega bismo mogli

izdvojiti organizaciju 3 međunarodna simpozija (na svakom simpoziju preko 150 predstavnika različitih odgojno-obrazovnih, socijalnih i zdravstvenih ustanova) na temu inkluzije djece s poteškoćama u razvoju.

U zadnje tri godine predškolska ustanova je najviše napredovala u kontinuiranom promoviranju multietničkoga i inkluzivnog koncepta rada predškolske ustanove kao primjer dobre prakse. Iz ovog razdoblja možemo izdvojiti sljedeće: 2018. - „Izazovi inkluzije djece s teškoćama u razvoju u dječjim vrtićima i školama“, 2019. – „Djeca djeci“, 2020./2021. - Projekt „TEACCH pristup i augmentativna komunikacija u radu s djecom s poteškoćama“. Realizacija svakog našeg projekta podrazumijeva uključivanje kolega iz partnerskih organizacija, drugih odgojnih i obrazovnih ustanova iz okružja. Mreža organizacija i ustanova s kojima surađujemo se kontinuirano širi tako je i naš koncept inkluzivnoga predškolskog programa postao prepoznatljiv i primjenjiv i u drugim predškolskim ustanovama i školama.

Rukovoditeljice i/ili voditeljice predškolskih ustanova koje su sudjelovale u intervjuima za potrebe ovoga istraživanja dale su veliki doprinos razumijevanju izazova, trenutne pozicije i odlučujuće uloge kvalitetnoga osoblja u predškolskoj ustanovi i veoma vrijedne preporuke za unaprjeđenje postojećega stanja.

Preporuka: Studija slučaja I

Podrška odgojiteljima u cilju omogućavanja profesionalnoga razvoja, mjera je koju je potrebno provoditi i pružati tijekom cijelog njihovog radnoga vijeka. To je područje koje se uvijek može poboljšavati. Unaprjeđenje je moguće kroz motiviranost zaposlenika, kao i omogućenja uvjeta da se stručno usavršavaju (npr. slobodni dani za edukacije, određene stimulacije, javne pohvale i priznanja i sl.). Posebna motiviranost prijeko je potrebna i za odgojitelje koji se mogu dalje obrazovati i napredovati u smislu dodatnih fakultetskih kvalifikacija. Poticanje cjeloživotnoga učenja u ustanovi unaprijedit će kvalitetu odgoja i obrazovanja u svakome smislu: iskusniji i teorijski bolje potkrijepljeni odgojitelji vode ka boljem poznavanju obilježja dječjega razvoja, raznovrsnijim i inovativnijim aktivnostima za djecu i sl. Poboljšanje je potrebno i na području rada s pripravnicima. Prijeko je potrebno osmisliti detaljniji program rada pripravnika.

Preporuka: Studija slučaja III

Unutar ovoga područja potrebno je omogućiti bolje uvjete za stručno usavršavanje odgojitelja izvan predškolske ustanove, omogućiti razmjenu iskustava između odgojitelja jer smo mišljenja da su veoma važne za unaprjeđenje prakse. Predškolska ustanova će i u idućem razdoblju nastojati iznaći financijska sredstva za ovu oblast, a sve u cilju unaprjeđenja kvalitete odgoja i obrazovanja.

Potrebno je naglasiti kako je od velike važnosti raditi na jačanju profesionalnih kompetencija odgojitelja i javnoj promociji odgojiteljskoga poziva i djelatnosti koju obavljaju u cilju stvaranja stimulativnoga okružja za učenje predškolske djece.

Za predstavljanje četvrte izjave o kvaliteti odabrani su primjera iz tri studije slučaja i izrađena zbirna tablica kvantitativnih vrijednosti (**Tablica 8.**), kojima se pobliže oslikava trenutna situacija sudionica istraživanja u svezi s radnim uvjetima, statusom, plaćom, podržavajućim radnim uvjetima, rukovođenju i liderstvu, kao i koristima i utjecajem kvalificiranog i motiviranog odgojno-obrazovnog osoblja na kvalitetu predškolskoga odgoja i obrazovanja za djecu, obitelji i društvo.

Izjava o kvaliteti 4:

U podržavajućim radnim uvjetima uz stručno vodstvo pružaju se mogućnosti za promatranje, promišljanje, planiranje, timski rad i suradnju s roditeljima.

U sustavima predškolskoga odgoja i obrazovanja u kojima se nastoje poboljšati radni uvjeti, među ostalim i ponudom primjerenijih plaća, zapošljavanje u području predškolskoga odgoja i obrazovanja može se učiniti privlačnijim za bolje kvalificirano osoblje koje se želi profesionalno ostvariti.

Omjer odraslih i djece te veličina skupina najprimjereniji su ako su određeni na način koji je primjeren uzrastu i sastavu skupine djece. Postojanjem stručnih, učećih zajednica unutar pojedinačnih okružja, ostvaruju se pozitivan učinak jer se tako odvajaju vrijeme i prostor za kolegijalnu suradnju osoblja i zajednički rad.

Mentorstvo i nadzor novozaposlenih članova osoblja u razdoblju njihovoga uvođenja u posao mogu im biti od pomoći kako bi lakše naučili obavljati svoju profesionalnu ulogu.

Primjer 19.: Studija slučaja I

Na području naše općine imamo poteškoće sa zapošljavanjem odgovarajućeg stručnoga kadra, tj. manjak je kadra koji svojim kvalifikacijama odgovara našim potrebama. Trenutačno, uz zaposlenike s područja naše općine zapošljavamo zaposlenike iz susjednih općina, budući u našoj općini i bližoj okolici nema odgojitelja ni potrebna stručnoga kadra na Zavodu za zapošljavanje. Na zadnjem natječaju zaposlena je odgojiteljica s višom stručnom spremom, kao jedina prijavljena na natječaj, a predškolska ustanova je trebala žurno jednoga djelatnika što prije. Odgojiteljica ima u planu nastaviti studij, tj. završiti treću godinu studija za zvanje bachelor. U našoj predškolskoj ustanovi maksimalan broj djece u skupini je 20, na što idu dva odgojitelja koji rade u smjenama. Broj djece u skupinama je optimalan i sukladan Pedagoškim standardima. Veći dio stručnih usavršavanja i aktivnosti odvija se unutar radnoga vremena, a manji dio mimo radnoga vremena. Postotak plaćenoga tjednog radnoga vremena odgojitelja namijenjenog za planiranje, timski rad, rad s roditeljima i stručno usavršavanje iznosi 20%. Odgojno-obrazovno osoblje ima dovoljno sredstava i materijala za stvaranje stimulativnoga okružja za djecu. Uvelike se ulaže u nabavu didaktičkih sredstava, materijala za rad, audio-vizualne opreme, odgovarajućega namještaja i sl. kako bi se oplemenilo okružje za djecu. Navedena sredstva i oprema nabavljaju se velikim dijelom novcem iz projektnih aktivnosti, organiziranje sajмова, ali i dobivanjem donacija. Mišljenja smo kako okružje najsnažnije određuje kvalitetu iskustava djece ranoga uzrasta, a time i kvalitetu učenja. U stvaranju poticajnoga materijalnog i socijalnog okružja polazi se od suvremenih znanstvenih spoznaja o prirodi učenja djeteta koje stavljaju naglasak na koji način dijete uči kroz interakciju s drugom djecom i odraslima. Nastojimo postići da se djeca u predškolskoj ustanovi osjećaju dobro i da pri tomu imaju višestruke mogućnosti izbora aktivnosti. Stvaranjem kvalitetnih poticajnih materijala i kvalitetnim odgojno-obrazovnim pristupom odgojitelja potičemo postupni razvoj različitih kompetencija u djece. Raznovrsnost, stalna dostupnost i način ponude materijala mogu promovirati neovisnost i autonomiju učenja djece, dok sadržajno bogatstvo materijala djeci različitih interesa i različitih razvojnih mogućnosti, predstavlja podršku razvoju njihovih različitih kompetencija. Okružje za učenje djece u svakoj odgojnoj skupini uvelike ovisi o specifičnostima određene skupine djece, razvojnim mogućnostima i interesima, ali i samom odgojitelju koji stvara uvjete za zadovoljavanje djetetovih potreba i interesa u cjelokupnome odgojno-obrazovnom pristupu. U našoj predškolskoj ustanovi nemamo stalno zaposlene stručne suradnike, a u planu su stalna zaposlenja povećanjem kapaciteta i prelaskom u novu zgradu predškolske ustanove. Predškolska ustanova ima vanjskog stručnog suradnika, logopeda. U našoj bližoj sredini nemamo velike mogućnosti za suradnjom kada su u pitanju mobilni timovi, specijalisti za rad s djecom s poteškoćama u razvoju. Unutar naše općine aktivno surađujemo s kabinetom logopeda. Logoped, unutar naše predškolske ustanove, pruža usluge logopedskih tretmana za djecu predškolske ustanove. Uz sve navedeno surađujemo s Centrom za ranu intervenciju. Timovi Centra realiziraju tematske radionice ili projekte koji svakako obogaćuju naše programe, ali surađujemo i po pitanju razmjene iskustava i informacija po pitanju pojedinačnih slučajeva djece i njihovih roditelja. Ovaj Centar djeluje na razini kantona i problem je što su često preopterećeni i stoga je potrebno duže čekati na potrebne intervencije.

Nadzor nad radom ravnateljice vrši pedagoški zavod, točnije, zaduženi savjetnik. Ravnateljicu se ocjenjuje na kraju svake školske godine, a na temelju metodologije ocjenjivanja predviđene podzakonskim aktima. Ocjenu donosi savjetnik pedagoškoga zavoda na temelju tri godišnje posjete predškolskoj ustanovi, kao i na temelju cjelokupne suradnje tijekom godine. Nadzor provodi i upravni odbor predškolske ustanove, a po potrebi ga može provoditi i općina kao osnivač. Nije bilo posebnih obuka za ravnatelje, a čija bi organizacija trebala biti obveza pedagoškoga zavoda ili nadležnoga ministarstva obrazovanja.

Po razini zarade i statusu profesije zaposlenici u predškolskome odgoju i obrazovanju nisu atraktivna opcija. Odgojitelji su potplaćeni s obzirom na odgovornost, vrstu i opseg poslova koje obavljaju, a sve to s viskom stručnom spremom. Status profesije je podcijenjen, posebice ako ga usporedimo s učiteljima i nastavnicima u osnovnoj školi. Trenutačno je zvanje odgojitelja veoma traženo u većim dijelovima kantona, a i dalje slabo plaćeno. Nastojanja uprave predškolske ustanove jeste kontinuirana povišica ukupnih mjesečnih primanja zaposlenika kako bi se izjednačila s prosvjetnim djelatnicima u školama.

Primjer 20.: Studija slučaja III

Uvjeti rada u našoj predškolskoj ustanovi su veoma atraktivni. Nažalost, u cijeloj BiH ovi uvjeti u predškolskim ustanovama razlikuju se veoma zato što ustanove financiraju osnivači. Uvjeti rada bit će poprilično izjednačeni kada Ministarstvo prosvjete i kulture preuzme obvezu financiranja predškolskih ustanova. Broj djece i omjer djece i odraslih u odgojnim skupinama sukladan je propisanim standardima i normativima. Uz suglasnost osnivača predškolska ustanova može utvrditi veći broj djece s tim da broj upisane djece ne može biti uvećan za više od 20% od broja djece sukladno standardima i normativima. U svakoj skupini angažirana su dva odgojno-obrazovna djelatnika.

Odgojitelji imaju dovoljno plaćeno radno vrijeme za planiranje, timski rad, rad s roditeljima i stručno usavršavanje kao i dovoljno sredstava i materijala za stvaranje stimulativnoga okružja za djecu. Ti materijali se kontinuirao obnavljaju i u izravnoj su zavisnosti od novčanih sredstava odobrenih od osnivača. Spomenuta sredstva i materijali se osiguravaju i kroz različite projekte.

U predškolskoj ustanovi nemamo stalno zaposlene stručne suradnike. Sukladno potrebama i mogućnostima predškolskih ustanova (vrlo često) angažira stručne suradnike – defektologe. U idućemu razdoblju posebna pozornost bit će posvećena ovoj problematici kako bi se iznašla novčana sredstva za stalno financiranje.

Rad ravnatelja predškolske ustanove ocjenjuje osnivač. Ministarstvo prosvjete i kulture provodi nadzor nad radom predškolskih ustanova, a stručno-pedagoški nadzor provodi pedagoški zavod. Inspekcijski nadzor nad primjenom zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju, općih propisa i drugih akata iz oblasti predškolskoga odgoja i obrazovanja provodi prosvjetna inspekcija. Ne postoje posebne obuke za ravnatelje predškolskih ustanova.

Prosječna plaća zaposlenih odgojitelja u našoj predškolskoj ustanovi veća je u odnosu na prosječnu plaću nastavnika u osnovnoj školi u našoj zajednici, po neslužbenim izvorima. Zaposlenicima se na mjesečnoj razini isplaćuje topli obrok koji u prosjeku iznosi oko 140,00 KM i regres koji se na mjesečnoj razini isplaćuje u iznosu od 86,00 KM. Važno je naglasiti kako su mjesečna primanja zaposlenika redovita. Od iznimne je važnosti da zaposlenici svoj posao obavljaju u povoljnim radnim uvjetima jer je to veoma važan preduvjet za timski rad, planiranje i promišljanje.

Primjer 21.: Studija slučaja V

Uvjeti rada, visina zarade i status profesije nisu atraktivna opcija s obzirom na razinu odgovornosti i zahtjevnosti ovoga poziva. U svakom slučaju zaposlenici predškolskih ustanova zaslužuju bolje poticaje i materijalno-tehničke uvjete rada. S obzirom na to da je u našoj predškolskoj ustanovi u svaku odgojnu skupinu pridruženo najmanje dvoje djece s poteškoćama u razvoju, maksimalan broj upisane djece u jednoj skupini je 20, a omjer broja odgojitelja u odnosu na broj djece je 1:10. Oko 20% plaćenoga tjednog radnog vremena namijenjeno je za planiranje, timski rad, rad s roditeljima i stručno usavršavanje. Rad ravnatelja nadziru prosvjetni inspektori nadležnoga ministarstva obrazovanja i pedagoški zavod. U vrtiću imamo dovoljno materijalnih sredstava za organiziranje poticajnoga okružja. Nedostaje dodanog prostora za određene aktivnosti (prostorije za relaksaciju, tjelesne aktivnosti i sl.). Pripravnici u pravilu odrađuju 12 mjeseci pripravničkog staža uz mentorsku podršku.

Što se tiče podrške za djecu s poteškoćama u razvoju, dostupni su nam stručnjaci različitih profila, koje kontinuirano angažiramo vlastitim sredstvima. U Domu zdravlja našega grada postoji služba za psihofizičke i govorne smetnje gdje djeca mogu dobiti besplatne usluge (ne i u dovoljnoj mjeri). U predškolskoj ustanovi angažiramo vanjske stručne suradnike.

Tablica 8.: Zbirni prikaz kvantitativnih podataka iz studija slučaja u dimenziji kvalitete Osoblje u predškolskome odgoju i obrazovanju (kvalifikacije, profesionalni razvoj, uvjeti rada i redovita mjesečna primanja zaposlenika)

Indikatori	Studija slučaja		
	Studija slučaja I	Studija slučaja III	Studija slučaja V
Više od 50% stručnoga osoblja ima visoke kvalifikacije	100% kvalificirano osoblje	100% kvalificirano osoblje	100% kvalificirano osoblje
Postotak tjednoga plaćenog radnog vremena namijenjenog za planiranje, timski rad, rad s roditeljima i stručno usavršavanje	20%	oko 25%	20%
Dužina pripravničkoga staža	12 mjeseci	12 mjeseci	12 mjeseci
Omjer djece i odraslih koji rade u smjenama u jednoj odgojnoj skupini	13:2 jaslička skupina	13:1	/
	20:2 srednja skupina	15:2	/
	16:1 starija skupina	26:2	10:1 ¹⁸
Omjer prosječne plaće odgojitelja u odnosu na plaće nastavnika u osnovnoj školi (u lokalnoj zajednici)	1:1,25 (odgojitelji 800,00 KM neto: nastavnici 1000,00 KM neto).	1,21 :1 (odgojitelji 1040,00 KM: nastavnici 860,00 KM nije službeni podatak).	Ne raspoložemo podacima o plaćama nastavnika u osnovnoj školi.
Stručni suradnici	Nemaju stalno zaposlene stručne suradnike. Angažiraju vanjskoga stručnog suradnika, logopeda.	Nemaju stalno zaposlene stručne suradnike. Angažiraju vanjske stručne suradnike, defektologe.	Nemaju stalno zaposlene stručne suradnike. Angažiraju vanjske stručne suradnike: logoped, edukator rehabilitator, radni terapeut, profesor engleskoga jezika.
Rukovoditelji, ravnatelji	Kvalifikacije ravnateljice su: profesor predškolskoga odgoja, bachelor pedagogije i magistar odgojnih znanosti s dugogodišnjim iskustvom u rukovođenju predškolskom ustanovom	Ravnateljica ima odgovarajuće kvalifikacije s dugogodišnjim iskustvom u rukovođenju predškolskom ustanovom	Voditeljica predškolske ustanove, također je prof. predškolskoga odgoja s položenim stručnim ispitom te ima i praktično iskustvo u izravnome radu s djecom.

¹⁸ S obzirom da je u ovoj predškolskoj ustanovi u svaku (mješovitu) odgojnu skupinu pridruženo najmanje dvoje djece s poteškoćama u razvoju, maksimalan broj upisane djece u jednoj skupini jeste 20, a omjer broja odgojitelja u odnosu na broj djece je 1:10.

4.2.1. Zaključna razmatranja o dimenziji kvalitete Osoblje

Kvaliteta odgojno-obrazovne prakse u predškolskom odgoju i obrazovanju uveliko ovisi o kvaliteti rada odgojno-obrazovnog kadra, njihovih kvalifikacija i kompetencija. Time profesionalne i osobne kompetencije odgojitelja postaju najvažniji resurs za razvoj kvalitete predškolskoga odgoja i obrazovanja u cjelini, ali i pravičniji pristup i dostupnost odgojno-obrazovnih usluga za svako dijete i sve obitelji. Profil i kvalifikacije stručnoga osoblja u BiH koje je u izravnom odgojno-obrazovnom radu s djecom u najvećem dijelu, podudaraju se s kvalifikacijama, stručnim profilom zaposlenika u predškolskome odgoju i obrazovanju u većini europskih zemalja, dok su status profesije odgojitelja i radni uvjeti, uključujući i brojnost odgojnih skupina, uveliko nepovoljniji. Suvremeno društvo očekuje od odgojno-obrazovnih institucija da u ostvarivanju svojih funkcija pruže odgovarajuću podršku razvoju pojedinca i zajednice za složene izazove suvremenoga načina života i izazove budućnosti. U nastojanju da se na sustavan način definiraju znanja, vještine i sposobnosti, koje svaki odgojitelj treba imati i vrijednosti koje promovira, Agencija je u suradnji s nadležnim obrazovnim vlastima u BiH definirala Standarde kvalitete rada odgojitelja (Agencija, 2011., rev. 2018.), koji predstavljaju vodič kroz kontinuirani profesionalni razvoj i alat za evaluaciju i samoevaluaciju odgojno-obrazovnoga rada. Standardi kvalitete rada su zasnovani na pedagoškim, metodičko-akcijskim, organizacijskim, socijalno-komunikacijskim kompetencijama i kompetencijama za stalno stručno usavršavanje, odgovornost i etičnost. Kada je u pitanju kontinuirano profesionalno usavršavanje odgojitelja, nedavne europske studije nam pokazuju da stalno stručno usavršavanje ima snažan pozitivan utjecaj na napredak i rezultate djece i na usluge odgoja i obrazovanja u ranome djetinjstvu. Standardi zanimanja, standardi profesionalnih kompetencija odgojitelja i standardi kontinuiranoga profesionalnog usavršavanja moraju biti međusobno usklađeni. Mjerila kvalitete trebaju biti povezana s kompetencijama odgojitelja sustavno iz perspektive kontinuirane sustavne podrške, ne samo na razini pojedinog profesionalca, već i na razini institucija, te na razini obrazovnih politika. Podatci istraživanja govore kako se kontinuirana edukacija profesionalaca u predškolskome odgoju i obrazovanju ne provodi planski, uz podršku sustava i sukladno međunarodnim standardima.

Profesionalizacija odgojiteljskoga poziva zahtijeva razvoj refleksivnog praktičara, osposobljenog da se sustavno usavršava tijekom cijeloga radnog vijeka i bude fleksibilan i otvoren novim izazovima. Poboljšano planiranje profesionalnoga razvoja, uključivanje potreba odgojitelja, bolja evaluacija i diseminacija, osnažit će koncept profesionalnoga razvoja koji treba biti vođen kao proces koji počinje s dodiplomskim obrazovanjem i traje tijekom cijelog radnoga vijeka. Profesionalni razvoj nije „dodatak” ili „brzi popravak” koji treba primijeniti kada se „problem dogodi” (OECD, 1998.). Sustav stručnoga usavršavanja, kao sastavni dio odgojno-obrazovnog sustava, pod snažnim je utjecajem konteksta u kojem se odvija kao i cjelokupne obrazovne politike koja određuje smjernice i definira ciljeve i načela predškolskoga odgoja i obrazovanja, donosi zakonske i podzakonske akte i definira ulogu odgojitelja unutar sustava.

Radi osiguranja i podrške razvoju kvalitete rada, potrebno je, sukladno sustavnome kontekstu i zakonodavstvu s dostupnim resursima i u bliskoj suradnji sa svim relevantnim akterima, razmotriti mogućnosti:

- privlačenja, obrazovanja i zadržavanja kompetentnoga stručnog osoblja u predškolskom odgoju i obrazovanju;
- snažnije podrške kompetentnog sustava statusu i radnim uvjetima odgojitelja, mogućnosti napredovanja i, sukladno kvalifikacijama, usklađivanje zahtjeva s profesionalnim statusom odgojitelja s nastavnicima na drugim razinama obrazovanja (pravednija plaća, izbalansiran omjer djece i odraslih i sl.);
- uklanjanja prepreke za sudjelovanje osoblja u programima kontinuiranoga profesionalnog razvoja;
- povećati spektar mogućnosti učenja i prepoznavanja vrijednost cjeloživotnoga učenja, mentorske i sustručnjačke podrške, građenja zajednice koja uči;
- podupiranja profesionalizacije osoblja u području predškolskoga odgoja i obrazovanja uspostavom i harmonizacijom profesionalnih standarda, osigurati mehanizme sustava za razvoj karijere odgojitelja;
- jačanja podrške rukovodstvu predškolskih ustanova u oblastima djelovanja i djelokrugu odgovornosti;
- kapacitiranja stručnih timova i stručnih službi u predškolskim ustanovama.

Početak usvajanja i implementacije već razvijenih profesionalnih standarda bi prirodno trebao biti prvi korak. Ovi standardi mogu biti temelj za odluke u svezi s razvojem karijere odgojitelja. Također je važno inicirati poboljšanje trenutačno ograničenih smjernica i obuka, podrške i resursa za mentorstvo pripravničkom stažu i stjecanju licence za samostalan rad te studentskoj praksi, a trebali bi biti jedna od ključnih komponenti daljnjih inicijativa u ovoj oblasti.

Dokumenti politika EU i OECD-a naglašavaju kako su poboljšanje radnih uvjeta i unaprjeđenje stručnoga osposobljavanja osoblja predškolske ustanove od iznimne važnosti u svladavanju dvostrukoga izazova - pružanja pravednoga pristupa predškolskome odgoju i obrazovanju uz istodobno unaprjeđenje kvalitete odgoja i obrazovanja i usluga predškolskih ustanova¹⁹.

4.3. Kurikul, percepcija sudionika ispitivanja

Donošenjem OZ u BiH uspostavljena je obveza nadležnim obrazovnim vlastima da u zadanome vremenskom okviru donesu svoje zakone o predškolskome odgoju i obrazovanju usklađene s Okvirnim zakonom i više podzakonskih akata: standarde i normative za predškolski odgoj i obrazovanje; kriterije o financiranju predškolskih ustanova; postupak utvrđivanja uvjeta, sadržaja i načina vođenja registra; način vođenja pedagoške i druge evidencije i dokumentacije; način ocjenjivanja i stručnoga usavršavanja medicinskoga osoblja, odgojitelja i ostalih stručnih kadrova; propis o stručnome nadzoru; programe odgojno - obrazovnoga rada i metodologiju izrade godišnjega programa rada predškolske ustanove.

¹⁹ https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1469hr1.pdf

Ovaj zakon je normirao vrste programa, namjenu i sadržaj i osiguranje primjene programa i sadržaja po izboru (članak 23., 24. i 26.). Prema istome Zakonu, u predškolskim ustanovama u BiH u uporabi su sljedeći programi: cjeloviti razvojni programi, specijalizirani razvojni programi, interventni, kompenzacijski i rehabilitacijski programi, programi jačanja roditeljskih kompetencija, programi za djecu pred polazak u školu ako nisu obuhvaćena nekim oblikom predškolskoga odgoja i obrazovanja i programi za djecu državljana BiH u inozemstvu. U predškolskim ustanovama realiziraju se programi odgojno-obrazovnoga rada namijenjeni djeci od rođenja do polaska u školu, kao i programi namijenjeni drugim korisnicima koji su zainteresirani za razvoj, odgoj, obrazovanje i opću dobrobit djece. Programima odgojno-obrazovnoga rada s djecom utvrđuju se ciljevi i zadatci, sadržaj i vrsta, te profili i školska sprema zaposlenika koji realiziraju svaki od ovih programa, a na temelju prethodno pribavljene suglasnosti nadležnih obrazovnih vlasti.

O vrstama i zastupljenosti propisanih predškolskih programa, koji se primjenjuju u predškolskim ustanovama u BiH, stavovima ispitanika o programima i kurikulu predškolske ustanove, govorit ćemo više u narativnom dijelu interpretacije rezultata istraživanja i primjerima iz prakse.

Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama

Sukladno ustavnome uređenju u BiH, Okvirnim zakonom o predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH i Zakonu o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Agencija je nadležna za razvoj i provedbu standarda te Zajedničke jezgre cjelovitih razvojnih programa u oblasti predškolskoga odgoja i obrazovanja u BiH (OZ BiH, članak 26.). Izvršavajući Okvirni zakon o predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH (članak 22.), predstavnici obrazovnih vlasti, tj. ministri obrazovanja svih 12 nadležnih ministarstava obrazovanja u BiH zaključili su 2009. godine Sporazum o Zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama (Službeni glasnik BiH, broj 16/09). Sporazumom su se ministri obrazovanja iz RS, deset kantona u FBiH i BD BiH obvezali da će Zajedničku jezgru uključiti u programe koje donose, a koji se primjenjuju u područjima pod njihovom ingerencijom. Zajedničku jezgru cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama pripremili su predstavnici svih nadležnih obrazovnih vlasti u BiH, uz koordinacijsku ulogu Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine. Sukladno OZ u BiH, unutar zajedničkih jezgri programa, javne i privatne predškolske ustanove imaju slobodu kreiranja i realizacije određenih sadržaja po svome izboru sukladno odredbama ovoga zakona (članak 26.). Sporazumom o zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama propisano je da će se od početka 2009./2010. godine u svim predškolskim ustanovama u BiH odgoj i obrazovanje izvoditi na temelju Zajedničke jezgre cjelovitih razvojnih programa. Zajednička jezgra je kompatibilna s Okvirnim zakonom kojim su postavljeni standardi kvalitete za ovo područje i ima funkciju osnove za izradu konkretnih predškolskih programa.²⁰ Obveza uspostave Zajedničke jezgre cjelovitih razvojnih programa normirana u članku 21. Okvirnoga zakona, u svim predškolskim ustanovama na području BiH realizirane su dijelom 2015. godine usvajanjem Smjernica za implementaciju zajedničke jezgre nastavnih planova i programa definirane na ishodima učenja

²⁰ Informacija o implementaciji Okvirnoga zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini i Platforme za razvoj predškolskoga odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2017. - 2022., za 2019. godinu, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine. (U Sektoru za obrazovanje Ministarstva civilnih poslova BiH obavljaju se poslovi koji se odnose na ostvarivanje temeljnih načela koordinacije aktivnosti i razmjene podataka s domaćim i međunarodnim institucijama nadležnima za oblast obrazovanja, a na temelju EU i međunarodnih reformskih i strateških dokumenata, zakona i podzakonskih akata za sve razine i vrste obrazovanja.)

i tijekom 2018. godine kada je Agencija razvila Zajedničku jezgru cjelovitih razvojnih programa za predškolski odgoj i obrazovanje definiranu na ishodima učenja i razvoja. Zajedničku jezgru odlikuje kurikularni pristup, sastavni je dio i kompatibilna Zajedničkoj jezgri nastavnih planova i programa definiranoj na ishodima učenja u BiH, od predškolskoga odgoja do kraja općeg srednjoškolskoga odgoja i obrazovanja.

Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa predstavlja dokument od posebne važnosti kojim se utvrđuje širok zajednički okvir predškolskih programa u BiH, a sadržava jednoglasno prihvaćene opće i posebne ciljeve i načela na kojima se zasniva predškolski odgoj i obrazovanje, te standarde koji se očekuju primjenom Zajedničke jezgre. Neki od tih standarda su: postizanje zadovoljavajućega standarda znanja, vještina i sposobnosti za svu djecu u BiH, osiguranje kvalitete odgojno-obrazovnih standarda u svim predškolskim ustanovama u BiH, osiguranje slobode kretanja i podjednak pristup predškolskome odgoju i obrazovanju na cijelom području države.

Pri određivanju pojma predškolskog kurikula, Slunjski (2006.) navodi kurikul u širem smislu i kurikul u užem smislu. Prema autorici, kurikul u širem smislu definiran je kao službena odgojno-obrazovna koncepcija (temeljne ideje, načela, vrijednosti odgoja i obrazovanja te življenja i učenja djece ranog i predškolskoga uzrasta u predškolskim ustanovama) na razini države propisana potrebitim aktima (obvezujući dokumenti). U užem smislu, autorica definira kurikul kao odgojno-obrazovni koncept koji se zajednički razvija, tj. sukonstruira u određenoj odgojno-obrazovnoj ustanovi i koja korespondira s kvalitetom uvjeta (fizičkog i socijalnog okružja) za življenje, učenje i odgoj djece u njoj.

Pod nazivom kurikula podrazumijeva se cjeloviti tijek odgojno-obrazovnoga procesa. Označavaju se glavne komponente, a to su ciljevi odgoja i obrazovanja, ponuđeni sadržaji, metode, situacije i strategije te načini evaluacije (Slunjski, 2001.). Slunjski smatra kako je „...kurikul ili nastavni plan i program cjelovita, sustavna i ukupna planiranost obrazovanja i odgoja koja se odnosi na zadaće, vrijeme, te naputke o organizaciji i metodama rada uz precizno određenje što učenici trebaju usvojiti na primjerenj razini znanja i umijeća“. Predškolski kurikul se „distancira od rigidnoga planiranja sadržaja tog procesa u korist oblikovanja okružja za učenje u kojem se različite aktivnosti događaju (razvijaju) prirodno, a čiji razvoj i kvalitetu odgojitelj prati i podupire različitim oblicima podrške“ (2015.)²¹.

Kada je riječ o kurikulu predškolske ustanove, najčešće se govori kako je kurikul svojevrsna osobna karta te predškolske ustanove, odnosno podrazumijeva sve one specifičnosti i posebnosti koje određuju kulturu pojedine predškolske ustanove. Uz teorijsko određenje kurikula, određenje kurikula u praksi uvijek nosi nove izazove. Kurikul je „nikada završena priča - bilježnica u koju se stalno dopisuju primjedbe i prijedlozi. Na tijek kurikula utječe niz čimbenika koje nije moguće u potpunosti kontrolirati“ (Previšić, 2015.)²²

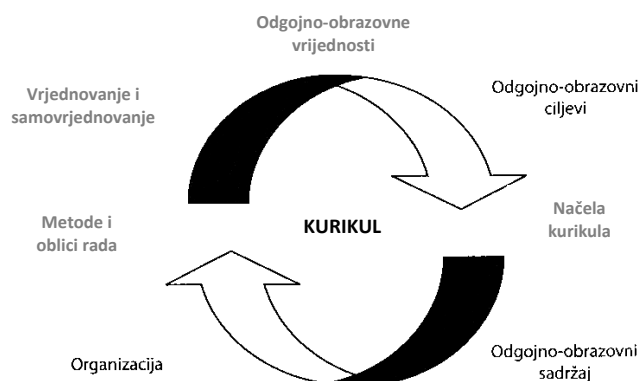
Po Previšiću (2007.), neovisno o krajnostima i razlikama u definiranju i određenju kurikula, zajedničke komponente su uvijek sljedeće:

---

²¹ Izvan okvira, kvalitativni iskoraci u shvaćanju i oblikovanju predškolskoga kurikuluma, Edita Slunjski i suradnici, Zagreb, 2015.

²² Isto, predgovor

Slika 4.: Komponente kurikula, tijek odgoja i obrazovanja (Vican, Bognar i Previšić, 2007.).

Tijek je kružnoga oblika i zatvoren je u smislu kontinuiranosti. Nema svoj očekivani završetak, nego zadnja etapa predstavlja i temelj za nova promišljanja i novi kurikulski krug. Time bi se u teoriji trebala osigurati njegova razvojnost i fleksibilnost.

Po ZJCRP²³, temelj učenja iz područja predškolskog odgoja i obrazovanja je humanističko-razvojna orijentacija, holistički pristup i integrirano planiranje. Tijekom 2020. godine razvijeni su Standardi učenja i razvoja djeteta uzrasta pred polazak u osnovnu školu²⁴, utemeljeni na Zajedničkoj jezgri, kao jedan od planiranih kurikularnih dokumenata koji prate Jezgru. Zajednička jezgra, standardi učenja i razvoja i drugi standardi za predškolski odgoj i obrazovanje sadržavaju zajednička načela i ciljeve koje čine konsenzus u postavkama i pristupu u kurikulum predškolskoga odgoja i obrazovanja i programima odgojno-obrazovnoga rada u BiH. Na ovaj način BiH nastavlja s usklađivanjem pristupa u odgoju i obrazovanju u ranome djetinjstvu s razvojnim politikama u Europskoj uniji.

4.3.1. Glavni rezultati ispitivanja u dimenziji kvalitete Kurikul

Službeni predškolski programi i kurikuli, koji se provode u javnim i privatnim predškolskim ustanovama sudionika istraživanja, propisale su nadležne obrazovne vlasti. Zbog zajedničke paradigme i pedagoške tradicije u pristupu predškolskome odgoju i obrazovanju, u anketi i u studijama slučaja, pronađeno je široko slaganje ispitanika u svezi s pogledima na kurikulum, njegovu primjenu u odgojno-obrazovnoj praksi i u razumijevanju što predstavlja kvalitetan predškolski kurikulum i program odgojno-obrazovnoga rada.

Službeni predškolski programi u sredinama u kojima je donesen zakon o predškolskome odgoju i obrazovanju usklađen s Okvirnim zakonom (u dva kantona/županije u FBiH još uvijek nisu), sadržavaju usuglašene vrijednosti, načela i ciljeve predškolskoga odgoja i obrazovanja usklađene s ciljevima za djecu, te načela organizacije, suradnje, učenja i podučavanja, praćenja, vrjednovanja i izvješćivanja o napretku djeteta. Ciljevima se promoviraju učenje i razvoj djeteta u svakom razvojnom području: socijalnom, emocionalnom, tjelesnom, jezičnom i kognitivnom, te harmonizirana načela organizacije rada, suradnje, učenja i podučavanja, praćenja, vrjednovanja i izvješćivanja o napretku djeteta.

²³ <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/ZJCRP-predskolski-odgoj-i-obrazovanje-H.pdf>

²⁴ <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/SUR-FINAL-HJ.pdf>

4.3.1.1. Provedba ankete

Upitnikom smo nastojali ispitati stavove i mišljenja odgojitelja, stručnih suradnika i ravnatelja predškolskih ustanova o osam elemenata kurikula, navedenih u sljedećoj tablici.

Tablica 9.: Kurikul.

Deskriptivne vrijednosti najvećih i najmanjih procjena pokazatelja kvalitete (N=109)

TVRDNJE	N	Min	Max	M	SD
Zadovoljan sam službenim programom za odgojno-obrazovni rad s djecom predškolskoga uzrasta koji se primjenjuje u našoj predškolskoj ustanovi	108	1	5	4,16	0,91
Službeni program za odgojno-obrazovni rad u našoj predškolskoj ustanovi omogućuje svoju široku primjenu, ali i razvoj programskih modaliteta, vrsta programa	108	1	5	4,01	1,06
Službeni kurikulum / program odgojno-obrazovnog rada omogućuje odgojiteljima fleksibilnu primjenu sukladno interesima i potrebama skupine i svakoga djeteta (individualizacija i diferencijacija)	108	1	5	4,01	1,06
Djeca koja nemaju potrebu za spavanjem mogu u dogovoru s obiteljima odabrati na koji način provesti predviđeno vrijeme za spavanje	109	1	5	2,40	1,39
U našoj predškolskoj ustanovi djeca mogu birati obrok i količinu obroka	109	1	5	2,50	1,18
Djeca u našoj predškolskoj ustanovi imaju veliki broj zanimljivih i prilagođenih aktivnosti i materijala sukladno njihovome uzrastu	108	2	5	4,12	0,86
Okruženje naše predškolske ustanove daje mogućnost za uspostavljanjem raznovrsnih interakcija između djece i odraslih	109	2	5	4,06	0,91
S djecom često idemo u posjete i organiziramo zanimljive aktivnosti izvan predškolske ustanove	108	1	5	4,13	1,04
KURIKUL	109	2,00	5,00	3,67	0,68

broj odgovora (N), aritmetička sredina (M), standardna devijacija (SD), najmanja pojedinačna procjena (Min), najveća pojedinačna procjena (Max)

Najviše rangirana procjena u ovoj dimenziji odnosi se na zadovoljstvo ispitanika službenim programom / kurikulumom za odgojno-obrazovni rad koji se primjenjuje u konkretnoj predškolskoj ustanovi (M=4,16; SD=0,90). Elementi primjene programa, konkretno široke primjene programa, vrsta programa i programskih modaliteta (M=4,01; SD=1,06) te mogućnosti fleksibilne primjene programa sukladno interesima i potrebama skupine i individualizacije i diferencijacije (M=4,01; SD=1,06) su nešto niže, ali ipak visoko rangirani. I okruže za razvoj i učenje djece, kako fizičko (M=4,12; SD=0,86) tako i socijalno (M=4,06; SD=0,91) procijenjeno je poticajnim, tj. visokom prosječnom procjenom. Među najmanje rangiranim su tvrdnje koje se odnose na djetetov slobodan izbor obroka i količine obroka (M=2,50; SD=1,18) i s obiteljima usuglašen, slobodan izbor aktivnosti za vrijeme popodnevnoga odmora za djecu koja nemaju potrebu za spavanjem (M=2,40; SD=1,39). Niske procjene ovih tvrdnji mogu biti jedan od pokazatelja za podizanje standarda kvalitete u području rada organizacije koja podrazumijeva participaciju i perspektivu djeteta.

4.3.1.2. Studije slučaja

Dodatnu potvrdu objektivnosti u procjeni kvalitete kurikula i nalaza iz upitnika je moguće sagledati u iznesenim stavovima i mišljenjima u narativu i pregledu primjera iz predškolskih ustanova koje su bile obuhvaćene studijama slučaja. Prema tvrdnjama velike većine ispitanika, službeni predškolski programi koji se primjenjuju sadržavaju jasne pedagoške ciljeve s fokusom na dijete i pedagoške i socijalne interakcije; prevladava holistički pristup, integrirano poučavanje i planiranje, promatranje i praćenje kao sredstvo za promišljanje o razvoju i napretku djeteta; djeci je omogućeno učenje kroz istraživanje, projektne aktivnosti i vlastitu aktivnost; okruže je stimulativno, djeci se pruža dostatna pozornost, vrijeme i prostor; uravnotežen je pristup tamo gdje odrasli vode aktivnosti s aktivnostima po izboru djeteta, poštuje se dječji izbor i interesi, mogućnosti i iskustvo; fokus je na suradnji i partnerstvu s roditeljima; djeci se omogućuju raznolika iskustva u svim aspektima razvoja i slično.

Izjava o kvaliteti 5:

Kurikul je zasnovan na pedagoškim ciljevima, vrijednostima i pristupima koji djeci daju mogućnost da u potpunosti ostvare svoj puni potencijal u cilju ostvarenja društvenoga, emocionalnog, kognitivnog i tjelesnog razvoja i dobrobiti.

Pedagoškim pristupima, usmjerenima na djecu, može se bolje podržati njihov opći razvoj, pružati podrška njihovim strategijama učenja te poticati kognitivni i nekognitivni razvoj sustavnom primjenom iskustvenoga učenja, igre i društvenih interakcija.

Postoje čvrsti dokazi o prednostima jasnoga kurikula kojim se može osigurati dosljedan okvir za brigu, obrazovanje i socijalizaciju kao sastavne dijelove usluge predškolskoga odgoja i obrazovanja. U idealnom slučaju su, u takvom okviru, utvrđeni pedagoški ciljevi kojima se odgojiteljima omogućuje da prilagode svoj pristup individualnim potrebama djece te kojima se mogu pružiti smjernice za visokokvalitetno okruže za učenje. U njemu se posvećuje posebna pozornost dostupnosti knjiga i drugog tiskanoga materijala kako bi se pridonijelo razvoju pismenosti djece.

Učinkovitim kurikularnim okvirom u kojem se promovira raznolikost, jednakost i svijest o važnosti jezika potiče se integracija migranata i izbjeglica. Njime se podjednako može podržati razvoj materinskoga jezika i jezika obrazovanja.

Za ilustraciju ovoj izjavi o kvaliteti prilažemo četiri primjera iz intervjua rađenih u studijama slučaja. Primjeri nam omogućuju dublji uvid u karakteristike odgojno-obrazovnoga rada s osvrtnom na službene kurikule, programe odgojno-obrazovnoga rada koji se primjenjuje u navedenim predškolskim ustanovama.

Primjer 22.: Studija slučaja I

Naša predškolska ustanova radi po službenome, propisanom Cjelovitom razvojnom programu za predškolski odgoj i obrazovanje. Ovaj program je koncipiran sukladno donesenim kantonalnim Zakonom o predškolskome odgoju i obrazovanju iz 2010. godine gdje su utvrđeni opseg, oblici i metodologija odgojno-obrazovnoga rada s djecom. U Cjelovitome razvojnom programu definirane su razvojne promjene, odnosno postignuća djeteta kojima treba težiti u općem razvoju i pojedinim aspektima razvoja djeteta. S obzirom na to da cjeloviti razvojni programi ne propisuju obrazovne sadržaje, nego samo daju opće naznake o njima (orijentacione razvojne ishode i potencijalne sadržaje), ovakav pristup daje slobodu odgojiteljima, medicinskom osoblju i stručnim suradnicima da cjeloviti razvojni program prilagođavaju i da ga konkretiziraju u zavisnosti od potreba djece i uvjeta u kojima rade. Oslanjajući se na ovaj program ustanova svake godine kreira Godišnji program rada, a u skladu s Metodologijom za izradu godišnjeg programa rada ustanove.

U ustanovi se realiziraju cjelodnevni i poludnevni boravak. Također, realiziramo specijalizirane programe, njemački i engleski jezik. Programe realiziraju naši odgojitelji sa svim skupina djece predškolskoga uzrasta. Postoji i program jačanja roditeljskih kompetencija koji se potiče kroz rad vijeća roditelja, organizaciju radionica za roditelje i djecu, predavanja za roditelje, zajedničko organiziranje sajмова, posjeta, svečanosti i sl. Program obveznoga predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u školu realiziramo ovisno o kadrovskim mogućnostima, potrebama zajednice i ovisno o nalogima nadležnoga ministarstva obrazovanja.

Za ovu pedagošku godinu još nemamo podatke i naputke nadležnoga ministarstva obrazovanja o načinu realizacije ovoga programa. Prethodnih godina Program obveznoga predškolskog odgoja i obrazovanja se uvijek realizirao kroz tri mjeseca (180 sati), svakim radnim danom po tri sata. Tjedno je to bilo 15 sati. U našoj ustanovi realiziran je u prvom ciklusu, tj. od početka ožujka do kraja svibnja, a u našem kantonu postojala je i opcija realizacije u drugome ciklusu, od početka lipnja do kraja kolovoza. Veće predškolske ustanove su, zbog opsega djece i lakše organizacije rada, koristile obadva ciklusa realizacije. Naša ustanova nije nikada imala više od jedne skupine djece, budući da naša općina pripada manjim općinama. U skupinama boravi od 5 do 25 djece, ovisno o broju prijavljene djece za polazak u školu. Ove godine je prijavljeno samo 8 djece koja bi pohađala obvezni program, dok su ostali predškolci već obuhvaćeni Cjelovitim razvojnim programom u vrtiću.

U ustanovi imamo i jasličku skupinu, stoga se i rad u toj skupini organizira sukladno Cjelovitome razvojnome programu. Ustanova prihvaća i radi sa svom djecom, tako i s djecom s poteškoćama u razvoju ili darovitim djecom. U ovakvim situacijama od neizmjerne važnosti je suradnja s roditeljima, kao i sa stručnim kadrom. Praksa je konzultiranje s Centrom za ranu intervenciju. U našoj predškolskoj ustanovi ne postoji diskriminiranje po bilo kojoj osnovi.

Primjer 23.: Studija slučaja II

Odgojno- obrazovni rad u našoj ustanovi zasniva se na službenom predškolskom programu kojeg je propisalo nadležno ministarstvo obrazovanja.

Primjer 24.: Studija slučaja III

Odgojno-obrazovni rad u našoj predškolskoj ustanovi zasniva se na službenome predškolskom programu kojeg je propisalo nadležno ministarstvo obrazovanja i kulture. U predškolskoj ustanovi provode se sljedeći programi: cjeloviti- cjelodnevni i poludnevni, specijalizirani – engleski jezik, ples i zbor i program u godini pred polazak u školu. Navedenim programima obuhvaćena su djeca uzrasta od godinu dana do polaska u školu. Program za djecu u godini pred polazak u školu nije obavezan i realizira se tijekom ožujka, travnja i svibnja u sveukupnome trajanju od 180 sati (15 sati tjedno). Veći dio sredstava za realiziranje programa izdvaja nadležno

ministarstvo prosvjete i kulture uz podršku lokalne zajednice i same predškolske ustanove. U ovom programu sudjeluje u prosjeku oko 70 djece u godini pred polazak u školu.

Između aktivnosti koje vode odgojitelji i dječjega aktivnog sudjelovanja postoji apsolutna ravnoteža i djeca imaju prigodu za vođenjem osobnoga procesa sudjelovanja. Jasno je kako djeca znaju, u potpunosti, promijeniti tijek aktivnosti ovisno o njihovim interesima. Interakcije s djecom su tople i stimulativne. Naš cilj i jeste da predškolsku ustanovu dožive kao svoju drugu kuću i da se tako i osjećaju.

U predškolskoj ustanovi ne postoji bilo kakav oblik diskriminacije prema djeci marginaliziranih skupina. Posebna pozornost posvećena je djeci s poteškoćama u razvoju, kao i djeci koja imaju zakašnjeli razvoj. Za djecu iz navedenih kategorija izrađuju se individualizirani programi i prati se njihov napredak. Djeca su uključena u redovite skupine, ali se s njima radi i individualno. Roditeljima djece s poteškoćama u razvoju pruža se velika podrška, prije svega kroz individualne razgovore, kroz radionice i organizaciju predavanja s temama koje će im biti od koristi. Predškolska ustanova nastoji osigurati i suradnike za odgojitelje, tj. asistente za djecu kojima su potrebni. U našoj predškolskoj ustanovi trenutačno boravi troje djece za koje su osigurani asistenti.

Primjer 25.: Studija slučaja V

Program rada koji provodimo sukladno Zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa u predškolskim ustanovama u BiH. Imamo u ponudi programe za djecu uzrasta od 3 godine do polaska u školu. Nemamo program za djecu do 3 godine starosti. U predškolskoj ustanovi organiziramo sljedeće programe: Cjelodnevni program (9,5 sati boravka u predškolskoj ustanovi); Poludnevni program (5,5 sati boravka u predškolskoj ustanovi) i Program ranoga učenja engleskog jezika – fakultativni program koji izvodi profesor engleskoga jezika, (2 x tjedno po 30 min.).

Djeca iz socio-ekonomski ugroženih obitelji sudjeluju u svim programima. U prosjeku, svako sedmo dijete koje pohađa našu predškolsku ustanovu dolazi iz ovih obitelji, na preporuku Centra za socijalni rad ili Obiteljskoga centra SOS Dječja sela BiH. Djeca s poteškoćama u razvoju uključena su u cjelodnevni ili poludnevni program. U prosjeku, svako osmo dijete u našoj predškolskoj ustanovi jest dijete s poteškoćama u razvoju. Ova djeca prate programske aktivnosti zajedno s drugom djecom u skupini sukladno svojim mogućnostima. Za određene aktivnosti u određenim vremenskim razmacima se izrađuje i individualni plan aktivnosti za svako dijete. Obadviije ove kategorije djece posebno su tretirane, u smislu da se određenome broju djece s poteškoćama u razvoju ili iz socio-ekonomski ugroženih obitelji (uključujući i djecu romske populacije) daje prednost tijekom upisa u našu predškolsku ustanovu. Ovo je na neki način „pozitivna diskriminacija“ prema ostaloj djeci koja ne dolaze iz ranjivih skupina, a također imaju potrebu i pravo za smještajem u predškolskoj ustanovi.

S obzirom na to, generalno postoji diskriminacija prema velikome broju djece koja ne mogu dobiti mjesto u predškolskim ustanovama, bilo da je to zbog malog broja predškolskih ustanova ili zbog loših materijalnih mogućnosti roditelja (djeca samohranih ili nezaposlenih roditelja, djeca iz ruralnih sredina, djeca Romi i sl.). Djeca iz ranjivih kategorija, upisana u našu predškolsku ustanovu dobivaju podjednaku pozornost i tretman kao i djeca koja nemaju poteškoće i probleme socio-ekonomske prirode. Jako su dobro prihvaćena, zahvaljujući predanome radu odgojitelja i dobroj suradnji s roditeljima sve djece. Predškolska ustanova organizira besplatan prijevoz osobnim prijevoznim sredstvom i na taj način pruža podršku roditeljima.

Na temelju rezultata anonimne ankete za roditelje koju redovito provodimo, može se donijeti zaključak kako roditelji našu predškolsku ustanovu odabiru najvećim dijelom na preporuku drugih roditelja čija djeca su ranije pohađala ili trenutačno pohađaju našu predškolsku ustanovu, prvotno zbog stimulativne i ugodne interakcije između djece i osoblja (odgojiteljice, stručni suradnici i pomoćno osoblje). Nastojimo djecu u svim segmentima razvoja potaknuti na razvoj svog punog potencijala. Organizacija prostora, materijala za rad, prilagođena je djeci na vrlo stimulativan način. Djeca su aktivno uključena u odgojno-obrazovni proces, vlada ugodna atmosfera.

Detaljnije informacije o temeljnim obilježjima predškolskih programa i prirodi kurikula koje smo istražili i postojećim praksama u primjeni i razvoju kurikula, naći ćemo u narativu koji se odnosi na izjavu o kvaliteti 6.

Izjava o kvaliteti 6:

Kurikulom se zahtijeva od stručnoga osoblja suradnja s djecom, kolegicama i kolegama, roditeljima, kao i promišljanje o vlastitoj praksi.

Kurikulom se može pridonijeti boljem uključivanju roditelja, zainteresiranih i osoblja predškolske ustanove, te osigurati primjereno odgovaranje potrebama, interesima i mogućnostima djece.

U kurikulumu se mogu utvrditi uloge i postupci kojima se osoblju omogućuje redovita suradnja s roditeljima i kolegama u drugim ustanovama za djecu (između ostaloga u zdravstvenome, socijalnom i obrazovnom sektoru). Kad god je to moguće, u kurikulumu se osoblju u području ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja mogu pružiti smjernice o suradnji s drugim školskim osobljem pri prelasku djece u osnovno i/ili predškolsko obrazovanje.

Primjer 26.: Studija slučaja I

U ustanovi se nastoji uspostaviti ravnoteža između aktivnosti koje vode odgojitelji i aktivnog sudjelovanja djece. Potiče se samostalnost djece kroz aktivno sudjelovanje i vođenje igara i aktivnosti. Posebice se ističu istraživačke aktivnosti gdje je prijeko potrebna inicijativa djece i gdje djeca uče kroz donošenje zaključaka, logičko i kritičko mišljenje. Djeca samo djelomično uče po modelu, ali prvenstveno ona stječu iskustva i uče djelujući. Iz tog razloga nastoji se dati mogućnost djeci za što izravnijim djelovanjem u svakoj mogućoj situaciji. Nekome izvana vrtić često izgleda kao kaotično mjesto u kojem vlada nered, no to je mjesto u kojem se isprobava, pokušava, griješi i uspijeva. Stručni kadar neprestano i roditeljima ističe koliko je važno da se dijete osamostali, koliko je važno da pokuša sam, da je aktivan u svim kućnim i obiteljskim ritualima. Stvarnim uključivanjem djeteta stres roditelja bi se mogao smanjiti jer će se dijete osjećati kao važan subjekt u svakoj situaciji, a samim time i roditelj će biti zadovoljniji jer će imati osjećaj da provodi više kvalitetnog vremena s djetetom.

Interakcije s djecom su tople i stimulativne. Potiče se emocionalni razvoj djece, posebice izgradnja samopouzdanja i samopoštovanja kod djece. Njeguju se pozitivne poruke u interakciji s djecom.

U području emocionalnoga razvoja ustanova je usmjerena ka potenciranju kreiranja bliskih odnosa s ljudima oko sebe koje obilježava srdačnost, toplina i razumijevanje. Stvaraju se uvjeti za vedro i veselo raspoloženje, razvija se klima u kojoj se svako dijete može osjećati sretnim i slobodno ispoljavati svoje emocije. Svojim modelom ponašanja, nježnošću, ljubaznošću i razumijevanjem, stručni kadar nastoji unaprijediti emocionalnu stabilnost djece, pomoći im da stječu pozitivnu sliku o sebi. Predškolska ustanova jest mjesto u kojem se dijete treba osjećati sigurno i prihvaćeno.

Temeljno obilježje odgojno-obrazovnoga procesa u našoj predškolskoj ustanovi jeste tematsko planiranje. Dobro izabrana tema predstavlja jezgru iz koga se razvijaju i oko čega se okupljaju i svi ostali sadržaji i aktivnosti, igre, različiti oblici dječjega stvaralaštva. U odabiru tematskih sadržaja zahvaćaju se svi aspekti dječjeg razvoja. Proces planiranja treba predstavljati fleksibilan okvir koji omogućuje dobru organizaciju vremena i potencijalne aktivnosti tematski planirane. Odgojitelj odlučuje kako će organizirati odgojno-obrazovni proces po temama, problemima ili ključnim pitanjima koja zaokupljaju djecu i koji je najbolji način da se dopre do svakog djeteta. U osmišljavanju tema za izučavanje polazi se od ideje da one trebaju odražavati interes djece, a time se osigurava da djeca budu motivirana i da se zalažu u procesu učenja. Većini djece se sviđaju takvi projekti koji su sukladni njihovim interesima i uzrastu. Samim time i učenje postaje učinkovitije i kreativnije. Planirane aktivnosti organizirane su kroz zajedničku aktivnost i centre aktivnosti. U zajedničkoj aktivnosti sudjeluju sva djeca, dok u centrima aktivnosti imaju slobodu biranja. Često ih i u centrima usmjeravaju odgojitelji ako smatraju da je neophodno da poboljšaju određene vještine ili primjerice da budu primjer i pomoć drugoj djeci kroz određeni centar. Okruže predškolske ustanove omogućuje raznovrsne interakcije između djece i odraslih i potiče razvoj djece. Dobro uređeno okruže unaprjeđuje složenu igru, samostalnost, socijalizaciju i rješavanje problema. Prostor pripada djeci, a okruže odražava interese i kulturu djece.

Odgovitelji tijekom rada i organizacije aktivnosti u velikoj mjeri prate prijedlog tema u Godišnjem programu rada. Teme su fleksibilne i često se znaju i dopunjavati ili potpuno mijenjati, ali odgovitelji treba više poticati da koriste fleksibilnost tijekom rada. Elemente ovoga područja treba poboljšati, odnosno tijekom sastanaka i individualnih razgovora motivirati odgovitelje da slušaju djecu, prate njihove interese i potrebe te realiziraju teme sukladno tomu. Ovo poboljšanje bi unaprijedilo kvalitetu odgoja i obrazovanja jer bismo kreirali bolju praksu rada. Djeca bi bila više u fokusu, više bismo ih slušali i oslanjali se na obilježja njihovoga razvoja i time pridonijeli aktivnome učenju. Za početak, o ovome će biti govora na idućem sastanku stručnoga vijeća.

Primjer 27.: Studija slučaja II

Tim odgovitelja koji vode odgojnu skupinu isplanira Godišnji plan i program odgojno obrazovnoga rada. Zbog zastarjelih dnevnika rada s tematskim planiranjem, odgovitelji imaju autonomiju integrirati teme u oblasti i glavne komponente za predškolski odgoj i obrazovanje, utemeljene na Zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa za predškolski odgoj i obrazovanje definirane na ishodima učenja. Prate se različite sposobnosti djece, a sukladno razvoju i uzrastu djeteta, uz primjenu različitih strategija i metoda učenja, daje se mogućnost slobodnome odabiru aktivnosti. Aktivnosti koje odgovitelji provode na projektnome planiranju i provedbi projektnih aktivnosti mogu biti početni, temeljni element za integrirano planiranje utemeljeno na ishodima učenja. Ishodi dobiveni tijekom realizacije projektnih aktivnosti mogu biti upotrijebljeni i mogu doprinijeti poboljšanju kvalitete odgojno-obrazovnoga procesa, kao i samoga programa.

Primjer 28.: Studija slučaja III

Jeste, službeni program odgojno-obrazovnoga rada kao temeljni dokument zahtijeva od osoblja suradnju i koristi informacije i podatke dobivene od djece, o djeci, od roditelja i radnih kolega. Odgovitelj prati razvoj i napredak svakoga djeteta ponaosob kroz četiri razvojne oblasti: razvoj govora, komunikacije i stvaralaštva, tjelesni razvoj, socio-emocionalni razvoj, razvoj ličnosti i intelektualni razvoj.

Svako dijete ima svoju „Knjigu za praćenje razvoja i učenja djeteta“. Tri puta tijekom radne godine odgovitelj vrši provjeru kroz sve četiri razvojne oblasti i dobivene rezultate evidentira u navedenu knjigu. Podatci dobiveni promatranjem i provjerom su nam važni jer predstavljaju važne smjernice za izradu novih planova.

Za djecu s poteškoćama u razvoju formiraju se opservacijski timovi sastavljeni od odgovitelja i stručnih suradnika. Opservacijski timovi provode opservaciju i izrađuju individualizirane programe. Dio opservacijskoga tima su i roditelji koji mogu dati vrlo važne informacije o djetetu, a koje su od neizmjerne važnosti za daljnji tijek aktivnosti. Suradnja s roditeljima je neizostavna spona i njoj se pridaje velika pozornost. Na početku radne godine odgovitelji za svaku odgojnu skupinu izrađuju dokument „Program suradnje s roditeljima“ u kojem se planiraju različite aktivnosti – roditeljski sastanci, edukativne i kreativne radionice, predavanja, posjete i sl. Svaku realiziranu aktivnost odgovitelji evidentiraju u radnim bilježnicama, a za određene aktivnosti odgovitelji pišu izvješća. Odgojno-obrazovni proces u ustanovi temelji se na razvojnom i integracijskom pristupu, planiranju, programiranju, praćenju i vrjednovanju čiji je glavni cilj cjeloviti razvoj djeteta uz uvažavanje njegovih specifičnosti, razvojnih mogućnosti i njegovih potreba. Proces je otvoren i utemeljuje se kroz izravno sudjelovanje djece, odgovitelja, roditelja i drugih odraslih u različitim oblicima zajedničkoga življenja. Program predškolskoga odgoja pruža širok spektar aktivnosti u svim oblastima razvoja i prilagođen je različitim sposobnostima djece. Djeca mogu aktivno sudjelovati u odabiru aktivnosti. U izravnome radu s djecom primjenjuju se različiti načini učenja, a djeca se potiču na samoprocjenu svojih aktivnosti i postupaka.

Kako bi odgojno-obrazovni proces bio kvalitetan i razvojno primjeren potrebno je uraditi korekcije programa rada i primijeniti različite inovativne pristupe. Program je potrebno osuvremeniti u smjeru kreativnoga kombiniranja poboljšati, posebice u ishodima učenja kao glavnoj okosnici planiranja rada s predškolskim skupinama i kako bi bio još učinkovitijim vodičem u odgojno-obrazovnoj praksi.

Primjer 29.: Studija slučaja V

Po uzoru na inkluzivne vrtiće u Austriji, 2002. godine otvoren je prvi multietnički inkluzivni vrtić, prvi inkluzivni vrtić u BiH, kao projekt austrijske Socijalne neprofitne organizacije „Diakoniewerk“. U suradnji s osnivačkom organizacijom, sve odgoviteljice prošle su u više ciklusa praktičnu obuku u inkluzivnim vrtićima u Austriji.

Temeljni zadatak ovakvog predškolskog programa je stvaranje okružja u kojem će se svako dijete osjećati jednako dobro prihvaćeno i poštivano, neovisno o različitim psihofizičkim mogućnostima, nacionalnoj ili vjerskoj pripadnosti ili socijalno-ekonomskome statusu. Ova predškolska ustanova pruža mogućnost da svake godine 40 djece, uzrasta od 3 do 6 godina pohađa predškolsku ustanovu. Djeca su podijeljena po uzrastu u dvije mješovite skupine. U svakoj skupini ima 20 djece, od kojih su 2-3 djece s različitim poteškoćama u razvoju.

Osobe s poteškoćama i bez poteškoća u razvoju imaju ograničene mogućnosti susretati jedni druge. Veoma malo je prilika za naučiti se zajedničkom ophođenju jednih prema drugima. Ovi „odvojeni životni svjetovi“ djeluju na nesigurno ponašanje obadjeju strana. Ljudi se susreću uz nesigurnost i neugodu. Ovi čimbenici olakšavaju obostranu odluku da se i dalje radije sklanjaju s puta jedni drugima. Kako bi se djelovalo protiv ovakvoga ponašanja, dobro je početi već s dječjim uzrastom. Posebna prigoda za inkluzivan odgoj djece u predškolskoj ustanovi jeste u tomu da djeca predškolskoga uzrasta još nisu razvila nikakve ili gotovo nikakve učvršćene strukture predrasuda. Nisu jedino djeca ta koja mogu nadvladati svoje predrasude na ovakav način. I odraslima se pruža mogućnost promatrati svoje dijete s poteškoćama ili neko drugo dijete s poteškoćama iz jednog drugog ugla gledišta.

Pored inkluzije djece s poteškoćama u razvoju, pokušaj multietničnosti je drugi sadržajni cilj dječjega vrtića. U odnosu na multietničnost, tolerancija prema drugim nacionalnostima i vjerama se također započinje na ne tako učvršćenim predrasadama u razdoblju djetinjstva. U predškolskoj ustanovi djeca kroz igru uče imati i prijatelje iz drugih etničkih skupina.

Iako je prošlo gotovo 30 godina od početka rata u BiH, zajednički rad između nekadašnjih politički suprotstavljenih strana na lokalnoj razini odvija se veoma usporeno. Iako su vidljive granice u našem gradu odavno nestale, polarizacija na svim razinama svakodnevnoga života i obiteljske svakodnevice se još uvijek osjeća. Ova situacija posebice djeluje na djecu, koja odrastaju u okruženju antagonizma i podjele.

Uključivanjem roditelja djece u svakodnevna događanja u vrtiću (izleti, posjete, priredbe, kreativne radionice) i odrasli iz različitih etničkih i vjerskih skupina dobivaju mogućnost susretati i upoznati jedni druge. Nekadašnji „stranac“ ne djeluje više prijeteće. Djeca različitog etničkog i vjerskoga podrijetla i različite nadarenosti rade, žive i uče zajedno. Angažirane odgojiteljice bošnjačke, hrvatske i srpske nacionalnosti svakodnevno se trude nadvladati prepreke i predrasude prema djeci s poteškoćama u razvoju, kao i kulturološke, vjerske i jezične razlike. Program ovakvoga modela daje uvelike doprinos toleranciji i pomirenju između pojedinih etničkih i religijskih skupina.

Kroz naš program inkluzivne predškolske ustanove do sad je 42 (četrdeset dvoje) djece s poteškoćama u razvoju imalo mogućnost pohađati predškolsku ustanovu. Posebna ciljna skupina sastavljena je od 7 djece koja dolaze iz obitelji slabijega imovinskog stanja. Ova djeca svake su godine oslobođena plaćanja novčane naknade. U predškolskoj ustanovi je 7 stalno zaposlenih djelatnika, a angažirana su i 4 vanjska stručna suradnika. Naša predškolska ustanova daje mogućnost boravka za maksimalno 20 djece u jednoj odgojnoj skupini, 1 odgojitelj na 10 djece, 4 zdrava obroka tijekom dana, raznovrsne aktivnosti za djecu, sudjelovanje u kulturnim i sportskim događanjima, malu školu engleskoga jezika i dodatne besplatne usluge za djecu u predškolskoj ustanovi: logopedski tretman, tretmani s radnim terapeutom, tretmani programa Life Tool (računalna potpomognuta komunikacija), besplatan boravak u vrtiću za djecu iz 7 socio-ekonomski ugroženih obitelji i besplatan prijevoz kombijem u vrtić i povratak kućama (za određeni broj djece). U našoj predškolskoj ustanovi vodi se za svako dijete ponaosob „Dosje djeteta“, „Portfolij“ s dječjim radovima, kao i „Knjiga pedagoške dokumentacije odgojne skupine“ u kojoj se evidentiraju sve informacije o djeci i njihovome napretku. Odgojitelji prate i evidentiraju napredak djece na temelju inicijalne procjene i ishoda u tijeku odgojno-obrazovnoga procesa. U izradi portfolija, uz podršku odgojitelja, sudjeluju i djeca. Za djecu s poteškoćama u razvoju izrađuje se i tromjesečni individualni plan aktivnosti, na temelju kojeg evidentiramo i pratimo napredak djeteta.

Redovito se održavaju sastanci stručnih aktiva, odgojiteljskoga vijeća, na kojima se informacije o djeci razmjenjuju među odgojiteljicama, kao i s vanjskim stručnim suradnicima (logoped, radni terapeut i edukator/rehabilitator). U predškolskoj ustanovi postoji praksa održavanja redovitih individualnih razgovora s roditeljima, kao i sastanaka Vijeća roditelja. Zaključci i zapisnici sa svih gore pobrojanih aktivnosti evidentiraju se u pisanoj formi i pohranjuju za daljnje praćenje i kontinuitet suradnje svih sudionika odgojno-obrazovnoga procesa.

Kada govorimo o kurikulumu ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja, smatrali smo neophodnim dotaknuti se i širih implikacija predškolskoga kurikula i kurikulskih poveznica s kurikulumima koji se primjenjuju u osnovnoj školi: vertikalni kontinuitet načela, vrijednosti, ciljeva, metoda rada i očekivanih ishoda, fizičko i socijalno okruženje i pedagogija kurikula ove dvije razine u odgojno-obrazovnom sustavu, te zajedničko djelovanje, suradnja i građenje partnerstva predškolske ustanove i osnovne škole radi osiguranja minimalno stresnoga i poticajnog prelaska iz jednog odgojno-obrazovnog sustava u drugi. Dobiveni podatci iz percepcije ravnatelja predškolskih ustanova ukazuju na nisku razinu povezanosti ova dva sustava. Temeljni oblici formalne suradnje postoje ali se bilježi diskontinuitet i nedostatak inicijative kojom bi se načinio pomak od formalne suradnje ka građenju partnerstva i građenja zajedničke slike o djetetu i dobrobiti djeteta na razini cjelovitog odgojno-obrazovnog sustava.

Primjer 30.: Studija slučaja I

Suradujemo s osnovnom školom u našoj općini. Suradnja se ostvaruje kroz zajedničke aktivnosti i projekte te razmjenu informacija tijekom prelaska djece iz predškolske ustanove u školu. Stručni kadar predškolske ustanove i škole ostvaruju suradnju tijekom upisa djece u prvi razred osnovne škole. Realizirali smo suradnju u organizaciji zajedničkoga „testiranja“ spremnosti djece za polazak u školu. Osim toga, vrtić dijeli sa školom opservacijske liste za svako dijete, kao i portfolije njihovih radova. Škola rado koristi cjelokupan materijal koji predškolska ustanova pripremi pojedinačno za svako dijete, no ne koristi predškolski program odgojno-obrazovnog rada.

Primjer 31.: Studija slučaja III

Od osnovne škole se ne zahtijeva korištenje predškolskoga kurikula, program odgojno-obrazovnog rada koji se zasniva na iskustvu djece u učenju i razvoju u predškolskome odgoju i obrazovanju, ali to ne znači da ga škole ne koriste. Predškolska ustanova ima veoma dobru suradnju s osnovnim školama i ona se realizira kroz sljedeće oblike: organizacija edukativnih i ekoloških radionica, sudjelovanje u zajedničkim manifestacijama – karneval i ples, za djecu u godini pred polazak u školu organiziraju se posjete nastavi učenika prvih razreda OŠ kao i produženoga boravka. Roditelji djece koja su boravila u predškolskoj ustanovi tijekom upisa djece u prvi razred imaju obvezu predati na uvid „Knjigu za praćenje razvoja i učenja djeteta“ komisiji za upis.

Primjer 32.: Studija slučaja V

Općenito, suradnja osnovnih škola i predškolskih ustanova trebala bi biti bolja. Rijetki su primjeri bliske i kontinuirane suradnje. U konačnici, osnovne škole jako rijetko kontaktiraju predškolske ustanove.

Zaposlenici više desetina osnovnih škola iz okružja bili su nazočni na 3 međunarodna simpozija koja je naša predškolska ustanova do sad organizirao na temu inkluzivnoga predškolskog odgoja i obrazovanja.

Naša predškolska ustanova može izdvojiti vrlo uspješan primjer tranzicije djeteta u invalidskim kolicima sa 100% invaliditetom (dijete s cerebralnom paralizom) iz predškolske ustanove u osnovnu školu. Zahvaljujući uskoj suradnji predškolske ustanove i škole, prelazak u redoviti program osnovnoga obrazovanja prošao je vrlo dobro (uz stručnu podršku koju je predškolska ustanova zbog ovoga djeteta ponudila školi (stručna edukacija školskoga osoblja za rad na posebnom softveru kojeg je dječak uz pomoć računala koristio u predškolskoj ustanovi, kao i prebacivanje cjelokupnoga školskog gradiva na računar).

Kontinuirana suradnja predškolskih ustanova i škola generalno bi bila korisna za djecu ali i za zaposlenike.

4.3.2. Zaključna razmatranja o dimenziji kvalitete Kurikul

Pokretač razvoja i učenja djeteta ranoga uzrasta su njegova svakodnevna iskustva, na koje je moguće utjecati i djelovati. Zbirni dokazi u velikome broju istraživanjima ukazuju da su za pospješivanje dječjega razvoja i kvaliteta pružanja odgojno-obrazovnih usluga u ranim godinama važne sljedeće karakteristike:

- podržavajuća i nježna interakcija odraslih i djeteta;
- dobro obučeno, kompetentno osoblje predškolske ustanove koje je predano u radu s djecom;
- razvojno primjereni predškolski kurikul, programi, sadržaji i praksa;
- odnos broja odraslih i djece i veličine skupina koji omogućuju osoblju predškolske ustanove komunicirati s djecom primjerenom;
- nadzor i podrška koji održavaju dosljednost u kvaliteti skrbi, odgoja i obrazovanja;
- profesionalni razvoj osoblja predškolske ustanove kojim se osigurava kontinuitet, stabilnost i stalno poboljšanje kvalitete;
- poticanje dubljega razumijevanja kurikula i pedagogije kroz odgojno-obrazovne razine u sustavu (predškolski i osnovnoškolski) i osigurati najprimjerenije i odgovarajuće prijelazne prakse za svu djecu;
- objekti su namjenski, sigurni, i dostupni su obiteljima i djeci.

U cilju poboljšanja razvoja kurikula na području predškolskoga odgoja i obrazovanja, odnosno ostvarivanja dobrobiti i ispunjavanja odgojno-obrazovne potrebe djece izrađuje se kurikulum u predškolskoj ustanovi pod vodstvom odgojitelja i usmjeren je na razvoj i učenje djece kroz stjecanje i razvoj znanja i vrijednosti, pri čemu:

- su skrb, razvoj i učenje cjelina. Od učenja se očekuje da pokrene, ubrzava razvoj sve dok se dijete u programu učenja osjeća dobro, dok djeluju unutarnji mehanizmi koji ga pokreću na aktivnost;
- se sukonstrukcija kurikula i planiranje zasnivaju na mogućnostima, znanju i iskustvu koje su djeca prethodno usvojila i na službenome kurikulumu/programima za predškolski odgoj i obrazovanje;
- spontano generirane aktivnosti i interesi, svakodnevne aktivnosti i rutine u predškolskoj ustanovi postaju dio kurikula;
- se razvijaju odgojno-obrazovni sadržaji te fizičko i socijalno okruženje kojima se potiče razvoj i učenje, izaziva i stimulira interes i znatiželja djece i zadržava njihova pozornost;
- se osigurava se ravnoteža u pružanju socio-emocionalne dobrobiti i učenja uz priznavanje važnosti igre i kontakta s prirodom te uloge glazbe, umjetnosti i tjelesne aktivnosti; poticanje empatije, suosjećanja i osviještenosti kad je riječ o jednakosti i raznolikosti;
- se potiče daljnja integracija predškolskoga odgoja i obrazovanja u obrazovni kontinuitet te se podupire suradnja između osoblja predškolske ustanove i osnovne škole radi neometanoga prelaska djece iz vrtića u osnovnu školu.

4.4. Praćenje i vrjednovanje, percepcija sudionika ispitivanja

Nadzor nad primjenom Okvirnog zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH i provedbi Platforme za razvoj predškolskoga odgoja i obrazovanja za razdoblje 2017.-2022. godine u BiH vrši Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine. Nadležne obrazovne vlasti odgovorne su za provedbu i primjenu ovoga Zakona i vlastitih zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju, primjenu standarda i normativa, kao i programa rada. Zakonitost i uvjete rada u predškolskoj ustanovi kontroliraju institucije nadležnih inspeksijskih službi za oblast obrazovanja. Na temelju Okvirnoga zakona, predškolske ustanove u BiH imaju obvezu donositi godišnje programe rada koje, na prijedlog stručnog vijeća, usvaja upravni odbor predškolske ustanove i do kraja rujna tekuće godine dostavlja nadležnim obrazovnim vlastima i osnivaču. Izvješća o radu za prethodnu radnu godinu razmatraju se i usvajaju po istom postupku kao i programi rada i najkasnije do kraja rujna tekuće godine prosljeđuju nadležnim institucijama na razmatranje i usvajanje. Nadležne obrazovne vlasti obvezne su osigurati kontrolne mehanizme stručnoga nadzora pedagoškog praćenja i unaprjeđivanja rada u javnim i privatnim predškolskim ustanovama kako bi se osiguralo da sve predškolske ustanove rade sukladno standardima i normativima. Praćenje predškolskoga odgoja i obrazovanja odnosi se na kontinuirano i sustavno prikupljanje kvantitativnih i kvalitativnih podataka koje podržavaju redovitu provjeru kvalitete i odgovornosti sustava za javne investicije i dobrobit djece. Kada je riječ o vrjednovanju ustanova za rani i predškolski odgoj potrebno je shvatiti kako sve navedeno predstavlja „proces sustavnoga i kontinuiranog praćenja, analiziranja i procjenjivanja uspješnosti rada te se smatra temeljem ostvarivanja napretka u kvaliteti rada ustanova“ (Slunjski, et. al., 2012., str. 82.). Praćenje i evaluacija trebaju biti zasnovani na unaprijed dogovorenim standardima kvalitete, mjerilima ili pokazateljima koji su uspostavljeni i moguće revidirani u određenim vremenskim razmacima nakon primjene. Evaluacija u predškolskome

odgoju i obrazovanju odnosi se na sustavnu procjenu učinkovitosti postavki, provedbe i rezultata tekućega i/ili završenoga programa, projekta i/ili politike. Svrha evaluacije trebala bi biti stjecanje znanja o tomu kako se može razviti kvaliteta predškolskoga odgoja i obrazovanja kako bi svako dijete dobilo najbolje moguće uvjete za razvoj i učenje. Djeca i roditelji trebaju biti uključeni u evaluaciju i njihov glas se treba čuti, a svi oblici evaluacije u predškolskome odgoju i obrazovanju trebaju biti utemeljeni na dječjoj perspektivi. Rezultati praćenja kvalitete rada i usluga trebaju biti javno dostupni i podijeljeni s javnošću (OECD, Starting Strong IV).

4.4.1. Glavni rezultati ispitivanja u dimenziji Praćenje i vrjednovanje

Istraživači kvalitete ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja ističu njegovu kompleksnost, multidimenzionalnost, međuovisnost, dinamičnost i holističnost. Kvalitetu odgoja i obrazovanja je veoma teško definirati, mjeriti i vrjednovati, a u kontekstu provedenoga istraživanja skloni smo razumijevanju i definiciji kvalitete koja bi se mogla odrediti kao „rezultat djelovanja niza subjektivnih i objektivnih čimbenika koji u sinergiji omogućuju uspješno zadovoljavanje potreba svih aktera odgojno-obrazovnoga procesa u ozračju prijateljskih i suradničkih odnosa, uz stalnu tendenciju rasta“ (Ljubetić, 2009.). Kada je riječ o vrjednovanju predškolskih ustanova potrebno je, prije svega, shvatiti kako navedeno predstavlja „proces sustavnoga i kontinuiranog praćenja, analiziranja i procjenjivanja uspješnosti rada te se smatra temeljem ostvarivanja napretka u kvaliteti rada ustanova“²⁵.

Praćenje kvalitete je veoma složen proces i predstavlja višestruke izazove, kao što su konsenzus o pitanjima definiranja kvalitete i načina pomoću kojih se može koherentno upravljati kvalitetom. Poseban izazov predstavlja prikupljanje i upravljanje podacima i informiranje zasnovano na dokazima u cilju razvoja i poboljšanja kvalitete i reforme obrazovnih politika u najboljem interesu djece.

Uz praćenje kvalitete rada i usluga predškolskih ustanova koje provode nadležne obrazovne vlasti pomoću kontrolnih mehanizama, stručnoga nadzora i pedagoškog praćenja kako bi se osiguralo da sve predškolske ustanove rade sukladno standardima i normativima, praćenje i vrjednovanje kvalitete rada osoblja se, također, provodi. Ono uključuje različite aspekte kvalitete procesa, posebno odgojno-obrazovnoga rada i implementacije kurikula, interakcije između osoblja i djeteta, adekvatnoga odgovora na potrebe djeteta, sveukupne kvalitete odgojno-obrazovnog procesa i njege, suradnje između osoblja, te suradnje između osoblja i roditelja.

Praćenje razvoja djeteta i ishoda zahtijeva znatna multidisciplinarna profesionalna znanja i vještine, mogućnosti praćenja širokoga spektra aspekata razvoja i učenja, individualne brzine razvoja i procesa napretka djece/djeteta poradi stvaranja objektivne i potpune slike o razvoju i učenju. Za ostvarivanje ovih obveza i premašivanje izazova, predškolske ustanove koriste brojne strategije, od lokalno razvijenih pristupa do prilagođenih standardiziranih alata, a sustavna podrška u ovoj domeni je neophodna.

Potrebno je osiguranje sustava stalnoga stručnog usavršavanja i informiranosti osoblja o najnovijim znanstvenim saznanjima, dostupnim alatima, strategijama i standardima kvalitete rada, kao i podrška njihovoj primjeni u praksi. Također, proces praćenja i vrjednovanja

---

²⁵ Slunjski i suradnici, 2012. Priručnik za samovrjednovanje ustanova ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja: Zagreb. Nacionalni centar za vanjsko vrjednovanje obrazovanja.

zahtijeva daljnje usavršavanje trenutačno uspostavljenih alata kako bi se mogla osigurati dosljedna podrška djeci, osoblju predškolskih ustanova i kreatorima politika.

4.4.1.1. Provedba ankete

Upitnikom smo nastojali ispitati stavove i mišljenja odgojitelja, stručnih suradnika i ravnatelja predškolskih ustanova o osam tvrdnji o procesima praćenja i vrjednovanja, navedenih u sljedećoj tablici.

Tablica 10.: Praćenje i vrjednovanje. Deskriptivne vrijednosti najmanjih i najvećih procjena pokazatelja kvalitete (N=108)

TVRDNJE	N	Min	Max	M	SD
Kvaliteta i kvantiteta svojih usluga nastojimo prilagoditi potrebama lokalne zajednice, regije, ali uskladiti i s potrebama sustava	108	3	5	4,14	0,85
Kvaliteta rada ustanove pratimo, a samoevaluacijska izvješća su zasnovana na mjerljivim pokazateljima	108	1	5	4,14	1,07
Rezultati svih promjena koje pokrećemo u cilju poboljšanja rada se prate i evaluiraju	108	1	5	4,20	1,07
Nakon svakog samoevaluacijskog izvješća nastojimo odmah nakon formiranja zaključaka unaprijediti rad ustanove prateći relevantne pokazatelje	107	1	5	4,20	1,06
Sustav praćenja i osiguranja kvalitete je zasnovan na primjeni pedagoških i administrativnih podataka za poboljšanje kvalitete usluga	107	1	5	4,14	1,02
U velikoj mjeri nam pomažu postojeći dokumenti koji se odnose na kvalitetu rada odgojitelja, pedagoga i ravnatelja predškolske ustanove	108	1	5	3,91	1,07
Kako bi evaluirali novonastale promjene, a u cilju unaprjeđenja rada predškolske ustanove, koristimo jasno definirane pokazatelje koji su razumljivi kako upravi i pedagoškoj službi, tako i odgojiteljima	107	1	5	4,00	1,04
Za evaluaciju i praćenje koristimo administrativne i pedagoške podatke na temelju kojih donosimo odluke o poboljšanju kvalitete svojih usluga	108	1	5	4,08	1,10
PRAĆENJE I EVALUACIJA	108	1,38	5,00	4,10	0,87

broj odgovora (N), aritmetička sredina (M), standardna devijacija (SD), najmanja pojedinačna procjena (Min), najveća pojedinačna procjena (Max)

Analiza pojedinačnih tvrdnji govori u prilog činjenici kako je kultura vrjednovanja i samovrjednovanja zastupljena u predškolskim ustanovama, ali da i nadalje postoji prostor za unaprjeđenje. Uopćeno, za ovaj stup kvalitete dane su visoke procjene u odnosu na druge, (M=4,10; S.D.=0,87), što ga čini drugom po visini procjene, odmah iza dimenzije Osoblje. Po podatcima iz upitnika, rezultati promjena koje se pokreću u cilju unaprjeđenja kvalitete rada se prate i evaluiraju (M=4,20; SD=1,07), a nakon izvješća samoevaluacije nastoji se unaprijediti rad predškolske ustanove prateći relevantne pokazatelje (M=4,20; SD=1,06). Sudeći po odgovorima, kvaliteta rada predškolske ustanove prati se, a izvješća samoevaluacije utemeljena su na mjerljivim pokazateljima (M=4,14; SD=1,07), a kvaliteta i kvantiteta usluga predškolske ustanove nastoje prilagoditi potrebama lokalne zajednice, regije, ali i uskladiti s potrebama sustava (M=4,14; SD=0,85). Sustav praćenja i osiguranja kvalitete zasniva se na primjeni pedagoških i administrativnih podataka za poboljšanje kvalitete usluga (M=4,14; SD=1,02), a same odluke o poboljšanju kvalitete usluga predškolske ustanove donose se na temelju praćenja i evaluacije za koju su korišteni administrativni i pedagoški podatci (M=4,08; SD=1,10). Korištenje jasno definiranih pokazatelja na temelju kojih se evaluiraju nastale promjene u cilju unaprjeđenja rada predškolskih ustanova i njihova razumljivost (upravi, pedagoškoj službi, odgojiteljima) procijenjena je nešto niže (M=4,00, SD=1,04), dok su Standardi kvalitete rada odgojitelja, pedagoga i ravnatelja u predškolskome odgoju i obrazovanju, kao alat za procese praćenja i vrjednovanja, prepoznati u ograničenome broju predškolskih ustanova (vidjeti Primjer 36.) i pojedinaca (M=3,91; SD=1,07).

4.4.1.2. Studije slučaja

Sudionici istraživanja svjesni su činjenice kako usmjerenost na kvalitetu zahtjeva kontinuirani stručni nadzor, odnosno samovrjednovanje uz sustavnu provedbu aktivnosti usmjerenih ka unaprjeđenju kvalitete kako pojedinih dijelova, tako i predškolske ustanove kao cjeline. Sami proces praćenja i vrjednovanja predstavlja sastavni dio osiguranja kvalitete rada predškolske ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje kojega je moguće provoditi na više stupnjeva, odnosno na razini ustanove, ciljane skupine unutar ili, pak, na razini pojedinca.

Izjava o kvaliteti 7:

Praćenjem i vrjednovanjem prikupljaju se informacije na relevantnoj lokalnoj, regionalnoj i državnoj razini kako bi se pridonijelo stalnome poboljšanju kvalitete politika i praksi. Informacije o kvaliteti predškolskoga odgoja i obrazovanja unutar sustava koriste se kao temelj za poboljšanje i unaprjeđenje rada.

Transparentne informacije o uslugama i osoblju ili o provedbi kurikula na odgovarajućoj državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini mogu pridonijeti poboljšanju kvalitete.

Redovite povratne informacije mogu olakšati postupak vrjednovanja politika, između ostaloga mogućnošću analize korištenje javnih sredstava te onoga što je učinkovito i u kojem kontekstu.

Kako bi se utvrdile potrebe osoblja predškolske ustanove za osposobljavanjem i omogućilo donošenje ispravnih odluka o najboljemu načinu poboljšanja kvalitete usluga i stručnome usavršavanju, rukovodstvo bi u području predškolskoga odgoja i obrazovanja trebalo pravodobno prikupljati relevantne podatke.

Primjer 33.: Studija slučaja I

Poboljšanja pratimo na godišnjoj razini. Radi se izvješće o godišnjem poslovanju koje na prijedlog ravnateljice predškolske ustanove razmatra upravni odbor, a potom ide na usvajanje općinskoga vijeća. Uz završni račun ovo izvješće podrazumijeva i kvalitativnu analizu cijele kalendarske godine, koja su postignuća važna za godinu, s kojim izazovima smo se susreli, koji su prijedlozi za poboljšanja u idućoj godini i sl. Predškolska ustanova predlaže u kojoj mjeri i na koji način osnivač može pomoći u rješavanju određenih poteškoća, a ravnateljica s upravnim odborom na sjednicama razmatra sva postignuća i potrebna poboljšanja što se bilježi u zapisnicima i donesenim odlukama.

Svake godine radi se izvješće o realizaciji Godišnjega programa gdje je jasno vidljivo što je planirano, što je realizirano uz navedena obrazloženja svih odstupanja.

O postizanju poboljšanja prakse i uvjeta rada brinu se upravni odbor, ravnateljica ustanove, ali i stručni kadar. Svi akteri su odgovorni u svome domenu posla i odgovornosti i nastoje poboljšati praksu rada.

Poboljšanja u području prakse rada imaju pozitivan učinak na djecu jer kvalitetniji rad pridonijet će integralnome razvoju djece. Kreiranje boljih uvjeta u smislu zapošljavanja adekvatnog broja ljudi pomaže odgojiteljima da se više posvete svakom djetetu ponaosob. Politika naše predškolske ustanove jeste da broj djece bude optimalan, a ne maksimalan kako bi igra i rad s djecom bili što kvalitetniji. Kreiranje boljih uvjeta rada, oplemenjivanjem okruženja pridonosi bogaćenju dječjeg iskustva i prije svega senzornome razvoju. Praćenje realizacije aktivnosti, uvođenje inovacija i što raznovrsnijih metoda rada pomoći će da djetetu pristupimo iz raznih kutova i istražimo njegove slabosti i vrline.

Smjernice za predškolske ustanove na razini sustava o tomu koje podatke treba prikupiti kako bi se podržalo poboljšanje kvalitete na razini sustava bi trebale biti bolje i sadržajnije.

Postignuća ustanove vidljiva su kroz izvješća, ali često i kroz kratke objave vidljive na službenim stranicama predškolske ustanove (web ili fb). Svoje uspjehe rado dijelimo i s medijima gdje nastojimo promovirati svoj rad.

Sukladno načelima rada s predškolskom djecom i uvažavanja djeteta, u proces planiranja uključena su i sama djeca i njihovi roditelji. Planiranju odgojno-obrazovnoga rada prethodi sustavno praćenje: promatranje, slušanje, spremnost i sposobnost da se svako dijete upozna i razumije. U praktičnome radu nastojimo slijediti ciklus: promatranje, planiranje, djelovanje, praćenje i procjena učinkovitosti djelovanja.

Evaluacija na razini predškolske ustanove jeste uvjet i temelj razvoja kvalitete odgojitelja i obrazovanja u predškolskoj ustanovi, kao i temelj za upravljanje i strateško planiranje u predškolskoj ustanovi. Baziramo se na pitanjima: Kakva smo mi predškolska ustanova? Tko predstavlja našu predškolsku ustanovu? Koje su naše potrebe? Što možemo učiniti u cilju poboljšanja? Odgovore na ovakva pitanja nam daju ne samo djelatnici i djeca predškolske ustanove, nego i cijela zajednica.

Primjer 34.: Studija slučaja III

Kvalitetno vrjednovanje i samovrjednovanje je najmoćnije sredstvo za poticanje promjena na bolje. Sustav osiguranja kvalitete zasnovan je na uporabi pedagoških i administrativnih podataka za poboljšanje kvalitete predškolskoga odgoja i obrazovanja. Poboljšanja u kvaliteti obavljaju se na godišnjoj osnovi, prate se, ali i ne ocjenjuju. Svi zaposlenici, a posebice ravnatelj predškolske ustanove, imaju dužnost osigurati djelotvornost poboljšanja, a najveću dobrobit imaju djeca.

Predškolska stanova na kraju radne godine vrši evaluaciju na temelju rezultata ankete koju popunjavaju roditelji, a odnosi se na kvalitetu odgojno-obrazovnoga rada. Rezultati ankete predstavljaju smjernice za daljnji put. Sve informacije o kvaliteti rada predškolske ustanove dostupne su javno.

Uvjereni smo kako je proces praćenja i vrjednovanja sastavni dio osiguranja kvalitete rada predškolske ustanove. Prikupljanje podataka nije zasnovano na samoevaluaciji i samovrjednovanju, ali predškolska ustanova planira da u radnoj 2021./2022. god. pristupi procesu samovrjednovanja rada u kojem će sudjelovati svi akteri odgojno-obrazovnoga procesa (djeca, zaposlenici i roditelji) i po unaprijed utvrđenoj metodologiji i sukladno određenim područjima vrjednovanja. Trenutačno ne postoje smjernice za predškolske ustanove na razini sustava o tomu koje je podatke potrebno prikupiti u cilju podrške poboljšanju kvalitete.

Svjesni smo kako je samovrjednovanje ustanova ranoga i predškolskog odgoja sustavni, unutarnji proces usmjeren na osvjetljavanje trenutačnoga stanja u predškolskoj ustanovi, utvrđivanje pozitivnih dostignuća, uočavanje problema, predlaganje strategija njihovoga rješavanja, unaprjeđenje postojećega stanja, obuhvaća procese, odnose i uvjete odgojno-obrazovnoga rada i sastavni je dio osiguranja kvalitete rada predškolske ustanove.

Kako smo već napomenuli, u idućem razdoblju pristupit će se procesu samoevaluacije, sistematizaciji prikupljenih podataka i izradi softvera za akumuliranje prikupljenih podataka, a sve u cilju poboljšanja kvalitete odgoja i obrazovanja.

Mišljenja smo kako je od neizmjerne važnosti osigurati praćenje i kontrolu rada predškolske ustanove, ali i odgojitelja kreirajući modele za samoevaluaciju i samoocjenjivanje kako bismo dobili razvijen sustav vrjednovanja odgojno-obrazovnih ishoda. Prijeko je potrebno utvrditi kriterije za praćenje, vrjednovanje, ocjenjivanje i izvješćivanje.

Primjer 35.: Studija slučaja V

Priroda našega posla zahtijeva kontinuirano učenje, preispitivanje i analizu postignutih rezultata ali i praćenje napretka iz oblasti pedagogije, psihologije, metodičkih i didaktičkih znanja.

Refleksija i samorefleksija daju mogućnost propitivanja, utvrđivanja problema koji se pojavljuju pri radu i iznalaženje rješenja u cilju unaprjeđenja rada predškolske ustanove.

Interno vrjednovanje rada predškolske ustanove zasniva se na analizi podataka dobivenih provedbom anonimne ankete za roditelje koja se provodi jedanput godišnje. Rezultati dobiveni analizom prikupljenih podataka glavno su polazište za definiranje godišnjega razvojnog plana i poboljšanja kvalitete predškolskoga odgoja i obrazovanja. Odabiru se one aktivnosti koje je realno moguće unaprijediti i u određenom vremenskom roku provesti u praksi i koje će pridonijeti boljim uvjetima rada.

Jasno definirani prioriteti razvoja ustanove evidentiraju se i dokumentiraju i sastavni su dio plana rada za iduću godinu. Potrebno je informacije o kvaliteti rada predškolske ustanove učiniti javno dostupnima.

Odgojiteljice i ravnateljica predškolske ustanove dokumentiraju i kontinuirano evidentiraju elemente svoga stručnog razvoja, postignuća i napredovanja kroz izradu Mape profesionalnoga razvoja.

Vanjska evaluacija temelji se na izvješćima o uže stručnome nadzoru nad radom odgojitelja i ravnateljice koji provodi Pedagoški zavod, kao i na podacima dobivenim općim nadzorima inspekcije koje provodi nadležno ministarstvo obrazovanja.

Izjava o kvaliteti 8:

Praćenje i vrjednovanje, koje se provodi, su u najboljem interesu djeteta.

U sustav predškolskoga odgoja i obrazovanja, a u cilju zaštite prava djeteta, trebalo bi uključiti snažne mjere za zaštitu djece od svih oblika nasilja. Učinkovite mjere za zaštitu djece obuhvaćaju četiri široka područja: 1. politiku, 2. ljude, 3. postupke i 4. odgovornost (više informacija o tim područjima dostupno je u dokumentu Standardi zaštite djece i njihova provedba koje je izdala organizacija Keeping Children Safe).

Postupcima praćenja i vrjednovanja mogu se poticati aktivno sudjelovanje i suradnja između svim zainteresiranih. Svi koji se bave razvojem kvalitete mogu pridonijeti praksama praćenja i vrjednovanja te imati koristi od njih. Dostupni dokazi upućuju na to da se kombinacijom metoda praćenja, primjerice promatranje, dokumentiranje, opisna procjena kompetencija i učenja djece, mogu prikupiti korisne informacije, steći uvid u iskustva i razvoj djece i osigurati neometan prelazak u osnovnu školu.

Mogu se osmisliti alati za praćenje i participativni postupci vrjednovanja kako bi se djeci omogućilo da ih se sasluša te da se jasno izjasne o svojim iskustvima učenja i socijalizacije u određenim okružjima.

Procesi praćenja i vrjednovanja provode se u cilju podrške djeci, obiteljima i zajednici. Svi akteri, uključujući stručno osoblje, trebaju biti angažirani i osnaženi tijekom provedbe bilo kojega procesa praćenja i vrjednovanja. Tijekom praćenja moguće je fokusirati se na kvalitetu

inputa, struktura, procesa ili na ishod. Fokus na interese djeteta i angažiranje osoblja jača kvalitetu procesa i koristi predškolskome odgoju i obrazovanju.

Primjer 36.: Studija slučaja I

Evaluacija na razini predškolske ustanove se usmjerava na sljedeće oblasti:

1. Kvaliteta uvjeta u predškolskoj ustanovi. Odnosi se na fizičke i materijalne uvjete, resurse, rutine, načine organizacije dana i tjedna, rituale, broj djece u skupinama, odnose broja odraslih i djece u predškolskoj ustanovi i sl., i daje odgovore na pitanja je li okružje sigurno i povoljno za djecu predškolskoga uzrasta.
2. Kvaliteta procesa. Podrazumijeva interakciju i komunikaciju dijete – dijete; dijete-odrasli. To je zapravo procjena kvalitete aktivnosti koje se organiziraju te didaktičko-metodičkoga konteksta.

Monitoring rada provodi se i na internome i eksternom vrjednovanju.

Ravnateljica, minimalno jedanput godišnje, obavlja sadržajne individualne razgovore sa zaposlenicima. Ovo je prilika da svaki zaposlenik dobije povratnu informaciju o svome radu, ali ima i mogućnost dati osobnu refleksiju. Prilikom razgovora ravnateljica stavlja naglasak na sve kvalitete zaposlenika, područja gdje su napredovali ali i ona na kojima je potrebno poraditi. Odgojiteljice dobiju napismeno osvrte na svoje ogledne aktivnosti od ravnateljice i kolegica, osvrte dobiju i na realizaciju stručne teme. Također, ravnateljica redovito radi uvid u aktivnosti odgojiteljica, kao i pregled pedagoške dokumentacije, a o čemu odgojiteljice dobiju povratne informacije. U predškolskoj ustanovi koristimo se Standardima kvalitete rada odgojiteljica, pedagogica i ravnateljica u predškolskome odgoju i obrazovanju (APOSO) kao pomoćnim materijalom za sve oblike procjena i samoprocjena. Zakon o predškolskome odgoju i obrazovanju predvidio je donošenje Pravilnika o ocjenjivanju rada odgojiteljica, što još uvijek nije realizirano. Formalno ocjenjivanje moći ćemo provesti tek kada navedeni pravilnik bude donijelo nadležno ministarstva obrazovanja. Za sada je sustavno riješeno samo ocjenjivanje rada ravnatelja kroz izrađenu metodologiju koju provode savjetnici pedagoškoga zavoda.

Primjer 37.: Studija slučaja III

Praćenje i vrjednovanje treba provoditi dva puta godišnje – na početku i na kraju radne godine. Monitoring se treba zasnivati na eksternome vrjednovanju. U monitoring bi trebao uključivati ravnatelja, odgojitelje, predstavnike Vijeća roditelja i stručnjake iz područja predškolskoga odgoja i obrazovanja. U procesu monitoringa mišljenja i stavovi djece se uzimaju u obzir kontinuiranim praćenjem interesa djece od odgojitelja i od roditelja. Potrebno je organizirati praćenje i supervizijsku podršku odgojiteljima u pogledu stvaranja poticajnoga i kreativnoga okružja u predškolskoj ustanovi, tj. kreirati modele za samoevaluaciju i samoocjenjivanje odgojitelja.

Primjer 38.: Studija slučaja V

Praćenje je potrebno provoditi kontinuirano tijekom godine u cilju praćenja razvoja napretka tijekom određenoga vremenskog razdoblja u odnosu na plan, a vrjednovanje postignutih rezultata u određenim vremenskim intervalima, jednom do dva puta godišnje. Monitoring se zasniva i na internom i na eksternom vrjednovanju. U procesu monitoringa sudjeluju svi akteri koji sudjeluju i u provedbi određenih aktivnosti za unaprjeđenje rada, osoblje predškolske ustanove, osnivač, vanjski stručni suradnici i roditelji. Stavovi djece reflektiraju se iz izravnoga kontakta s odgojiteljima ali jednim dijelom i na temelju povratnih informacija koje dobijemo od njihovih roditelja – analizom odgovora iz anonimne ankete o kvaliteti rada predškolske ustanove.

Praćenje kvalitete rada ustanove zasnovano je na internome i eksternom vrjednovanju. Obadvije vrste vrjednovanja podjednako su važne i ne isključuju jedna drugu, nego se analizom dobivenih rezultata stvara cjelovita i objektivna slika trenutačnoga stanja i postoji mogućnost za definiranjem prioriteta za unaprjeđenje kvalitete rada predškolske ustanove. Vrjednovanje se vrši analizom provedbe propisanih Pedagoških standarda i normativa sukladno Pravilniku o obrascima i sadržaju pedagoške dokumentacije i evidencije o djeci u predškolskim ustanovama, ali i na temelju analize podataka dobivenih provedbom anonimnih upitnika za roditelje, korisnike naših usluga.

Tabela 11: Zbirni podaci o procesima praćenja i vrednovanja na osnovu odabranih primjera

Praćenje i vrjednovanje		Studija slučaja		
		Studija slučaja I	Studija slučaja III	Studija slučaja IV
Interno	Uključeni su: - upravno vijeće ili upravni odbor ustanove, - ravnatelj, - djelatnici predškolske ustanove, djeca, roditelji	<p>Praćenje i interno vrjednovanje rada zaposlenika vrši ravnatelj ustanove minimalno jedanput godišnje. Za samoprocjenu kvalitete rada odgojitelja koriste se Standardi kvalitete rada (APOSO 2011.).</p> <p>Evaluacija na razini predškolske ustanove usmjerena je na sljedeće oblasti: kvaliteta uvjeta u predškolskoj ustanovi i kvaliteta procesa.</p> <p>Zaposlenici, djeca i roditelji sudjeluju u planiranju.</p> <p>Provodi se ispitivanje zadovoljstva korisnika – roditelja, jedanput godišnje.</p>	<p>Praćenje i vrjednovanje bi trebalo provoditi dva puta godišnje – na početku i na kraju radne godine.</p> <p>Monitoring se treba zasnivati na eksternome vrjednovanju.</p> <p>U monitoringu bi trebao sudjelovati ravnatelj, odgojitelji, predstavnici Vijeća roditelja i stručnjaci iz oblasti predškolskoga odgoja i obrazovanja. U procesu monitoringa mišljenja i stavovi djece se uzimaju u obzir kontinuiranim praćenjem interesa djece od strane odgojitelja i od strane roditelja.</p> <p>Provodi se ispitivanje zadovoljstva korisnika o kvaliteti odgojno-obrazovnog rada roditelja i zaposlenika, jedanput godišnje.</p>	<p>Interno vrjednovanje o radu predškolske ustanove zasniva se na analizi podataka dobivenih provedbom anonimne ankete za roditelje, jedanput godišnje.</p> <p>Odgojiteljice i ravnateljica predškolske ustanove dokumentiraju i kontinuirano evidentiraju elemente svoga stručnog razvoja, postignuća i napredovanja kroz izradu Mape profesionalnoga razvoja.</p> <p>U proces monitoringa uključeni su svi akteri koji sudjeluju u provedbi određenih aktivnosti za unaprjeđenje rada, osoblje predškolske ustanove, osnivač, vanjski stručni suradnici i roditelji.</p> <p>Jasno definirani prioriteti razvoja ustanove evidentiraju se i dokumentiraju i sastavni su dio godišnjeg razvojnog plana rada za iduću godinu.</p>

Eksterno	Sudjeluju: - pedagoški zavodi, - ministarstvo obrazovanja, - inspekcija, - osnivač.	Provodi osnivač, na temelju Izvješća o poslovanju predškolske ustanove i Izvješća o realizaciji Godišnjega programa rada. Rad ravnatelja ocjenjuje pedagoški zavod. Sustavno je riješeno samo ocjenjivanje rada ravnatelja izrađenom metodologijom koju provode savjetnici pedagoškoga zavoda.	Rad ravnatelja ocjenjuje osnivač. Ministarstvo prosvjete i kulture provodi nadzor nad radom predškolskih ustanova, a stručno-pedagoški nadzor provodi pedagoški zavod. Inspekcijski nadzor nad primjenom zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju, općih propisa i drugih akata iz oblasti predškolskoga odgoja i obrazovanja provodi Inspekcija, putom prosvjetne inspekcije.	Izvješća o uže stručnome nadzoru nad radom odgojitelja i ravnatelja (koji provodi pedagoški zavod) i općem inspekcijskom nadzoru koje provodi ministarstvo obrazovanja.
Inspekcijski nadzor (prosvjetni, zdravstveno-higijenski, sanitarni...) provodi se unutar zakonske nadležnosti		Da	Da	Da
Transparentnost, javno dostupne informacije		Da	Da	Da

4.4.2. Zaključna razmatranja o dimenziji kvalitete Praćenje i vrjednovanje

Prema prikupljenim podacima, vrjednovanje u sustavima predškolskoga odgoja i obrazovanja u odnosu na subjekte koji provode vrjednovanje, imaju karakter vanjskog (eksternog) i unutarnjeg (internog). Unutarnje ili interno vrjednovanje u kontekstu odgovora ispitanika često se naziva samoprocjena, samoevaluacija, samovrjednovanje ili samoocjenjivanje. Priloženi primjeri govore o oblicima i ciklusima u kojima se uobičajeno praćenje i vrjednovanje provodi. Sudeći po odgovorima, kontinuirano se prikupljaju i analiziraju i administrativni i pedagoški podatci. Evaluaciji su podložni i strukturalni i procesni pokazatelji kvalitete kroz praćenje rada predškolske ustanove, ocjenjivanje rada ravnatelja ustanove i osoblja, ispitivanje zadovoljstva korisnika (roditelja i zaposlenika) i sl.. Ulažu se znatni naponi u unaprjeđenje procesa samoevaluacije, ali se navodi da sustavna podrška ovim procesima izostaje. Na razini sustava ne postoje smjernice za predškolske ustanove koje podatke je potrebno prikupljati kako bi se podržalo poboljšanje kvalitete. Rad ustanova za predškolski

odgoj i obrazovanje je, po navodima, transparentan, a participacija i informacije su većinom službeno dostupne eksternim i internim korisnicima, zajednici i široj javnosti. Nužno je izraditi smjernice za predškolske ustanove za prikupljanje podataka i poboljšanje procesa praćenja i vrjednovanja.

Tri su glavna razloga zašto se treba pratiti i procjenjivati kvalitetu u predškolskome odgoju i obrazovanju, i zašto je neophodan dodatni razvoj procesa praćenja i vrjednovanja:

- Poboljšanje kvalitete. Mjere kvalitete pružaju korisne povratne informacije osoblju koje se mogu koristiti za informiranje i poboljšanje njihove prakse.
- Odgovornost. Mjere kvalitete pružaju objektivne informacije o uslugama u djelatnosti. Ove informacije omogućuju informirano donošenje odluka o raspodjeli resursa i kreiranje politika za unaprjeđenje programa rada predškolskih ustanova.
- Odgoj i obrazovanje je javno dobro. Mjere kvalitete pružaju roditeljima informacije o programima koje možda razmatraju za svoju djecu.

Lekcije naučene iz iskustava drugih zemalja u svezi s mehanizmima praćenja i vrjednovanja ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja sugeriraju kako je potrebno na razini sustava razviti koherentan objektivni okvir za praćenje koji može informirati širu javnost i kreatore politika; okvir koji će vrjednovati i glas osoblja, roditelja i djece, istaknuti dobre prakse u promoviranju i razumijevanju kvalitete, razjasniti svrhe praćenja, povezati praćenje kvalitete rada osoblja s njihovim profesionalnim razvojem, koristiti kontinuirano praćenje strategija podučavanja i učenja kojima se podržava razvoj djeteta i analizirati rezultate praćenja i evaluacije kako bi se razvila kvaliteta predškolskoga obrazovanja, a time i mogućnosti za brigu o djeci i uvjeti za njihov razvoj i učenje.

Podatci i monitoring mogu biti korišteni kao moćna poluga za poticanje kvalitete u organiziranome predškolskom odgoju i obrazovanju korištenjem činjenica, trendova i dokaza o tomu imaju li djeca ravnopravan pristup visokokvalitetnoj predškolskoj ustanovi. Mogu se koristiti za osiguravanje odgovornosti i/ili podršku poboljšanju programa rada, u analizi i primjerenome odgovoru obrazovnih politika uz pomoć odgovarajućih pokazatelja. Također, mogu biti od pomoći roditeljima u donošenju utemeljenih odluka o svome izboru predškolske ustanove i vrste usluge. U prikupljanju podataka i monitoringu koriste se razni alati za praćenje, poput intervjua, zapažanja, standardiziranoga testiranja, portfolija, ocjene kvalitete i istraživanja primjerenih u tu svrhu. Istraživanja ranoga djetinjstva i predškolskoga odgoja i obrazovanja trebaju, također, biti podržani s obzirom na to da mogu biti utjecajno sredstvo za informiranje javnosti i društveno investiranje u djecu i institucije za organizirani predškolski odgoj i obrazovanje.

4.5. Upravljanje, rukovođenje, financiranje i partnerstva, percepcija sudionika ispitivanja

Predškolski odgoj i obrazovanje uređen je Okvirnim zakonom o predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH i zakonima entiteta RS, kantona u FBiH, DB BiH i odgovarajućim podzakonskim aktima nadležnih obrazovnih vlasti. Integritet sustava predškolskoga odgoja i obrazovanja ogleda se u jedinstvu njege, odgoja i obrazovanja djece, a ostvaruje se programima njege, odgoja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne brige za djecu od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu, što čini početnu razinu odgojno-obrazovnoga sustava, te izuzev programa namijenjenoga djeci u godini dana prije polaska u

osnovnu školu, nije obvezan za svu djecu predškolskoga uzrasta. Predškolski programi se u predškolskim ustanovama realiziraju na temelju službenoga plana i programa/kurikula koji propisuje nadležno ministarstvo obrazovanja, a koji je sukladan Zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa.

Imajući u vidu međusektorsku prirodu predškolskoga odgoja i obrazovanja, vlasti, zainteresirani i socijalni partneri trebaju raditi zajedno kako bi osigurali pristupačnost i visoku kvalitetu predškolskoga odgoja i obrazovanja. Zakonodavstvo, propisi i smjernice mogu biti korišteni za postavljanje jasnih očekivanja o važnosti suradničkoga djelovanja koji podržava visokokvalitetne ishode za djecu, obitelji i lokalnu zajednicu. Mali pristup predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH je dosta zabrinjavajući uzimajući u obzir snažne dokaze u svijetu o važnosti obrazovanja u ranome djetinjstvu za razvoj osnovnih kognitivnih i socio-emocionalnih vještina i pomoć pojedincima da izađu iz međugeneracijskoga siromaštva.

Rezultati provedenih međunarodnih istraživanja PISA 2018 i TIMSS 2019 u BiH jasno ukazuju kako je utjecaj pohađanja predškolskoga odgoja i obrazovanja veliki prediktor učeničkog akademskog uspjeha. Zabrinjavajuća je niska stopa pristupa predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH, posebice ako se uzmu u obzir snažni dokazi o važnosti organiziranoga odgoja i obrazovanja u ranome djetinjstvu za razvoj osnovnih kognitivnih i socio-emocionalnih vještina dokazanih kao pomoć pojedincima kako bi izišli iz međugeneracijskog siromaštva. Koristi od povećanja pristupa predškolskome odgoju i obrazovanju ovise o kvaliteti usluge, pa je unaprjeđenje kvalitete izravno vezano uz povećanje dostupnosti i obuhvaćenosti. U tome smislu pozitivan utjecaj veće uključenosti u predškolski odgoj i obrazovanje jeste i taj što može povećati udio žena u radnoj snazi, a što je od iznimne važnosti za BiH.

4.5.1. Glavni rezultati ispitivanja u dimenziji Upravljanje, rukovođenje, financiranje i partnerstva

Sukladno Okvirnome zakonu o predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH, upravljačko tijelo u javnoj predškolskoj ustanovi jest upravni odbor koji se, po načelu paritetne zastupljenosti, sastoji od predstavnika osnivača, roditelja i stručnoga osoblja predškolske ustanove sukladno propisima i aktima koje donose nadležne obrazovne vlasti i predškolske ustanove. Upravni odbor odgovoran je za utvrđivanje i provedbu politike predškolske ustanove, generalno upravljanje predškolskom ustanovom i učinkovitije korištenje kadrovskih i materijalnih resursa. Ravnatelja predškolske ustanove imenuje upravni odbor po postupku koji je određen zakonima ili propisima kantona/županija u FBiH, RS i BD BiH i općim aktima predškolske ustanove. Ravnatelja privatne predškolske ustanove imenuje osnivač. Ravnatelj predškolske ustanove je odgovoran za rukovođenje predškolskom ustanovom i za realizaciju njezinih programskih aktivnosti. Roditelji imaju pravo utemeljiti vijeće roditelja, a članove vijeća biraju roditelji djece. Predškolska ustanova ima obvezu pomoći roditeljima u osnivanju vijeća roditelja.

Kada je u pitanju financiranje predškolskoga odgoja i obrazovanja, većinu obveza snose osnivači. Okvirni zakon o predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH je normirao da osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva za osnivanje, rad i provedbu programa predškolskoga odgoja i obrazovanja sukladno pedagoškim standardima i normativima, a programe, izuzev obveznoga predškolskog odgoja i obrazovanja, mogu podržati roditelji djece, ovisno o socijalnome statusu, kao i kroz donacije. Široko navedeni izvori financiranja predškolskoga odgoja i obrazovanja u Okvirnome zakonu su precizirani entitetskim i kantonalnim zakonima o predškolskome odgoju i obrazovanju.

Odsustvo redovitih, pouzdanih ili odgovarajućih mehanizama financiranja strukturalno ugrožava održivost programa obrazovanja u ranome djetinjstvu. Multiresorno financiranje i javno-privatna partnerstva još uvijek nisu uspostavljena. Osim toga, većina administrativnih obrazovnih područja još uvijek nije uskladila strateške pristupe s Platformom za razvoj predškolskoga odgoja i obrazovanja u BiH 2017. - 2022. (UNICEF, Situacijska analiza o položaju djece u BiH).

4.5.1.1. Provedba ankete

Upitnikom smo nastojali ispitati stavove i mišljenja odgojitelja, stručnih suradnika i ravnatelja predškolskih ustanova o jedanaest tvrdnji koje se odnose na upravljanje, rukovođenje, financiranje i partnerstva, navedenih u sljedećoj tablici.

Tablica 12.: Upravljanje, rukovođenje, financiranje i partnerstva. Deskriptivne vrijednosti najviših i najnižih procjena pokazatelja kvalitete (N=109)

TVRDNJE	N	Min	Max	M	SD
Naša predškolska ustanova ima nekoliko formalnih i redovitih partnerskih aranžmana u lokalnoj zajednici, i/ili memorandumima i ugovorima o suradnji	104	1	5	3,28	1,40
Partnerski odnos s drugim institucijama u društvenoj zajednici podrazumijeva kontinuiranu suradnju gdje partneri imaju mogućnost predlaganja ideja i sugeriranja aktivnosti u predškolskoj ustanovi	105	1	5	3,11	1,35
Formalni oblici građenja partnerstva su lako dostupni roditeljima, osoblju i partnerskim organizacijama	103	1	5	3,40	1,48
Formalni aranžmani suradnje i građenja partnerstva s obiteljima i društvenom zajednicom provode se na godišnjoj razini	105	1	5	4,01	1,16
O svakoj suradnji i partnerstvu prikupljaju se podatci koji su podložni evaluaciji kako partnerima, tako i predškolskoj ustanovi	107	1	5	3,92	1,18
Smatram da je došlo do povećanja postotka sveukupnih javnih prihoda godišnje ili tijekom dužeg vremenskog razdoblja	105	1	5	2,53	1,34
Financiranje je adekvatno podijeljeno u smislu na raspodjelu za djecu ispod tri i iznad tri godine života	104	1	5	3,40	1,65
Naša predškolska ustanova ima redovito financiranje nadležne općine, ministarstva obrazovanja	108	1	5	4,16	1,20
Naša predškolska ustanova sudjeluje u vladinim i nevladinim projektima, te na taj način nabavlja dio didaktičkoga materijala i drugu opremu za predškolsku ustanovu	108	1	5	4,45	0,96
Veliki dio financijskoga poslovanja je zasnovan na uplatama roditelja	109	1	5	3,79	1,38
Imamo svoje stalne donatore (vladin ili nevladin sektor).	103	1	5	2,65	1,60
UPRAVLJANJE, FINANCIRANJE I PARTNERSTVA	109	1,36	5,00	3,53	0,78

broj odgovora (N), aritmetička sredina (M), standardna devijacija (SD), najmanja pojedinačna procjena (Min), najveća pojedinačna procjena (Max)

Kada su u pitanju Upravljanje, financiranje i partnerstva u predškolskom odgoju i obrazovanju, ispitanici su u setu od šest tvrdnji koje se odnose na financiranje djelatnosti predškolskog odgoja i obrazovanja i usluga predškolskih ustanova najvišom procjenom vrjednovali tvrdnju na temelju koje vrtići i/ili predškolska ustanova dio didaktičkog materijala i druge opreme za vrtiće nabavljaju sudjelujući u vladinim i nevladinim projektima ($M=4,45$; $SD=0,96$), redovno su financirani od strane nadležnih općina i ministarstva obrazovanja ($M=4,16$; $SD=1,20$), uz procjenu tvrdnje da se veliki dio financijskog poslovanja ustanova temelji na uplatama roditelja ($M=3,79$; $SD=1,37$). Nema naglašene razlike u raspodjeli financijskih sredstava, adekvatno je raspodijeljeno financiranje za djecu ispod tri i iznad tri godine života ($M=3,40$; $SD=1,65$), uz nisku procjenu tvrdnje da je došlo do povećanja postotka ukupnih javnih prihoda na godišnjoj razini ili tijekom dužeg perioda ($M=2,53$; $SD=1,34$). U ovom setu tvrdnji najniža procjena je data za tvrdnju da ustanove imaju svoje stalne donatore iz vladinog ili nevladinog sektora ($M=2,65$; $SD=1,60$), Ovo je ujedno i najniže procijenjena tvrdnja u dimenziji kvalitete Upravljanje, financiranje i partnerstva, što ukazuje na nesigurnosti kojoj su izložene ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje i korisnici.

Drugim setom od pet tvrdnji u ovoj dimenziji kvalitete, koje se pobliže odnose na suradnju i partnerstva, procjenjuje se da se formalni angažmani suradnje i građenja partnerstva s obiteljima i društvenom zajednicom aktualiziraju na godišnjoj razini ($M=4,01$; $SD=1,16$), a o svakoj suradnji i partnerstvu se prikupljaju podatci koji su podložni evaluacijama, kako partnerima tako i ustanovi ($M=3,92$; $SD=1,18$). Formalni oblici građenja partnerstva su lako dostupni roditeljima, osoblju i partnerskim organizacijama ($M=3,40$; $SD=1,48$), a ustanove imaju nekoliko formalnih i redovnih partnerskih angažmana i/ili memoranduma i ugovora o suradnji u lokalnoj zajednici ($M=3,28$; $SD=1,40$). Priroda partnerskog odnosa s drugim institucijama u društvenoj zajednici, kojom se podrazumijeva kontinuirana suradnja i participacija partnera u predlaganju ideja i sugeriranja aktivnosti u ustanovi je, u ovom setu tvrdnji, procijenjena je kao najniža u setu tvrdnji koje se odnose na suradnju i partnerstva ($M=3,11$; $SD=1,35$).

4.5.1.2. Studije slučaja

Način na koji je organiziran predškolski odgoj i obrazovanje uveliko zavisi od odgovornosti ministarstava za odgoj i obrazovanje i osnivača ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje.

Osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva potrebna za osnivanje, rad i provedbu programa predškolskog odgoja i obrazovanja u skladu s pedagoškim standardima i normativima za predškolski odgoj i obrazovanje. Obveze nadležnih obrazovnih vlasti ogledaju se u osiguranju sredstava za nabavku dijela didaktičkog materijala, profesionalno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika, razvoj i evaluaciju predškolskih programa rada te dio sredstava za realizaciju specijaliziranih programa rada. Primjerima iz tri studije slučaja nastojalo se dati uvida u razumijevanje dužnosti i odgovornosti svih aktera u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja.

Izjava o kvaliteti 9:

Akteri, zainteresirani (osnivač, vlasti, interesne skupine i socijalni partneri) u sustavu predškolskoga odgoja i obrazovanja dijele jasno razumijevanje o svojoj ulozi i odgovornosti i znaju da se od njih očekuje suradnja s partnerskim organizacijama.

Pružatelji usluga institucionalnoga predškolskog odgoja i obrazovanja imaju koristi od uske suradnje sa svim službama za djecu, uključujući socijalne i zdravstvene službe, škole i zainteresirane iz zajednice. Pokazalo se kako su takvi međuinstitucionalni savezi učinkovitiji ako su uređeni dosljednim formalnim okvirom kojim se mogu proaktivno poticati suradnja i dugoročna ulaganja u lokalnim zajednicama. Sudjelovanje zainteresiranih pokazalo se kao iznimno važno za oblikovanje i pružanje usluga predškolskoga odgoja i obrazovanja. Integracija ili koordinacija službi zaduženih za različite propise o predškolskome odgoju i obrazovanju može imati pozitivan utjecaj na kvalitetu sustava.

Primjer 39.: Studija slučaja I

Vlada daje dovoljno autonomnosti predškolskim ustanovama, čak je možda i nedovoljno zainteresirana za sva zbivanja u predškolskim ustanovama.

Osnivač poštuje zakonodavstvo i regulativu o predškolskome odgoju i obrazovanju, no vlada ne ispunjava sve svoje obveze, točnije pojedina ministarstva ih ne ispunjavaju. U pitanju su ministarstvo obrazovanja, ministarstvo rada i ministarstvo zdravstva kojima zakon nalaže određene obveze koje isti ne poštuju.

Zakonodavstvo i propisi potiču suradnju između osnivača i vlasti, interesnih skupina i dr., ali se ista često ne provodi. Ne postoji strateški plan s potrebnim zakonodavstvom, regulativom i financiranjem prema univerzalnom zakonskom pravu na javno subvencioniran ili financiran predškolski odgoj i obrazovanje i ne izvješćuje se o napretku. Ne postoje dodatna sredstva za podršku pristupa ugroženih skupina predškolskom odgoju i obrazovanju. Vlada nije poduzimala mjere kako bi naglasila vrijednost usluga predškolskog odgoja i obrazovanja, ni prema siromašnim obiteljima. Vlada nije pratila obuhvat djece u nepovoljnom položaju kako bi se osiguralo učinkovitije korištenje sredstva.

Aktualnim Zakonom podršku bi trebalo pružiti i Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice, no do sada takva podrška nije korištena u našoj ustanovi. Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice našeg Kantona, prema članku 49. Zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju, sufinancira dio troškova, sukladno odredbama Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji s djecom.

Primjer 40.: Studije slučaja III

Osnivač i vlada daju dovoljno autonomije ustanovi tako da ona upravlja ljudskim resursima uz poštivanje zakonodavstva i regulativa u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja. Zainteresirane strane imaju razumijevanje svojih uloga i odgovornosti i u velikoj mjeri surađuju s partnerskim organizacijama. Unutar aktualne entitetske Strategije razvoja i obrazovanja za period 2016. - 2021. godine, definirani su strateški ciljevi koji glase: povećanje obuhvata djece dobi od tri do šest godina predškolskim odgojem i obrazovanjem, izrada učinkovitijeg i kvalitetnijeg sustava usluga predškolskog odgoja i obrazovanja, poboljšanje postojećeg modela inicijalnog obrazovanja i profesionalnog razvoja i učinkovitijeg sustava kontinuiranog stručnog usavršavanja odgojitelja, podizanje svijesti javnosti i donosioca odluka o značaju ranog učenja i mogućim efektima na kasniji razvoj, stvaranje uvjeta za uključivanje u institucionalni predškolski odgoj i obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju. Strategija razvoja podrazumijeva i mjere kako ostvariti postavljene ciljeve.

Veoma često, putem projekata, iznalaze se dodatna sredstva za podršku pristupa ugroženih skupina predškolskom odgoju i obrazovanju. Ustanova povremeno organizira okrugle stolove i predavanja, a sve u cilju promoviranja važnosti i značaja predškolskog odgoja i obrazovanja.

Vlada je poduzela određene mjere kako bi naglasila vrijednost usluga predškolskog odgoja i obrazovanja, ali mišljenja smo da to može i bolje. Posebno je potrebno naglasiti važnost ranog rasta i razvoja i opravdanost ulaganja u isto. Također, vlada kontinuirano prati obuhvat djece u nepovoljnom položaju a sve u cilju

osiguranja učinkovitijeg korištenja sredstava. Preporuka: Ono čemu se kontinuirano treba posvećivati pažnja jeste rad na povećanju svijesti roditelja i donosioca odluka o koristi i važnosti ranog učenja.

Primjer 41.: Studija slučaja V

Privatne predškolske ustanove imaju autonomiju da mogu razviti vlastito upravljanje ljudskim resursima. Što se tiče područja našeg kantona, dovoljno je reći da su nadležne obrazovne vlasti na području svih 10 kantona u FBiH bile dužne u roku od 6 mjeseci od stupanja na snagu Okvirnog Zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju (dakle do svibnja 2008. godine) donijeti vlastite zakone i uskladiti ih s Okvirnim zakonom, ali to ni do današnjeg dana (2021.) neke vlade nisu učinile. Ne postoji nikakvo sankcioniranje odgovornih osoba za uskraćivanje prava djeci na predškolski odgoj i obrazovanje. Ne postoje ni izričiti zakonski propisi koji bi stimulirali suradnju između različitih zainteresiranih strana (osnivača, interesnih skupina i socijalnih partnera) i subvencioniranje predškolskog odgoja i obrazovanja.

Roditeljima djece i partnerskim organizacijama/institucijama je omogućena formalna zastupljenost u radu predškolske ustanove.

Okvirnim zakonom je utvrđeno kako roditelji, zakonski staratelji djece, imaju pravo izbora javne ili privatne predškolske ustanove u kojoj će se odgajati i obrazovati njihovo dijete. Roditeljima treba osigurati pravo, ali i obvezu da posredstvom svojih predstavnika u predškolskim ustanovama i tijelima te asocijacijama, a u interesu svoje djece, sudjeluju na svim razinama u odlučivanju o pitanjima važnim za rad predškolske ustanove i funkcioniranje predškolskoga odgoja i obrazovanja.

Vijeće roditelja je tijelo koje mogu uspostaviti roditelji u predškolskoj ustanovi. Nadležnosti vijeća roditelja su da promovira interese predškolske ustanove u lokalnoj zajednici; prezentira stavove roditelja upravnome odboru predškolske ustanove; potiče angažman roditelja u radu predškolske ustanove; informira upravni odbor o svojim stavovima o svakom pitanju koje se odnosi na rad predškolske ustanove (kada ocijeni da je to potrebno ili na zahtjev upravnog odbora) i kandidira predstavnika roditelja u upravni odbor.

Primjer 42.: Studija slučaja I

Mogućnost sudjelovanja u radu predškolske ustanove po potrebi i određenim aktivnostima se objavi javno, kako bi bilo dostupno roditeljima, osoblju, partnerskim organizacijama i dr.

Objave se aktualiziraju po potrebi, npr. nakon provedbe nekih akcija, projekata, promoviranja i sl.

Organizacija svih oblika suradnji s okolinom uključuje stručni kadar ustanove.

Partnerstvo ustanove s roditeljima provedeno je kroz sve segmente rada ustanove. Roditelji se kroz roditeljske sastanke i Vijeće roditelja uključuju u donošenje važnih odluka. Osim toga, roditelji promoviraju rad ustanove, sudjeluju u vrtičkim aktivnostima. Suradnja s roditeljima je kontinuirana. Znatno je broj aktivnosti koje planiramo za roditelje: zajedničke radionice za djecu i roditelje, posebne radionice za tate, druženja za mame i dr. Osim toga gledamo kako organizirati korisna predavanja i edukacije za roditelje, npr. o značaju zdrave prehrane, adaptaciji na vrtić i sl. Organiziramo i zabavna druženja kroz npr. blagdanski sajam, ekološki sajam i dr. Roditelji često pomažu prilikom izleta, posjeta, organiziranja svečanosti, obavljanja tehničkih radova (npr. tate pomažu u postolarskim poslovima, bake šivaju pregače i kostime...).

Suradnja i razmjena s društvenom zajednicom odnosi se na program i aktivnosti u vrtiću kojima se omogućuje i/ili koordinira pristup djece i obitelji uslužnim djelatnostima zajednice, ali i aktivno zajedničko djelovanje vrtića i obitelji u zajednici. Obuhvaćena je i suradnja s poslovnim, kulturnim organizacijama i drugim skupinama radi poboljšavanja programa za djecu i usluga koje se pružaju u cilju podrške u postupku odgoja i obrazovanja djece. Otvaranje vrtića prema društvenoj zajednici omogućuje odgojiteljima i roditeljima da bolje upoznaju okruženje u svjetlu različitih kulturnih, materijalnih, prirodnih i ljudskih resursa, te nađu načine kako da na najbolji način iskoriste ove resurse.

Preporuka:

Zbog učinka pandemije COVID-19 naše redovite aktivnosti u području suradnje s roditeljima i društvenom sredinom su znatno umanjene. Pronalazimo alternativna rješenja kako bi suradnja ostala aktivna i bila „živa“, no na ovom području moramo dodatno raditi. Potrebno je dodatno omogućiti i organizirati aktivnosti koje se mogu izvoditi na otvorenom, kao i one koje su izvodive on line. Također, potražiti će se od roditelja informacije na koji način možemo u novim uvjetima poboljšati suradnju.

Primjer 43.: Studija slučaja III

Ustanova je veoma otvorena za suradnju s roditeljima, različitim ustanovama i partnerskim organizacijama. Mogućnost sudjelovanja i participacije u radu ustanove je javno objavljena. Ustanova ima potpisan protokol o suradnji s Medicinskim fakultetom, Domom zdravlja i mnogim predškolskim ustanovama diljem BiH, Srbije i Crne Gore. Potpisivanjem protokola u suradnji s Medicinskim fakultetom naša ustanova je postala nastavna baza fakulteta gdje studenti defektologije pod nadzorom profesora i asistenata obavljaju praksu. Također, studenti završne godine se po potrebi angažiraju kao suradnici za odgojitelje i imaju ulogu asistenta za djecu s poteškoćama u razvoju. Suradnja sa Stomatološkim fakultetom omogućila je redovitu kontrolu oralnog zdravlja djece.

U ustanovi je formiran Savjet roditelja koji broji 11 članova (svaka odgojna skupina ima svog predstavnika). Savjet roditelja je savjetodavno tijelo koje se sastaje po potrebi, a najmanje 4 puta tijekom radne godine. Savjet roditelja ima svog predstavnika u Upravnom odboru ustanove. Suradnja s obitelji, pored roditeljskih sastanaka i individualnih razgovora, ostvaruje se kroz različite vidove kao što su radionice, predavanja, interaktivne radionice, zajednički nastupi na različitim manifestacijama i sl.

Primjer 44.: Studija slučaja V

Mogućnost aktivne participacije u radu ustanove je lako dostupna roditeljima, partnerskim organizacijama i drugim akterima. Informacije o načinu i dinamici suradnje dostupne su roditeljima putem oglasnih ploča, preko njihovih predstavnika u Vijeću roditelja naše ustanove i u izravnom kontaktu s osobljem vrtića.

Suradnja s drugim organizacijama je kontinuirana, npr. suradnja s drugim predškolskim ustanovama / vrtićima, fakultetima, nevladinim organizacijama. Realiziraju se stručne obuke i praktične obuke studenata, zajednički projekti i edukacija osoblja...). Ono što bi bilo potrebno unaprijediti je da informacije o mogućnosti participacije budu javno dostupne i redovito ažurirane.

Izjava o kvaliteti 10:

Zakonodavstvom, propisima i financiranjem podržava se napredak prema općem pravu na rani i predškolski odgoj i obrazovanje koje se subvencionira ili financira javnim sredstvima, a svi akteri redovito izvješćuju o napretku.

Poboljšanje kvalitete usluga za svu djecu moglo bi se postići postupnim razvojem općeg zakonskog prava na predškolski odgoj i obrazovanje. To uključuje i promoviranje sudjelovanja u organiziranom predškolskom odgoju i obrazovanju djece od rane dobi. Može biti korisno procijeniti uzrokuju li tržišno utemeljene usluge predškolskog odgoja i obrazovanja nejednak pristup ili niža kvaliteta za djecu u nepovoljnom položaju i, ako je to potrebno, izraditi planove kojima bi se to ispravilo.

Bliska povezanost s politikama i institucijama u području rada, zdravlja i socijalne zaštite bila bi od značajne koristi jer se tako može postići učinkovitija raspodjela resursa usmjeravanjem dodatnih sredstava na skupine, obitelji i zajednice u nepovoljnom položaju.

Primjer 45.: Studija slučaja IV

Zakonodavstvo je nedovoljno posvećeno cjelokupnoj djelatnosti predškolskog obrazovanja, ali Okvirni zakon o predškolskome odgoju koji je važeći na razini BiH je korektan, ali nedosljednost određenih kantona, gradova i općina u njegovoj primjeni usložnjavaju bilo kakvu mogućnost napredovanja u tom pogledu. Zakon o predškolskom odgoju našeg kantona je u nekim segmentima premašen i predstavlja otežavajući faktor u realizaciji samog odgojno-obrazovnog rada. Trenutačno je u fazi izrade novi zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u našem kantonu, ali najveća polemika se vodi oko načina izbora ravnatelja i tko može obavljati tu funkciju, dok ostali članci zakona trpe, kao i praksa.

Primjer 46.: Studija slučaja V

U našem kantonu još uvijek nije donesen zakon o predškolskom obrazovanju koji je usklađen s Okvirnim zakonom o predškolskome odgoju i obrazovanju u BiH iz 2007. godine (rok za donošenje kantonalnih zakona i njihovo usklađivanje s Okvirnim zakonom bio je 6 mjeseci - dakle do 5. mjeseca 2008. godine). Okvirni zakon, između ostalog, propisuje i obvezu pohađanja predškolske ustanove za svu djecu u godini pred polazak u školu. Međutim, neusklađenost zakona nižih razina vlasti s Okvirnim zakonom o predškolskome odgoju i obrazovanju onemogućuje realizaciju ovog programa. Sama ova činjenica ukazuje na uskraćivanje jednakih životnih šansi svoj djeci predškolske dobi. Nepostojanje adekvatnih zakonskih i podzakonskih akata uveliko otežava normalan rad predškolskih ustanova. Nepostojanje Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju koji je usklađen s Okvirnim zakonom na razini BiH stvorilo nam je prepreku i prilikom upisivanja vrtića u Registar predškolskih ustanova na području kantona. Naime, osnivač našeg vrtića je respektabilna međunarodna organizacija „Diakoniewerk“ iz Austrije i prilikom registracije ustanove na području kantona imali smo problem jer je naš osnivač strano pravno lice, iako Okvirni zakon decidno kaže da privatnu predškolsku ustanovu mogu utemeljiti domaća i strana fizička i pravna lica.

Proces registracije je uz pravnu pomoć uspješno okončan, ali je bio mukotrpan i dugotrajan jer prilikom registracije nismo naišli na razumijevanje nadležnog ministra obrazovanja.

4.5.2. Zaključna razmatranja o dimenziji Upravljanje, rukovođenje, financiranje i partnerstva

Kvalitetan predškolski odgoj i obrazovanje u BiH treba biti zasnovan na većem poštivanju prava svakoga djeteta, većem uvažavanju važnosti ranoga djetinjstva i ulaganju u djecu u zajednici. Važnim instrumentom za zaustavljanje dječjega siromaštva pokazalo se i povećanje kapaciteta u predškolskim ustanovama s cjelodnevnim boravkom, kako bi se, između ostalih dobiti ove mjere, stimuliralo zapošljavanje majki. Po uzoru na pozitivna europska i svjetska iskustva, izgradnjom javnih institucija i većim obuhvatom djece predškolskim odgojem i obrazovanjem (ulaganjem dodatnih napora lokalne i šire društvene zajednice i raspodjelom proračuna na svim razinama vlasti u korist ostvarivanja prava djece ranoga i predškolske dobi, posebno djece u nepovoljnom položaju), moguće je stvoriti uvjete za razvoj sustava predškolskog odgoja i obrazovanja kako ne bi postao privilegija samo gradske, urbane sredine i dostupan samo ograničenome broju obitelji boljeg imovinskog statusa. Istraživanje je pokazalo kako su prakse čekanja i liste čekanja za upis u predškolsku ustanovu zastupljene u većini, skoro u svim lokalnim zajednicama u BiH, ne samo u razvijenim urbanim sredinama. Dodamo li tomu podatak kako od 143 općine u BiH, 30 općina uopće nema predškolske ustanove, slika društvene brige o djeci ovoga uzrasta i položaju institucionalnoga predškolskog odgoja i obrazovanja se usložnjava.

Po podacima Svjetske banke koja je provela funkcionalni pregled dodiplomskoga obrazovanja u BiH, Faza 1²⁶ (fokus pregleda je na financiranju i učinkovitosti obrazovanja), od sredstava namijenjenih za obrazovanje na predškolski odgoj i obrazovanje izdvaja se samo 3% u FBiH i 7% u RS. Najveći, „lavovski“ dio ovih sredstava usmjeren je na osnovno obrazovanje, i to 47% u FBiH, a u RS 48% od sveukupnoga iznosa.

U najnovijem Izvješću Svjetske banke za BiH iz ožujka 2021. godine²⁷, koji pokazuje nalaze Faze II (Jačanje institucija za stvaranje efektivnije radne snage u obrazovanju), navodi se kako je stupanj uključenosti u predškolski odgoj i obrazovanje u BiH „izuzetno nizak i iznosi jedva 15%; a znatno ispod ciljne stope Europske Unije (EU) od 95% za djecu uzrasta između 4 i 6 godina, kako se navodi u Strategiji Europe za 2020. godinu“. Nalazi ovog Izvješća govore kako fragmentiranost i decentraliziranost odgojno-obrazovnog sustava u BiH dovode do neučinkovitosti i heterogenosti na svim administrativnim razinama te nekoordiniranoga sustava i ograničenih ovlasti na državnoj razini kada su u pitanju financiranje, djelotvornost, kvaliteta i jedinstveno postupanje unutar obrazovnog sustava BiH. Unatoč postojanju aktualne Platforme za razvoj predškolskoga odgoja i obrazovanja, koja snažno zagovara i Okvirnog zakona koji normira, predškolski odgoj i obrazovanje kao obvezan za svako dijete u godini pred polazak u osnovnu školu, ni ova norma nije implementirana dosljedno u svim obrazovnim jurisdikcijama. Kvaliteta i učinkovitost obveznoga predškolskog programa su nedovoljno istraženi, a broj sati za koji su se nadležne obrazovne vlasti odlučile podržati (uglavnom od 150 do 200 sati) je manji od prosjeka zemalja EU (čini 29 sati tjedno i traje cijelu godinu).

Donošenje politika i odluka zasnovanih na podacima, jačanje upravljačkih kapaciteta i licenciranje rukovoditeljskih kadrova, osnaživanje razvojnoga planiranja i profesionalne autonomije, općenito snažnije ulaganje u ljudske potencijale, neke su od primarnih mjera koje bi se mogle razmotriti u ovoj dimenziji kvalitete i koristiti za unaprjeđenja. Svaka predškolska ustanova je nositelj odgovornosti za pokretanje promjena i unaprjeđenje. Uspostavljanje uvjeta i podrške za procese samovrjednovanja ustanova unutar odgojno-obrazovnog sustava osnažilo bi predškolske ustanove kao najkompetentnije za procjenu svoga trenutnoga stanja, resursa kojima raspolaže i mogućnosti unaprjeđenja dostupnosti i kvalitete odgoja i obrazovanja.

Komparativna međunarodna istraživanja djelatnosti predškolskog odgoja i obrazovanja identificiraju specifične uspješne obrazovne politike i prakse kao inspiracija, bez namjere da se oponašaju „modeli“, kako bi se pomoglo kreatorima politika i osnivačima predškolskih ustanova da šire i kritički razmišljaju o organiziranome predškolskom odgoju i obrazovanju. Neizostavno je sustavno podržati i istraživačke inicijative i kako bi se obogatila skromna istraživanja domaće prakse i teorije predškolskoga odgoja i obrazovanja.

---

²⁶ Report: Review of Efficiency of Services in Pre-University Education Phase I- Stocktaking; 2019; World Bank staff calculations using data from ministries of finance of BiH, FBiH, and RS, 2018.

²⁷ Bosnia and Herzegovina Functional Review of Education Service Delivery Phase II: Strengthening Institutions to Create a More Effective Education Workforce, 2021.

5. LITERATURA

- Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2011., rev. 2018). *Standardi kvaliteta rada odgajateljica, pedagogica i direktorica u predškolskom odgoju i obrazovanju*. Sarajevo.
- Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2018). *Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa za predškolski odgoj i obrazovanje utemeljena na ishodima učenja*. Službeni glasnik BiH (77/18).
- Antulić, S. (2012). *Model samovrednovanja u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja*. Dijete, vrtić, obitelj: časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima.
- Antulić-Majcen, S.; Pribela-Hodap S. (2017). *Prvi koraci na putu prema kvaliteti. Samovrednovanje ustanova ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja*. Zagreb. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
- Ćurak, H. (2020). *Standardi učenja i razvoja djeteta u uzrastu pred polazak u osnovnu školu*. Sarajevo. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.
- Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (2014). *Eurydiceov sažetak politike - Rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. http://publications.europa.eu/resource/ellar/25c63f11-c2cb-4c4c-a3cb-85d9b1eab93b.0009.01/DOC_1
- Europska komisija (2014). *Prijedlog ključnih načela za okvir za kvalitetu predškolskog obrazovanja i skrbi*. Izvješće Radne skupine za predškolsko obrazovanje i skrb pod okriljem Europske komisije. https://ec.europa.eu/assets/eac/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf
- European Commission (2018). *Monitoring the Quality of Early Childhood Education and Care – Complementing the 2014 ECEC Quality Framework proposal with indicators*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission (2021). *Toolkit for inclusive early childhood education and care (ECEC) Providing high quality education and care to all young children*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Evropski Okvir za kvalitetu u predškolskom odgoju i obrazovanju (2014).
- Gresham J.; Čelebičić, I.; Lepić, S.; Spahić, L.; Osmanović-Pasić, Z.; Pomes-Jimenez, M.; Ramesh Vasudevan, S.; Gortazar, L. (2021). *Bosnia and Herzegovina - Functional Review of Education Service Delivery: Phase Two - Strengthening Institutions to Create a More Effective Education Workforce*. Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/454591620627974913/Bosnia-and-Herzegovina-Functional-Review-of-Education-Service-Delivery-Phase-Two-Strengthening-Institutions-to-Create-a-More-Effective-Education-Workforce>
- Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2011). *Analiza stanja prava djece i njihovog provođenja u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja*. https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2013020406384261bos.pdf (posjećeno 22. 4. 2021.)
- Konvencija o pravima djeteta. (1989). Dostupno na: [Konvencija o pravima djeteta | UNICEF Bosna i Hercegovina](#)
- Ljubetić, M. (2009). *Vrtić po mjeri djeteta*. Kako procjenjivati kvalitetu u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja: priručnik za odgojitelje i roditelje. Zagreb. Školske novine.
- Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (2021). *Informacija o izvršenju Okvirnog zakona o predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini, za 2020. godinu*.
- Miković, B. (2019). *Uloga predškolskog odgoja i obrazovanja u pružanju jednakih životnih šansi*. Sarajevo. FES i FLI.
- Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (2021). *Informacija o implementaciji Platforme za razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2017 - 2022., za 2020. godinu*.
- Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (2020). *Informacija o izvršenju Okvirnog zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini i Platforme za razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2017 - 2022., za 2019. godinu*.
- Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (2017). *Platforma za razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2017 - 2022. godine*.
- Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (2007). *Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini*.

- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (2018). *Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta*. Vodič za profesionalce. Sarajevo.
- Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (2012). *Starting Strong III: A Quality Toolbox for Early Childhood Education and Care*. OECD Publishing, Paris, <https://www.oecd.org/education/school/startingstrongiiiqualitytoolboxforecec.htm>
- Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (2015). *Starting Strong IV: Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264233515-en>
- Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (2017). *Starting Strong V: Transitions from Early Childhood Education and Care to Primary Education*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264276253-en>
- Pašalić-Kreso, A.; Marendić, Z.; Spasojević, P.; Rangelov-Jusović, R.; Pribišev-Beleslin, T.; Vejo, E.; (2011). *Kvalitet predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.
- Report WB (2018). *Review of Efficiency of Services in Pre-University Education Phase I- Stocktaking*; World Bank staff calculations using data from ministries of finance of BiH, FBIH, and RS, 2018.
- Slunjski, E. i suradnici (2015). *Izvan okvira: kvalitativni iskoraci u shvaćanju i oblikovanju predškolskog kurikuluma*: Zagreb. Element.
- Slunjski, E. i suradnici (2012). *Priručnik za samovrednovanje ustanova ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja*: Zagreb. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
- Slunjski, E. (2006). *Stvaranje predškolskog kurikuluma u vrtiću- organizacija koja uči*. Zagreb: Mali profesor d.o.o. Čakovec: Visoka učiteljka škola u Čakovcu.
- Slunjski, E. (2001). *Integrirani predškolski kurikulum – rad djece na projektima*. Zagreb: Mali profesor d.o.o.
- Službeni glasnik BiH (broj 16/09). *Sporazum o Zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama*.
- Službeni list Europske Unije (C 428/10). *Međuinstitucijski proglas o europskom stupu socijalnih prava*.
- Službeni list Europske Unije (C 189/4). *Preporuke Vijeća od 22. svibnja 2019. o visokokvalitetnim sustavima ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja*.
- Strategija Vijeća Evrope za prava djeteta 2016 - 2021. godine
- Ustav Bosne i Hercegovine (1994).
- Uključivo obrazovanje u ranom djetinjstvu.
https://www.european-agency.org/sites/default/files/iece-summary-hr_0.pdf
- UNICEF, (2020). *Situaciona analiza o položaju djece u Bosni i Hercegovini*.
- Vican, D., Bognar, L. i Previšić V. (2007). *Hrvatski nacionalni kurikulum*. U V. Previšić, Kurikulum: teorije- metodologija- sadržaj- struktura. Zagreb: Zavod za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; Školska knjiga
- Vijeće Evropske Unije (2019). *Preporuke Vijeća od 22. svibnja 2019. o visokokvalitetnim sustavima ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja* (2019/C 189/02) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605(01)&from=EN)
- Vonta, T. (2009). *Organizirana predšolska vzgoja v izzivih družbenih sprememb*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. <https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-026-3>

6. PRILOZI

Prilog 1.

Upitnik za ravnatelje, odgojitelje i stručne suradnike predškolske ustanove

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje je pokrenula istraživanje pod nazivom „Okvir za uspostavljanje vrjednovanja/samovrjednovanja kvaliteta rada ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje“. Projektna ideja je utemeljena na Preporukama Vijeća Europske unije o visokokvalitetnim sustavima ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (od 22.5.2019. godine).

Molimo Vas da odgovorite na postavljena pitanja tako što ćete, u skladu s Vašim mišljenjem, iskustvom i profesionalnim stavom, odabrati odgovor na skali od 1 do 5, i obilježiti odgovarajuću procjenu. Rezultati ankete će se koristiti isključivo u istraživačke i naučne svrhe.

Zahvaljujemo se na suradnji i doprinosu zajedničkom razumijevanju i unaprjeđenju kvalitete, kao i nastojanju da se dobije što potpunija i jasnija slika o tome što čini kvalitetu u radu ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje u Bosni i Hercegovini.

Puni naziv predškolske ustanove:

Osnivač predškolske
ustanove: _____

Ravnatelj/ica predškolske
ustanove: _____

Adresa, broj
telefona: _____

E-mail adresa ustanove:

Entitet: _____

Kanton/županija: _____

Općina: _____

Broj objekata, organizacionih jedinica
ustanove: _____

Ukupan broj zaposlenika : _____

Ukupan broj odgojitelj/ica: _____

Broj zdravstvenoga osoblja koje radi s djecom ranog
uzrasta: _____

Broj odgojnih skupina: _____

Prosječan broj djece u jednoj odgojnoj
skupini: _____

a) uzrasta djece do tri godine

b) uzrasta djece od tri godine do polaska u
školu _____

DOSTUPNOST	Uopće se ne slažem				U potpunosti se slažem
1. Naša predškolska ustanova ima sve potrebne resurse za redoviti rad	1	2	3	4	5
2. Usluge predškolske ustanove su dostupne i cjenovno pristupačne svim obiteljima i njihovoj djeci u lokalnoj zajednici	1	2	3	4	5
3. Svaka obitelj ima pravo na javno sufinanciranje, odnosno subvenciju, kako bi uključili svoje dijete u predškolsku ustanovu	1	2	3	4	5
4. Imamo dovoljno javnih subvencija, kako bi rani i predškolski odgoj i obrazovanje bilo pristupačno svim obiteljima koje žele koristiti uslugu predškolske ustanove	1	2	3	4	5
5. Ako obitelj djeteta nema zakonsko pravo na subvenciju, postoje mjere kako bi se to premašilo, a djetetu omogućilo pohađanje ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja	1	2	3	4	5
6. Subvencije su omogućene djeci mlađoj od 3 godine	1	2	3	4	5
7. Subvencije su podjednako dostupne djeci iz urbanih i ruralnih sredina	1	2	3	4	5
8. Djeca iz marginaliziranih skupina imaju pravo na subvencije i pohađanje društveno organiziranih predškolskih programa	1	2	3	4	5
9. Pravo na subvenciju je „jače“, učestalije, kada su u pitanju djeca starijega predškolskog uzrasta	1	2	3	4	5
10. Radno vrijeme naše predškolske ustanove prilagođeno je roditeljima koji započinju s radom u ranim jutarnjim satima i u kasnim popodnevnim.	1	2	3	4	5
11. Liste čekanja na upis u našu predškolsku ustanovu premašili smo otvaranjem i proširivanjem kapaciteta	1	2	3	4	5
KURIKUL, PROGRAM ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA					
12. Zadovoljan sam službenim programom za odgojno-obrazovni rad s djecom predškolskoga uzrasta koji se primjenjuje u našoj predškolskoj ustanovi	1	2	3	4	5
13. Službeni program za odgojno-obrazovni rad u našoj predškolskoj ustanovi omogućuje svoju široku primjenu, ali i razvoj specifičnih programskih modaliteta, vrsta programa	1	2	3	4	5
14. Službeni kurikulum / program odgojno-obrazovnoga rada, omogućuje odgojiteljima fleksibilnu primjenu sukladno interesima i potrebama odgojne skupine i svakoga djeteta ponaosob (individualizacija i diferencijacija)	1	2	3	4	5
15. Djeca koja nemaju potrebu za spavanjem mogu u dogovoru s obitelji odabrati na koji način provesti predviđeno vrijeme za spavanje	1	2	3	4	5

16. U našoj predškolskoj ustanovi djeca mogu birati obrok i količinu obroka	1	2	3	4	5
17. Djeca u našoj predškolskoj ustanovi imaju veliki broj zanimljivih i dobno prilagođenih aktivnosti i materijala	1	2	3	4	5
18. Okruže naše predškolske ustanove jeste takvo da je moguće uspostaviti raznovrsne interakcije između djece i odraslih	1	2	3	4	5
19. S djecom često idemo u posjete i organiziramo zanimljive aktivnosti izvan predškolske ustanove	1	2	3	4	5
UPRAVLJANJE, VOĐENJE, FINANCIRANJE I PARTNERSTVA					
20. Naša predškolska ustanova ima nekoliko službenih i redovitih partnerskih aranžmana u lokalnoj zajednici, i/ili memorandumima i ugovorima o suradnji	1	2	3	4	5
21. Partnerski odnos s drugim institucijama u društvenoj zajednici podrazumijeva kontinuiranu suradnju gdje partneri imaju mogućnost predlaganja ideja i sugeriranja aktivnosti u predškolskoj ustanovi	1	2	3	4	5
22. Službeni oblici građenja partnerstva su lako dostupni roditeljima, osoblju predškolske ustanove i partnerskim organizacijama	1	2	3	4	5
23. Službeni aranžmani suradnje i građenja partnerstva s obiteljima i društvenom zajednicom aktualiziraju se na godišnjoj razini	1	2	3	4	5
24. O svakoj suradnji i partnerstvu prikupljaju se podatci, podložni evaluaciji kako partnerima, tako i predškolskoj ustanovi	1	2	3	4	5
25. Smatram kako je došlo do povećanja postotka sveukupnih javnih prihoda godišnje ili dužega razdoblja	1	2	3	4	5
26. Financiranje je adekvatno podijeljeno u smislu na raspodjelu za djecu ispod tri i iznad tri godine života	1	2	3	4	5
27. Naša predškolska ustanova ima redovito financiranje od nadležne općine, ministarstva obrazovanja	1	2	3	4	5
28. Naša predškolska ustanova sudjeluje u vladinim i nevladinim projektima, te na taja način nabavlja dio didaktičkoga materijala i drugu opremu za predškolsku ustanovu					
29. Veliki dio financijskoga poslovanja zasnovan je na uplatama roditelja	1	2	3	4	5
30. Imamo svoje stalne donatore (vladin ili nevladin sektor). Navesti tko su _____	1	2	3	4	5

PRAĆENJE I VRJEDNOVANJE					
31. Kvalitetu i kvantitetu svojih usluga nastojimo prilagoditi potrebama lokalne zajednice, regije, ali uskladiti i sa potrebama sustava	1	2	3	4	5
32. Kvalitetu rada ustanove pratimo, a samoevaluacijska izvješća su zasnovana na mjerljivim pokazateljima	1	2	3	4	5
33. Rezultati svih promjena koje pokrećemo u cilju poboljšanja rada evidentiraju se i evaluiraju	1	2	3	4	5
34. Nakon svakoga samoevaluacijskog izvješća nastojimo odmah po donošenju zaključaka unaprijediti rad predškolske ustanove prateći relevantne pokazatelje	1	2	3	4	5
35. Sustav praćenja i osiguranja kvalitete zasnovan je na primjeni pedagoških i administrativnih podataka za poboljšanje kvalitete usluga	1	2	3	4	5
36. U velikoj mjeri nam pomažu postojeći dokumenti koji se odnose na kvalitetu rada odgojiteljica, pedagoga i ravnatelja predškolskih ustanova	1	2	3	4	5
37. Kako bi evaluirali novonastale promjene, a u cilju unaprjeđenja rada predškolske ustanove koristimo jasno definirane pokazatelje razumljive kako upravi, pedagoškoj službi, tako i odgojiteljima	1	2	3	4	5
38. Za evaluaciju i praćenje koristimo administrativne i pedagoške podatke na temelju kojih donosimo odluke o poboljšanju kvalitete svojih usluga	1	2	3	4	5
OSOBLJE					
39. Formalno obrazovanje naših odgojitelja i drugih zaposlenika zadovoljava zakonsku normu potrebnih kvalifikacija i profesionalne standarde za poslove koji obavljaju	1	2	3	4	5
40. Većina odgojitelja u našoj predškolskoj ustanovi su profesori predškolskoga odgoja	1	2	3	4	5
41. Većina odgojitelja u našoj predškolskoj ustanovi, koji rade s djecom završili su pripravnički staž i položili stručni ispit	1	2	3	4	5
42. Većina odgojitelja, koji izravno rade s djecom u našoj predškolskoj ustanovi, su u kontinuiranim programima stručnoga usavršavanja	1	2	3	4	5
43. Odgojitelji koji tek započinju s radom imaju službeno stručnu podršku najmanje 6 mjeseci rada	1	2	3	4	5
44. Rukovoditelji ustanove, te stručna služba (stručni suradnici) su u procesu kontinuiranog stručnog usavršavanja.	1	2	3	4	5
45. Rukovoditelji ustanove su završili relevantnu kvalifikaciju za rukovoditelja	1	2	3	4	5

46. Osoblje naše predškolske ustanove, posebice oni koji izravno rade s djecom, ostvare prosječnu zaradu kao nastavnik u osnovnoj školi u našoj zajednici	1	2	3	4	5
47. Odgojitelji imaju dovoljno vremena za rad s roditeljima	1	2	3	4	5
48. Imamo odgovarajući i pravedan omjer odgojitelja i broja djece	1	2	3	4	5
49. Odgojitelji imaju dovoljno vremena za pripremu, al i druge aktivnosti kada nisu izravno u odgojnoj skupini s djecom	1	2	3	4	5
50. Iskustvo i postignuća odgojitelja cijene se iznimno u našoj predškolskoj ustanovi	1	2	3	4	5

Prilog 2.

Protokol za studije slučaja

DOSTUPNOST/PRISTUPAČNOST

I FOKUS IZJAVE/NARACIJE: Usluge ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje dostupne su i cjenovno pristupačne svim obiteljima i njihovoj djeci.

Pitanje: Je li boravak djeteta u predškolskoj ustanovi cjenovno dostupan i pristupačan svim obiteljima i njihovoj djeci u Vašoj predškolskoj ustanovi, Vašoj lokalnoj zajednici?

II FOKUS IZJAVE/NARACIJE: Visok je postotak djece za koju je osiguran subvencioniran pristup predškolskome odgoju i obrazovanju kroz javno financiranje.

Pitanje: Koliki je postotak djece u vašoj općini (lokalnoj zajednici) za koju je podržan i osiguran pristup predškolskome odgoju i obrazovanju javnim financiranjem i subvencioniranjem?

Pitanje: Kolika je cijena koju roditelj plaća za poludnevni i/ili cjelodnevni boravak djeteta u predškolskoj ustanovi?

III FOKUS IZJAVE/NARACIJE: Usluge predškolske ustanove pružaju se poticanjem sudjelovanja kako bi postigli socijalnu uključenost i prihvaćanje raznolikosti.

Pitanje: Koliki je sveukupan postotak djece koja su uključena u predškolski odgoj i obrazovanje (populacije djece u vašoj zajednici uzrasta od 6 mjeseci do polaska u školu)?

KURIKUL

IV FOKUS IZJAVE/NARACIJE: Kurikul/predškolski program zasnovan je na pedagoškim ciljevima, vrijednostima i pristupima koji djeci omogućuju za potpunim ostvarenjem svojih potencijala za postizanje društvenoga, emocionalnog, kognitivnog i tjelesnog razvoja i dobrobiti.

Pitanje: Zasniva li se rad vaše predškolske ustanove na službenome kurikulu/predškolskome programu propisanom od nadležne obrazovne vlasti (ministarstva obrazovanja)?

V FOKUS IZJAVE/NARACIJE: Sukladno kurikulu, od odgojno-obrazovnog osoblja predškolske ustanove zahtijeva se suradnja s djecom, kolegama i roditeljima i promišljanje o vlastitome radu.

Pitanje: Zahtijeva li službeni kurikulum ili program odgojno-obrazovnog rada, kao temeljni dokument da osoblje surađuje i koristi informacije i podatke dobivene od djece, o djeci, od roditelja i kolega za sustavno poboljšanje svoje prakse?

OSOBLJE

VI FOKUS IZJAVE/NARACIJE: Osoblje koje izravno radi s djecom, završilo je puno stručno obrazovanje i ima relevantne kvalifikacije za ulogu u predškolskome odgoju i obrazovanju koju obavlja.

Pitanje: Ima li više od 50% stručnoga osoblja u predškolskoj ustanovi odgovarajuće stručne kvalifikacije (najmanje na bachelor razini)?

V FOKUS IZJAVE/NARACIJE: U povoljnim radnim uvjetima uz stručno vodstvo pružaju se prilike za promatranje, promišljanje, planiranje, timski rad i suradnju s roditeljima.

Pitanje: Koliki je omjer prosječne plaće zaposlenih odgojitelja u vašoj predškolskoj ustanovi u odnosu na prosječnu plaću nastavnika u osnovnoj školi?

VI FOKUS IZJAVE/NARACIJE: Kvalificirano osoblje u predškolskoj ustanovi sudjeluje u stalnome stručnom usavršavanju što im daje mogućnost da ispune svoju profesionalnu ulogu.

Pomoćna pitanja:

- Postoji li ravnoteža u inicijalnoj edukaciji odgojitelja između teorije i prakse? Je li inicijalna obuka fokusirana na razmišljanje o praksi i pristupu koji je usmjeren na dijete?
- Je li kontinuirani profesionalni razvoj profesionalna obveza za svakog zaposlenika? Na koji način se financira kontinuirani profesionalni razvoj?
- Provođa li se stručno usavršavanje i aktivnosti na profesionalnome razvoju unutar radnoga vremena ili se organizira mimo radnoga vremena?
- Možete li se kao predškolska ustanova osloniti na sustručnjačku podršku djeci u zajednici (mobilni timovi, specijalisti za djecu s poteškoćama u razvoju)?

- Postoji li nadzor nad radom ravnatelja predškolske ustanove, ukoliko postoji - tko ga provodi?
- Postoje li alternativni putevi za kvalifikaciju za osobe s nižim kvalifikacijama?
- Jesu li uvjeti rada (visina zarade, status profesije) zaposlenika u predškolskome odgoju i obrazovanju atraktivni?
- Je li odnos jedne odrasle osobe na broj djece zastupljen u vašoj predškolskoj ustanovi sukladno međunarodnim standardima (1/12) i maksimalan broj djece u skupini (24)?
- Ima li odgojno-obrazovno osoblje dostatna sredstava i materijale za stvaranje stimulativnoga okružja za djecu?
- Postoje li posebne obuke za ravnatelje?
- Je li predškolska ustanova dovoljno fokusirana na razvoj reflektivnih kompetencija i izgradnju kapaciteta za planiranje odgojno-obrazovnoga rada?
- Je li profesionalno iskustvo važno koliko i kvalifikacije u prepoznavanju kompetencija odgojno-obrazovnoga osoblja?
- Imaju li pripravnici najmanje 6 mjeseci podršku mentora?
- Rade li u Vašoj predškolskoj ustanovi stručni suradnici?

PRAĆENJE I VRJEDNOVANJE

VII FOKUS IZJAVE/NARACIJE: Praćenjem i vrjednovanjem prikupljaju se informacije na relevantnoj lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini kako bi se pridonijelo stalnome poboljšanju kvalitete politika i praksi. Informacije o kvaliteti predškolskoga odgoja i obrazovanja unutar sustava koriste se kao temelj za poboljšanje i unaprjeđenje rada.

Pitanje: Zasniva li se sustav osiguranja kvalitete na uporabi pedagoških i administrativnih podataka za poboljšanje kvalitete predškolskoga odgoja i obrazovanja?

VIII FOKUS IZJAVE/NARACIJE: Praćenja i vrjednovanja provode se u najboljem interesu djeteta.

Pomoćna pitanja:

- Obavljaju li se poboljšanja u kvaliteti na godišnjoj osnovi?
- Prate li se i ocjenjuju rezultati poboljšanja?
- Tko je dužan osigurati djelotvornost u poboljšanju?
- Na koji način poboljšanja usluge pridonose djeci?
- U kojoj mjeri je prikupljanje podataka zasnovano na samoevaluaciji (ili samoprocjeni) rada predškolske ustanove?
- Mogu li se podatci prikupljeni na razini predškolske ustanove lako slagati na razini sustava u svrhu poboljšanja kvalitete?
- Postoje li smjernice za predškolske ustanove na razini sustava o tomu koje podatke treba prikupiti kako bi se podržalo poboljšanje kvalitete na razini sustava?
- Jesu li su informacije o kvaliteti rada predškolske ustanove javno dostupne?

UPRAVLJANJE, RUKOVOĐENJE, FINANCIRANJE I PARTNERSTVA

IX FOKUS IZJAVE/NARACIJE: Zainteresirani (osnivač, vlasti, interesne skupine i socijalni partneri) u sustavu predškolskoga odgoja i obrazovanja dijele jasno razumijevanje o svojoj ulozi i odgovornosti i znaju da se od njih očekuje da će surađivati s partnerskim organizacijama.

Pomoćna pitanja:

- Daje li vlada dovoljno autonomije predškolskim ustanovama, mogu li razviti vlastito upravljanje ljudskim resursima?
- Jesu li su osnivač i vlada sposobni poštivati zakonodavstvo i regulativu o predškolskome odgoju i obrazovanju?
- Stimuliraju li zakonodavstvo i propisi suradnju između različitih zainteresiranih (osnivač, vlasti, interesne skupine i socijalni partneri)?
- Imaju li zainteresirani jasno i zajedničko razumijevanje njihove uloge i odgovornosti i očekuje li se njihova suradnja s partnerskim organizacijama?
- Postoji li strateški plan (s potrebnim zakonodavstvom, regulativom i financiranjem) sukladno univerzalnome zakonskom pravu na javno subvencioniran ili financiran predškolski odgoj i obrazovanje i daju li se redovita izvešća o napretku?
- Postoje li dodatna sredstva za podršku pristupa ugroženih skupina predškolskome odgoju i obrazovanju?

- Je li vlada preduzela mjere kako bi naglasila vrijednost usluga predškolskoga odgoja i obrazovanja, također prema siromašnim obiteljima?

- Je li vlada pratila obuhvat djece u nepovoljnom položaju kako bi se osiguralo učinkovito korištenje sredstva?

X FOKUS IZJAVE/NARACIJE: Roditeljima djece i partnerskim organizacijama/institucijama je omogućena formalna zastupljenost u radu predškolske ustanove.

Pomoćna pitanja :

- Je li mogućnost sudjelovanja, participacije u radu ustanove, javno objavljena i lako dostupna roditeljima, osoblju, partnerskim organizacijama i drugim akterima?

- Koliko često su ažurirani pozivi?

- Pokrivaju li aranžmani sudjelovanje osoblja koje radi s djecom uzrasta od od rođenja do tri godine i od tri godine do osnovnoškolskog uzrasta?

- Postoji li široka i sveobuhvatna definicija partnerstava?

- Kakva je učestalost suradnje?

- Na koji način se prikupljaju podatci kako bi se osigurao odgovor o sudjelovanju u radu ustanove, na razini sustava?

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO,
OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Sarajevo, 2021. godina